

دانشکده صنایع و مدیریت

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد گرایش برنامه ریزی سیستم های اقتصادی

ارزیابی پویای عوامل نامتعارف بر رشد تولید ناخالص ملی

نگارنده: کوثر طایی

استاد راهنما

دکتر محمد علی مولایی

استاد مشاور

دکتر حسین رضایی

مهر ۱۳۹۹

صورت جلسه دفاع

تقدیم به :

مقدسترین واژه ها در لغت نامه‌ی قلبم،

مادر و مادر بزرگ مهربانم که زندگیم را مدیون مهر و عطوفت آنها میدانم

حضرت پدر، مهربانی مشفق، بردبار و حامی همیشگی

برادر و خواهر عزیزم ، همراهان همیشگی و پشتوانه های زندگیم

و روح پاک مطهر پدر بزرگم.

شكر شايان نثار ايزد منان كه توفيق را رفيق راهم ساخت تا اين پايان
نامه را به پايان برسانم. از خانواده عزيزم و استادان فاضل و انديشمند
جناب آقاي دكتر محمد علي مولايي به عنوان استاد راهنما و دكتر حسين
رضايي مشاور گرامي كه همواره من را مورد لطف و محبت خود قرار داده
اند، كمال تشكر را دارم.

تعهد نامه

اینجانب کوثر طایی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی سیستمهای اقتصادی دانشکده صنایع و مدیریت دانشگاه صنعتی شاهرود نویسنده پایان نامه ارزیابی پویای عوامل نامتعارف بر رشد اقتصادی ایران تحت راهنمایی دکتر محمد علی مولایی متعهد می شوم

- تحقیقات در این پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است .
- در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است .
- مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است .
- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه صنعتی شاهرود می باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه صنعتی شاهرود » و یا « Shahrood University of Technology » به چاپ خواهد رسید .
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تأثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از پایان نامه رعایت می گردد.
- در کلیه مراحل انجام این پایان نامه ، در مواردی که از موجود زنده (یا بافتهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است .
- در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است اصل رازداری ، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است .

امضای دانشجو

تاریخ

مالکیت نتایج و حق نشر

کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج ، کتاب ، برنامه های رایانه ای ، نرم افزار ها و تجهیزات ساخته شده است) متعلق به دانشگاه صنعتی شاهرود می باشد . این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود .

استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی باشد.

چکیده

یکی از دلایل تفاوت در سطوح توسعه یافتگی کشورها تفاوت در عملکرد نهادهای مختلف آنهاست. نهادها با تعدیل ساختار انگیزشی و حمایت از فعالیتهای مولد باعث رشد و در مقابل با انحراف از تولید مولد، افزایش ریسک و هزینه های پنهان موجب رکود اقتصادی می شوند. در این مقاله ضمن اشاره به مبانی اقتصاد نهادگرایی و تفسیر متغیرهای نامتعارف اقتصادی به بررسی پویای مجموعه‌ای از عوامل کمی و کیفی پرداخته و سعی می شود ارتباط متقابل و منطقی بین متغیرها با استفاده از حلقه های علی و معلولی بیان شود. این روش با استفاده از نرم افزار ونسیم انجام می شود و به پیش بینی متغیرهای مورد نظر می پردازد که معمولاً برای بیان مسائل پیچیده و کیفی روش مناسبتری نسبت به سایر روشها است. دوره‌ی زمانی مورد بررسی از سال ۱۳۹۶ آغاز و اقتصاد ایران را طی دو دهه‌ی آینده پیش بینی می کند. پس از اعمال سناریوهای مورد نظر نتایج حاصل نشان می دهد به دلیل وجود تحریم و ضعف نهادی عدم مدیریت کارآمد، وابستگی اقتصاد ایران به نفت و درآمد حاصل از آن و عدم توجه دولت به بخش های مولد دیگر از جمله فضای کسب و کار باعث ایجاد چالش های جدی در روند رونق اقتصادی شده است.

واژگان کلیدی: پویایی سیستمی، نهادها، فساد اقتصادی، فضای کسب و کار، تولید ملی

E30 ,O40 , C23 : JEL

فهرست مطالب

فهرست جداول

فهرست اشکال

فصل ۱: کلیات تحقیق.....	۱
۱-۱. مقدمه.....	۲
۱-۲. طرح تحقیق و بیان مسئله.....	۵
۱-۳. ضرورت انجام تحقیق و اهمیت موضوع.....	۷
۱-۴. نوآوری و خلاقیت و تحقیق.....	۷
۱-۵. اهداف اصلی تحقیق.....	۸
۱-۶. فرضیه های تحقیق.....	۸
۱-۷. روش تحقیق.....	۸
۱-۸. خلاصه فصل.....	۹
فصل ۲: ادبیات تحقیق.....	۱۱
۲-۱. مقدمه.....	۱۲
۲-۲. تعریف واژگان و مبانی نظری.....	۱۳
۲-۲-۱. نهادها.....	۱۳
۲-۲-۲. ارتباط بین نهادها و هزینه های پنهان.....	۱۳
۲-۲-۳. اهمیت فضای کسب و کار.....	۱۴
۲-۲-۴. نفت.....	۱۶
۲-۲-۵. رانت در حوزه ی نفتی ایران.....	۱۷
۲-۲-۶. تحریمها.....	۱۷
۲-۲-۷. فساد اقتصادی.....	۱۸
۲-۲-۸. بی ثباتی سیاسی.....	۲۰
۲-۲-۹. سرمایه گذاری.....	۲۱
۲-۳. پیشینه و مطالعات انجام شده.....	۲۲
۲-۳-۱. مطالعات خارجی.....	۲۲
۲-۳-۲. مطالعات داخلی.....	۲۶
۲-۴. خلاصه فصل.....	۳۷
فصل ۳. روش شناسی تحقیق.....	۳۹
۳-۱. مقدمه.....	۴۰
۳-۲. پویایی سیستمی.....	۴۰

۴۰	۱-۲-۳. اهمیت رویکرد سیستمی در اقتصاد.....
۴۱	۲-۲-۳. حلقه های علی- معلولی.....
۴۳	۴-۲-۳. توضیح حلقه های علی- معلولی فضای کسب و کار.....
۴۵	۶-۲-۳. توضیح حلقه های علی- معلولی فساد اقتصادی.....
۴۹	۱۰-۲-۳. توضیح حلقه های علی- معلولی عوامل نامتعارف
۵۰	۱۱-۲-۳. خلاصه فصل.....
۵۱	فصل ۴: معرفی مدل و تفسیر سناریو ها
۵۲	۴-۱. مقدمه.....
۵۲	۴-۲. سناریو سازی.....
۵۲	۴-۲-۱. سناریو فساد اقتصادی.....
۵۷	۴-۲-۲. تفسیر نتایج سناریو فساد اقتصادی.....
۵۷	۴-۲-۳. سناریو نفت.....
۶۳	۴-۲-۴. تفسیر نتایج سناریو نفت.....
۶۴	۴-۲-۵. سناریو کسب و کار.....
۶۸	۴-۲-۶. تفسیر نتایج سناریو کسب و کار
۶۹	۴-۲-۷. سناریو تله فقر.....
۷۱	۴-۲-۸. تفسیر سناریو تله فقر.....
۷۱	۴-۲-۹. سناریو اقتصاد ایده آل
۷۳	۴-۲-۱۰. تفسیر نتایج سناریو اقتصاد ایده آل
۷۳	۴-۳. آزمون اعتبار سنجی.....
۷۵	۴=۴ خلاصه فصل
۷۷	فصل ۵: نتایج و پیشنهادات.....
۷۸	۵-۱. مقدمه.....
۷۸	۵-۲. مروری بر موضوع تحقیق و روش اجرای آن.....
۷۸	۵-۳. جمع بندی مطالعه.....
۷۹	۵-۴. نتایج مطالعه.....
۸۰	۵-۵. محدودیت های مطالعه.....
۸۰	۵-۶. پیشنهادات.....
۸۱	۵-۷. پیشنهادات برای مطالعات آتی
۸۲	منابع.....
۸۲	منابع داخلی.....
۸۴	منابع خارجی.....

فهرست جداول

- جدول ۱-۲. رتبه بندی شاخص سهولت کسب و کار..... ۱۶
- جدول ۲-۲. رتبه بندی شاخص فساد اقتصادی..... ۲۰

فهرست اشکال

۴۲	 شکل ۳-۱. فضای کسب و کار
۴۴	 شکل ۳-۲. فساد اقتصادی
۴۶	 شکل ۳-۳. درآمد نفت
۴۷	 شکل ۳-۴. تحریم
۴۸	 شکل ۳-۵. عوامل نامتعارف

فهرست نمودارها

نمودار ۱-۱. رابطه بین تولید و تنش سیاسی.....	۳
نمودار ۱-۲. درآمد نفت.....	۶
نمودار ۱-۳. فساد اقتصادی.....	۶
نمودار ۱-۴. شاخص سهولت کسب و کار.....	۶
نمودار ۴-۱. تبعیت از قانون.....	۵۳
نمودار ۴-۲. فساد مالی.....	۵۳
نمودار ۴-۳. هزینه های پنهان.....	۵۴
نمودار ۴-۴. فضای کسب و کار.....	۵۴
نمودار ۴-۵. سرمایه گذاری بخش خصوصی.....	۵۵
نمودار ۴-۶. تولید کل.....	۵۵
نمودار ۴-۷. درآمد مالیات.....	۵۶
نمودار ۴-۸. قدرت دولت.....	۵۶
نمودار ۴-۹. قیمت نفت.....	۵۸
نمودار ۴-۱۰. فساد اقتصادی.....	۵۸
نمودار ۴-۱۱. تبعیت از قانون.....	۵۹
نمودار ۴-۱۲. فضای کسب و کار.....	۵۹
نمودار ۴-۱۳. هزینه های پنهان.....	۶۰
نمودار ۴-۱۴. سرمایه گذاری بخش خصوصی.....	۶۰
نمودار ۴-۱۵. سرمایه بخش خصوصی.....	۶۱
نمودار ۴-۱۶. سرمایه دولتی.....	۶۱
نمودار ۴-۱۷. سرمایه گذاری بخش دولتی.....	۶۲
نمودار ۴-۱۸. تولید کل.....	۶۲
نمودار ۴-۱۹. درآمد مالیاتی.....	۶۳
نمودار ۴-۲۰. کسب و کار.....	۶۵
نمودار ۴-۲۱. تبعیت از قانون.....	۶۵
نمودار ۴-۲۲. هزینه های پنهان.....	۶۶
نمودار ۴-۲۳. فساد مالی.....	۶۶

۶۷.....	نمودار ۴-۲۴. سرمایه بخش خصوصی.....
۶۷.....	نمودار ۴-۲۵. سرمایه گذاری بخش خصوصی.....
۶۸.....	نمودار ۴-۲۶. تولید کل.....
۶۸.....	نمودار ۴-۲۷. قدرت دولت.....
۶۹.....	نمودار ۴-۲۸. فساد اقتصادی.....
۶۹.....	نمودار ۴-۲۹. تبعیت از قانون.....
۷۰.....	نمودار ۴-۳۰. فضای کسب و کار.....
۷۰.....	نمودار ۴-۳۱. قدرت دولت.....
۷۱.....	نمودار ۴-۳۲. هزینه های پنهان.....
۷۱.....	نمودار ۴-۳۳. فساد اقتصادی.....
۷۲.....	نمودار ۴-۳۴. تبعیت از قانون.....
۷۲.....	نمودار ۴-۳۵. فضای کسب و کار.....
۷۲.....	نمودار ۴-۳۶. هزینه های پنهان.....
۷۳.....	نمودار ۴-۳۷. قدرت دولت.....
۷۵.....	نمودار ۴-۳۸. هزینه های پنهان.....
۷۵.....	نمودار ۴-۳۹. سرمایه گذاری بخش خصوصی.....
۷۵.....	نمودار ۴-۴۰. فضای کسب و کار.....

فصل ۱

کلیات تحقیق

یکی از مهمترین اهداف تمام کشورها تحقق هدف رشد و توسعه اقتصادی است، اما در این مسیر، موانع بسیاری قرار می‌گیرند و باعث اختلاف در میزان رشد اقتصادی کشورها می‌شود. در این پژوهش سعی می‌شود بیشتر بر عوامل و موانع غیر اقتصادی و نامتعارف موثر بر روند رشد تولید ناخالص ملی ایران از قبیل، تحریم و نا اطمینانی‌های ناشی از آن، نهادها، سازمانها و قوانین تصویب شده توسط آنها (نامناسب بودن قوانین)، فساد اقتصادی (رانت جویی) و چالش‌های موجود در محیط کسب و کار اشاره کرد. طبق ادبیات اقتصاد سیاسی، ساختار سیاسی و اقتصادی یک کشور بسیار پیچیده و وابسته به هم است به طوری که سیستم سیاسی یک کشور نقش هدایتگر مدیریت اقتصادی را انجام می‌دهد و تفکرات سیاسی آن سیستم اقتصادی را نشان می‌دهد. به همین دلیل اندک بی‌ثباتی یا اختلال در نهادها یا سیستم سیاسی یک کشور در حال توسعه منجر به عدم ثبات در سیستم اقتصادی می‌شود و رشد اقتصادی، که مهمترین شاخص عملکرد یک کشور است را مختل می‌کند (منیعی، ۱۳۹۲). یکی از نمونه‌های بارز بررسی ارتباط بین تنش‌های سیاسی و نرخ رشد تولید ناخالص ملی ایران در بازه‌ی زمانی ۱۹۰۰ تا ۲۰۱۰ توسط آقایان لنگرودی و رادزیکي انجام شده است. که در شکل ۱ آورده شده است و نشان می‌دهد پس از هر تنش سیاسی تغییراتی در الگوی رشد اقتصادی کشور ایجاد می‌شود. طبق شکل ۱ در سال ۱۹۴۱ به دلیل اشغال ایران توسط انگلیس و شوروی و کناره‌گیری رضا شاه از سلطنت، تولید ناخالص ملی ایران به شدت کاهش یافته بود. نمونه‌ی دیگر را می‌توان کودتای مردمی محمد مصدق در سال ۱۹۵۳ بیان کرد که باعث کاهش رشد تولید ناخالص ملی شد و نمونه‌ی آخر در سال ۱۹۷۹ به دلیل انقلاب رخ داد و تولید ناخالص ملی کاهش یافت.^۱

^۱ (Langarudi & Radzicki, 2016).

نمودار ۱-۱: بررسی رابطه‌ی بین تولید ناخالص ملی و تنش‌های سیاسی در دوره‌های متفاوت (Langarudi & Radzicki, 2016)

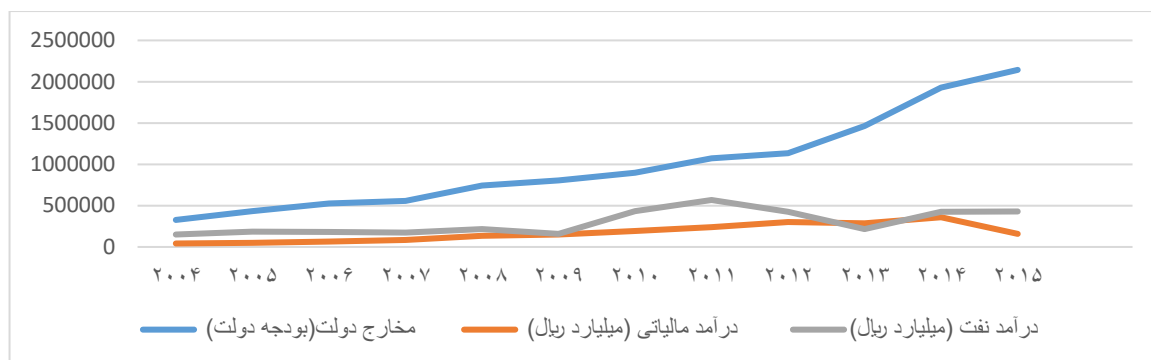
همانگونه که در نمودار ۱ مشخص است تأثیر هر تنش سیاسی پس از چند سال جبران می‌شود و این خود عاملی در جهت عقب ماندگی یک کشور به حساب می‌آید. عامل دیگری که می‌توان به عنوان مانع رشد اقتصادی ایران بیان کرد تحریم و اثرات به جای مانده از آن است که در این پژوهش سعی می‌شود مورد بررسی قرار گیرد. از زمان انقلاب چندین دوره تحریم بر ایران وضع شده است، دوره‌ی اول در سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۵۹ رخ داد طی آن دارایی‌های ایران که در بانک‌های آمریکا موجود بود مصادره شد، همچنین صدور انواع دارو و غذا برای ایران، متوقف شد هر گونه معامله، ورود و خروج به ایران ممنوع شد و تمامی تجهیزات نظامی معامله شده با ایران نیز توقیف شد. دور دوم تحریم‌ها همزمان با حمله‌ی عراق به ایران حدود سال‌های ۱۳۶۲ تا ۱۳۷۴ رخ داد، تحریم‌ها در مورد تجهیزات نظامی در این دوره، شدیدتر از دوره‌ی اول بود، کنگره‌ی آمریکا صدور کالا و فرآورده‌های آمریکایی به ایران را ممنوع کرد و قانون داماتو در این دوره از تحریم‌ها تصویب شد. دور سوم تحریم‌ها از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۳ ادامه داشت که طی آن تصویب قانون تحریم‌های ایران و لیبی، قرار دادن بانک‌ها و شرکت‌های وابسته به سپاه به لیست تحریم‌ها انجام گرفت. دور چهارم تحریم‌ها از نیمه دوم سال ۱۳۸۹ آغاز شد که مهمترین تحریم‌های این دوره، اضافه کردن تحریم بانک مرکزی ایران به لیست دیگر بانک‌ها و تحریم واردات کالاهای ضروری را می‌توان نام برد. تحریم‌ها به

بخش‌های مختلف اقتصاد از جمله تجارت، سرمایه‌گذاری، اشتغال و رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد (دیندارلو، ۱۳۹۵). لذا نا اطمینانی حاصل از تحریم‌ها به عنوان یکی از متغیرهای کلیدی در این مدل معرفی خواهد شد و تأثیر آن مورد بررسی قرار خواهد گرفت. عامل مهم و تأثیرگذار دیگر که می‌توان جزء عوامل نامتعارف اقتصادی بیان کرد وجود برخی نهادها و سازمان‌های مهم در ایران است که با تدابیر و تصویب برخی قوانین نادرست می‌تواند ضربه‌ی مهلکی بر سیستم اقتصادی وارد کند. عامل دیگر که در این پژوهش مورد ارزیابی قرار می‌گیرد فساد اقتصادی است فساد سالهاست که وارد اقتصاد ایران شده است، نداشتن قوانین با ثبات و با کیفیت، انحصار طلبی در بازار، ساختار امتیاز طلبی و رانت جویی و نبود شفافیت موجب شده است که ایران در زمره‌ی کشورهای فاسد به حساب آید. فساد یکی از پارامترهای بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی کشورها، به حساب می‌آید. این نوع فساد، سوءاستفاده از اعتماد مردم در جهت منافع شخصی است. با نگاهی به جایگاه و رتبه ایران از منظر شاخص فساد در دهه‌ی اخیر، عمق فساد در نظام اداری کشور قابل مشاهده است (رحیمیان، ۱۳۹۳). عامل نامتعارف دیگر که در این پژوهش مد نظر است فضای کسب و کار است. بهبود فضای کسب و کار زمینه‌ی رشد اقتصادی کشور را ایجاد می‌کند. همچنین می‌توان تأثیر فضای کسب و کار بر رشد سرمایه‌گذاری را موجب توسعه‌ی صنعتی ایران در نظر گرفت که به دلیل عواملی مانند بهره‌وری، سرمایه‌گذاری، اشتغال نیروی کار و غیره است یا به عبارت دیگر توسعه‌ی اقتصادی بر پایه‌ی رقابت‌پذیری کشورها برقرار است. بنابراین بهبود فضای کسب و کار رشد و توسعه‌ی هر کشوری را فراهم می‌آورد و برعکس فضای کسب و کار نامناسب از طریق افزایش کل هزینه‌های تولید و همچنین افزایش میزان رشوه به دلیل طولانی مدت شدن اخذ مجوز و الزام آور نبودن قراردادها و مشکلات قضایی دیگر یا کاهش مشارکت مالی به دلیل کاهش امنیت می‌تواند اقتصاد یک کشور را مختل سازد (علیزاده، ۱۳۹۵). با توجه به مطالب ذکرشده این پژوهش، به دنبال پاسخ سوالاتی است که ایجاد می‌شود اینکه چرا میانگین رشد اقتصادی ایران نسبت به کشورهای دیگر با وجود منابع طبیعی فراوان تا این حد پایین و دارای نوسانات زیاد است؟ و تأثیر عوامل نامتعارف بر رونق و رکود اقتصادی ایران چگونه است؟ در این پژوهش با استفاده از مدل پویایی

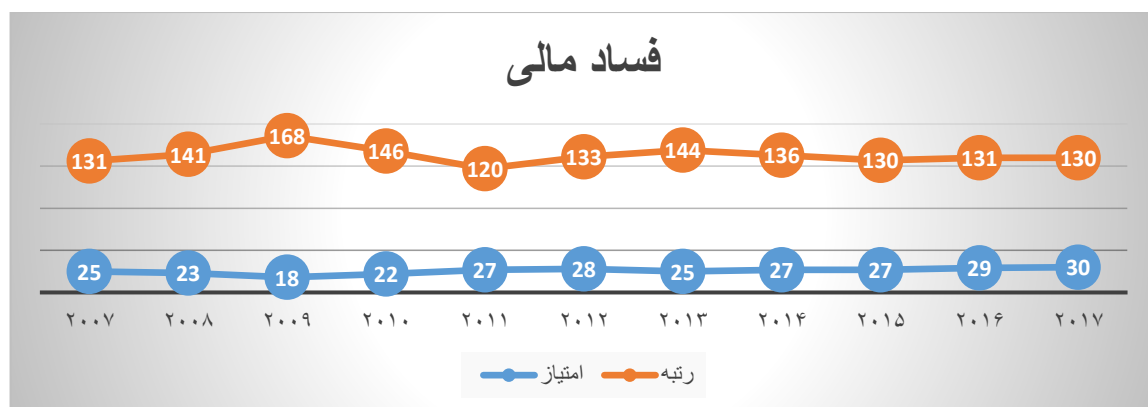
سیستمی سعی می‌شود به این پرسش‌ها پاسخ داده شود و علت رکود را دریافت و راهکارهایی برای برطرف کردن این معضل ارائه داد.

۱-۲. طرح تحقیق و بیان مسئله

درآمد نفت از دو بعد کمی و کیفی بر چرخه‌ی اقتصادی تاثیرگذار است، از بعد کمی با افزایش درآمد نفت، بودجه‌ی عمرانی نیز افزایش می‌یابد و سرمایه‌گذاری دولتی نیز متناسب با آن رشد می‌کند، با بهبود زیربنای، هزینه‌های تولید کاهش و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی افزایش می‌یابد، افزایش درآمد نفت باعث افزایش بودجه جاری دولت می‌شود که متناسب با آن تقاضای خانوار نیز افزایش و باعث افزایش مخارج مصرفی خانوارها می‌گردد بنابراین منجر به رشد سرمایه‌گذاری و تولید کل می‌شود، این بهبود تولید وابسته به نفت است و وجود تحریم یا کاهش صادرات نفت در ایران به دلیل کرونا یا هر دلیل دیگر که منجر به کاهش درآمد نفتی شود موجب ضرر و زیان در اقتصاد می‌گردد. از بعد کیفی نیز افزایش درآمد نفت و رونق اقتصادی سبب غفلت مسئولین از بهبود فضای کسب و کار و ساختار مالیاتی می‌شود و طبق نمودار علی - معلولی و همچنین آمار ارائه شده توسط بانک مرکزی و بانک جهانی، افزایش درآمد نفتی سبب افزایش فساد اقتصادی و رکود در حوزه‌ی کسب و کار می‌شود. وابستگی اقتصاد ایران به نفت موجب بروز چالشها جدی در شرایط تحریم می‌باشد. طبق مطالعه‌ی سالاریان و ابراهیمی (۱۳۸۸) که نتایجی تایید کننده بر نتایج سناریوهای این مطالعه برآورد کردند اثر مستقیم درآمدهای نفتی بر رشد اقتصادی مثبت است اما در صورتی که درآمد نفت بر متغیرهای نهادی مانند فساد و به تبع آن بر هزینه‌های پنهان، صنعت یا فضای کسب و کار اثر گذارد تاثیر آن منفی بر رشد اقتصادی برآورد می‌شود.

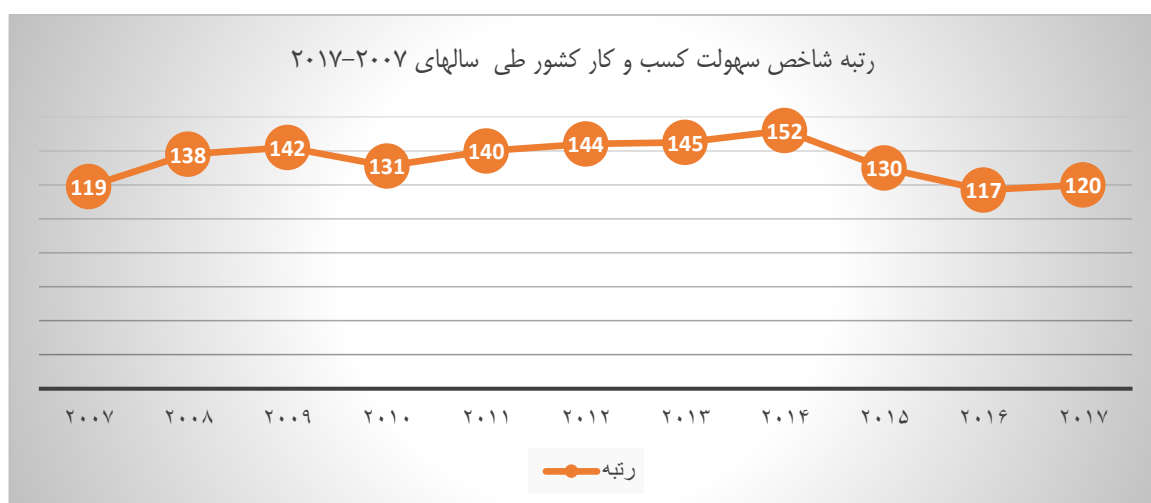

نمودار ۱-۲: درآمد نفتی

نمودار ۱-۳: فساد اقتصادی

طبق تعریف سازمان شفافیت بین الملل فساد با شاخص شفافیت تعبیر می شود و بین اعداد یک تا صد است هر چه به یک نزدیکتر باشد میزان فساد افزایش می ابد و برعکس. مشاهده می شود در سال ۲۰۰۹ با افزایش درآمد نفت فساد مالی نیز به شدت افزایش یافته است. بدترین رتبه‌ی کشور در سال ۲۰۰۹ رقم خورده است که در میان ۱۸۰ کشور مورد بررسی جایگاه ۱۶۸ را به خود اختصاص داده است (قاسم زاده، ۱۳۹۴).

نمودار ۱-۴: شاخص سهولت کسب و کار

با افزایش فساد، فضای کسب و کار نیز مختل می شود و همانگونه که در نمودار مشخص می شود رتبه شاخص سهولت کسب و کار در سال ۲۰۰۹ نسبت به سالهای قبل و بعد از آن بالاتر رفته که نشان دهنده ی فاصله گرفتن شاخص سهولت کسب و کار از رتبه های برتر است، که از ۱۹۰ کشور رتبه ی ۱۴۲ به ایران اختصاص دارد.

۳-۱. ضرورت انجام تحقیق اهمیت موضوع

رشد اقتصادی در هر کشوری از مهمترین عوامل توسعه ی آن کشور به حساب می آید و از اهمیت خاصی در حوزه ی اقتصادی برخوردار است. در نتیجه بررسی عوامل موثر بر آن از مقولات مهم و اجتناب ناپذیر هر کشور است. تا کنون از جنبه های متفاوتی به عوامل موثر بر رشد اقتصادی پرداخته شده است اما در این پژوهش سعی می شود مجموعه ای از عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی در چارچوب نگاه سیستمی و پویا بررسی شود و به طور مفصل به بررسی عوامل نامتعارفی پرداخته شود که تا کنون کمتر مورد توجه قرار گرفته است. که به طور مختصر می توان به فضای نامناسب حاصل از تحریم ها، فساد اقتصادی موجود به دلیل تصویب قوانین نادرست و بررسی چالش های موجود در محیط کسب و کار اشاره کرد.

۴-۱. نوآوری خلاقیت تحقیق

در جمع بندی مطالعات گذشته می توان بیان کرد که مطالعه ای که تمام متغیرهای کمی و کیفی موثر بر رشد اقتصادی را به طور همزمان در یک مطالعه گنجانده باشد وجود ندارد، علاوه بر آن به دلیل پیچیدگی و گستردگی روش تحقیق پویایی سیستمی مطالعات بسیار اندکی در این حوزه انجام گرفته است، لذا انجام این مطالعه با ارزیابی همزمان متغیرهای متعارف و نامتعارف موثر بر چرخه ی اقتصادی حائز اهمیت است. بررسی موضوع فوق نشان می دهد که چه عواملی به طور مستقیم یا غیر مستقیم بر اقتصاد کشور ایران موثر هستند. و با استفاده از روش متفاوت به پیش بینی آینده ی این تاثیرات در اقتصاد ایران می پردازد.

۵-۱. اهداف اصلی تحقیق

- ۱- شناسایی عوامل بنیادین نامتعارف موثر بر رشد اقتصادی
- ۲- ارزیابی موقعیت فضای کسب و کار ایران بر رشد اقتصادی
- ۳- ارزیابی فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی
- ۴- ارزیابی درآمد نفتی بر رشد اقتصادی
- ۵- تحقق رشد اقتصادی بدون درآمد نفت

۶-۱. فرضیه های تحقیق

- ۱- نا اطمینانی های پیش روی عاملین اقتصادی (سرمایه گذارها) اثر منفی بر رشد اقتصادی دارد.
- ۲- فساد اقتصادی نقش موثری در کاهش رشد اقتصادی دارد.
- ۳- بهبود فضای کسب و کار نقش بسزایی در رشد تولید ایران دارد.
- ۴- تاثیر منفی درآمد نفت بر رشد اقتصادی از تاثیرات مثبت آن بیشتر است و اثرات نامتقارن است.

۷-۱. روش تحقیق

این مطالعه از حیث روش یک مطالعه ی کاربردی بوده و اطلاعات مورد نیاز برای انجام این تحقیق به صورت کتابخانه ای جمع آوری شده است. آمار و داده های مورد نیاز در این پژوهش به دو دسته کمی و کیفی تقسیم می شوند. داده های کمی با استفاده از بانک مرکزی و بانک جهانی بدون هیچ تغییری استفاده شده و داده های کیفی به دلیل متناسب شدن با یکدیگر به ارقام کوچکتر و با تبدیل واحد بین صفر تا یک از منابعی مانند سازمان هریتیج^۱ که برای داده های کسب و کار استفاده شده و همه ساله برای ۱۹۰ کشور و بر حسب شاخص سهولت کسب و کار ارائه می شود، داده های مربوط به فساد، توسط سازمان شفافیت بین المللی^۲، جمع آوری

^۱ HERAITAGE

^۲ TI

شده و بر حسب شاخص شفافیت نشان داده شده است و همه ساله برای ۱۸۰ کشور ابلاغ می شود. داده های مربوط به تبعیت از قانون نیز از پروژه عدالت اجتماعی (world justice project)^۱ اتخاذ شده است. داده های استفاده شده در سناریوها برای سال پایه از سال ۱۳۹۶ آغاز شده و تا سال ۱۴۲۰ پیش بینی می شود. به دلیل نوع روش تحقیق در این مطالعه از متغیرهای بسیاری استفاده شده است اما تمرکز اصلی سناریوها بر متغیرهای کمی تولید ناخالص ملی، سرمایه گذاری، درآمد نفت، درآمد مالیاتی و متغیرهای کیفی فساد اقتصادی، فضای کسب و کار، هزینه های پنهان، تبعیت از قانون و قدرت عدم پاسخگویی دولت است.

۸-۱. خلاصه‌ی فصل‌ها

مطالعه حاصل، شامل ۵ فصل به ترتیب زیر است.

در فصل اول به کلیات تحقیق از جمله طرح تحقیق و بیان مسئله، نوآوری تحقیق، ضرورت انجام آن و اهداف مورد نظر تحقیق و همچنین روش و چگونگی انجام تحقیق پرداخته می شود.

فصل دوم شامل مبانی نظری و پیشینه مطالعات داخل و خارج کشور انجام شده در حوزه موضوع تحقیق می باشد.

فصل سوم به روش شناسی تحقیق و معرفی مدل و روش مورد استفاده و زیرمدل های به کار رفته شده در مدل به طور کامل معرفی شده است.

فصل چهارم شامل برآورد سناریوها و تحلیل یافته های حاصل از آنها می پردازد. در این قسمت مدل استفاده شده به روشنی توضیح داده شده است.

فصل پنجم نتایج بدست آمده از مدل، مورد بررسی قرار می گیرد در نهایت نتیجه گیری کلی و همچنین پیشنهاداتی جهت پیشبرد و موفقیت مطالعات آتی در این حوزه بیان می شود.

^۱ WJP

فصل ۲: ادبیات تحقیق

امروزه اقتصاددانان دلیل توسعه نیافتگی را در نهادها جستجو می کنند. طبق تئوری نهادگرایی اختلاف در نظام سیاسی، اجتماعی، حقوقی، سیاستهای عمومی و فرهنگ کشورها، دلیل تفاوت در عملکرد اقتصادی است و هر کدام از تئوریهای قدیمی ارائه شده به تنهایی بر توسعه یافتگی یا عدم توسعه یافتگی موثر نیست بلکه باید در چارچوب نهادی واکاوی و بررسی شود. بنابراین بهبود چارچوب نهادی اولین مرحله ای اجرای موفقیت آمیز سیاستهای کشورهاست (نورث^۱، ۲۰۰۵). علاوه بر ضعف نهادی در ایران مسائل دیگری مانند ریسک بالا در فعالیتهای تولیدی، نامناسب بودن بسترها و زیر ساختها، دخالت دولت در اقتصاد، بروکراسی اداری، نامناسب بودن محیط و شرایط کسب و کار و وجود ذهنیت منفی در رابطه با موقعیت سیاسی و اقتصادی ایران بر جذب سرمایه گذاری و در نهایت رشد اقتصادی و توسعه یافتگی موثر هستند (دودانگی، ۱۳۹۵). در این مطالعه سعی می شود به بررسی و شناسایی عوامل نهادی و نامتعارف موثر بر رشد اقتصادی پرداخته شود. و آنچه که این تحقیق را از بقیه مطالعات متمایز می کند بررسی پویای متغیرهای مهم کمی و کیفی به طور همزمان است که ساختار و چارچوب نهادی ایران را تشکیل می دهد. به دلیل مشکلات و پیچیدگی موجود در روش پویایی سیستمی و همچنین دشوار بودن جمع آوری داده های کیفی و عدم تطابق واحد اندازه گیری داده های کمی و کیفی و نتایج متفاوت سناریوهای متغیرهای اقتصادی و غیر اقتصادی در یک مطالعه، کمتر مطالعه ای در این حوزه صورت گرفته که تعداد زیادی از متغیرهای کمی و کیفی را باهم در یک مطالعه جمع آوری کرده باشد. پایه ی مدل این مقاله بر اساس مدل مقاله ی جامعه و دولت استبدادی آقایان پورمعصومی و رادزیکی (۲۰۱۶) اتخاذ شده و ضمن ایجاد تغییرات اساسی و تعدیل و تکامل متغیرها و نوآوری در سناریوها، مدل جدیدی حاصل شد که نتایج منطقی و متناسب با اقتصاد امروز ایران را ارائه داده است. در ادامه ی این مقاله به ترتیب در بخش اول به تعریف متغیرهای اصلی مورد نیاز و مبانی نظری، در بخش دوم به بیان پیشینه و مطالعات داخلی و خارجی انجام شده، در بخش سوم به بیان روش تحقیق، منابع داده ها و ارائه ی مدل اصلی و زیر مدل های مرتبط و روابط علی و معلولی پرداخته و در نهایت با بیان نتایج و پیشنهادات پایان می پذیرد.

^۱ North, 2005

۲-۲. تعریف واژگان و مبانی نظری

۲-۲-۱: نهادها

ساختار نهادی آمیزه‌ای از قواعد رسمی محدودیت‌های غیر رسمی و ویژگی‌های اجرایی آنها می‌باشد. یا به عبارت دیگر نهادها، مجموعه‌ای از قوانین، باورها، رفتارها، سنتها و همان قوانین بازی در جامعه هستند، قوانین وضع شده توسط انسانها روابط متقابل با یکدیگر را شکل می‌دهد، و باعث ایجاد انگیزه در معاملات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در بین آنها می‌شود. نورث برای صورت بندی بنیانهای اندیشه‌ای موضوع تغییر نهادی که قرار است نیروی محرکه تحول اقتصادی گردد بر روی دو رکن اندیشه‌ای مساله تغییر نهادی یا فشاری می‌کند، اول آنکه بر محور نظام باورها، فرصت‌ها و تهدیدها شناسایی شود و سپس بر اساس سطح و کیفیت شناختی که حاصل شده است نسبت به تک تک آنها واکنش نشان داده شود. هر قدر جامعه به سمت پیچیدگی بیشتر حرکت می‌کند نیاز به تمهیداتی فراتر از قواعد غیر رسمی و فرهنگ افزایش می‌یابد و بر وزن و ضریب اهمیت قواعد رسمی و اجرا افزوده می‌شود. به عبارت دیگر بی‌نظمی در ساختار سیاسی، بی‌ثباتی سیاسی و سقوط رشد مولد، سلطه رانت جویی، تشدید مناسبات اقتدارگرا و قائم به شخص را پدید می‌آورد (نورث ۲۰۰۵).^۱

۲-۲-۲: ارتباط بین نهادها و هزینه‌های پنهان

هزینه‌های پنهان سرمایه‌گذاری یکی از عوامل بسیار مهم و تاثیر گذار بر انتخاب یا رد پروژه‌های اقتصادی بنگاه‌ها محسوب می‌شود. افزایش هزینه‌های پنهان تاثیر زیادی در کاهش سرمایه‌گذاری‌ها و ایجاد رکود فعالیتهای سرمایه‌گذاری می‌شود. هزینه‌های دریافت اطلاعات، هزینه‌ی تامین منابع مالی، نا امنی و بی‌ثباتی، بوروکراسی اداری ناکارا، عدم رعایت حقوق مالکیت، فساد اداری، انحصار و رانت از جمله عواملی به حساب می‌آیند که موجب کاهش تولید و سرمایه‌گذاری و در نهایت موجب کاهش بهره‌وری می‌شوند.

^۱ North, 2005

(آذمند، ۲۰۰۲). مدل اقتصادی ایده آل، مجموعه ای از نهاد های اقتصادی را شامل می شود که انگیزه هایی را برای افراد و سازمانها به منظور اشتغال به فعالیت های مولد فراهم نماید. و این در گرو استقرار چارچوب نهادی و کاهش هزینه های مبادله است (نورث ۱۹۸۴).^۱

۲-۲-۳: اهمیت فضای کسب و کار

محیط کسب و کار مجموعه ای از عوامل اقتصادی و غیراقتصادی است که بر عملکرد بنگاهها اثر می گذارد و خارج از کنترل مدیران است همچنین می توان فضای کسب و کار را مجموعه ای از نهادها، سازمانها و زیر ساختهای اجتماعی معرفی کرد که در رونق تولید و جذب سرمایه گذاری نقش اساسی را ایفاء می کند (علیزاده، ۱۳۹۵). دسوتو^۲ معتقد است بیشتر دارایی های کشورهای جهان سوم بانک پذیر نیستند یعنی دارایی های افراد به دلیل وجود ضعفهای سیستمی و نهادی موجود به دارایی های مولد تبدیل نمی شوند. بهبود فضای کسب و کار سبب کاهش هزینه ها و ریسک راه اندازی کسب و کار جدید شده و موجبات توسعه سرمایه گذاری و رشد اقتصادی را فراهم می کند (اکبری، ۲۰۱۳). مطالعه در حوزه ی محیط کسب و کار و رابطه ی آن با رشد اقتصادی از سال ۱۹۸۰ میلادی و با مطالعات هرناندو دسوتو، آغاز شد و به این نتیجه رسید که یکی از عوامل ایجاد بخش زیرزمینی و غیررسمی در حوزه ی کسب و کار وجود موانع سخت نهادها و دیوانسالاری سازمانی است. طبق آمار بانک جهانی^۳ و بنیاد هریتیج^۴ برای بیان وضعیت فضای کسب و کار ۱۱ شاخص وجود دارد که شامل سهولت کسب و کار که بیان کننده رتبه ی کلی کشور است، شروع کسب و کار، اخذ مجوزهای ساختمانی، استخدام نیروی کار، ثبت دارایی/ اموال شرکت، اخذ اعتبار شاخص توان حقوق قانونی، حمایت از سرمایه گذاران، پرداخت مالیات، تجارت برون مرزی، اجرا و الزام آور بودن قراردادهای، انحلال کسب و کار می شود (جلیلی، ۱۳۸۸) (سیف، ۲۰۱۲).^۵ بهبود فضای کسب و کار بر رشد و ارتقاء رقابت پذیری کشورها در اقتصاد جهانی تاثیر مستقیمی دارد. برعکس نامناسب بودن فضای کسب و کار از طریق افزایش هزینه های

^۱ North, 1984

^۲ Desoto

^۳ World bank

^۴ The Heritage Foundation

^۵ دکتر ولی اله سیف، تازه های اقتصاد، پژوهشگاه علوم انسانی، مطالعات فرهنگی، پرتال جامع علوم انسانی

تولید که به دلیل طولانی شدن دریافت مجوز، الزام آور نبودن قراردادهای، مشکلات قضایی، کاهش مشارکت مالی حاصل از کاهش امنیت اقتصادی می تواند اقتصاد یک کشور را مختل سازد (علیزاده، ۱۳۹۵). علاوه بر

این مولفه های بسیاری بر فضای کسب و کار تاثیرگذارند که می توان به چهار دسته تقسیم کرد.

۱) سیاستها، قوانین و مقررات، قوانین و مقررات جاری که شامل قانون اساسی و قوانین عادی، آیین نامه ها و سیاستهای حاکم بر تصویب و اجرای قوانین، که از مولفه های بسیار تاثیرگذار بر محیط کسب و کار در هر کشور می باشند. هرچند قوانین یک کشور ثبات بیشتری داشته باشند محیط کسب و کار نیز از فضای قابل اعتمادتری برخوردار خواهد شد و مزایایی از جمله عدم تغییر در قوانین و سیاستها، اطمینان حاصل کردن کارگزاران از پایبند بودن دولت به قوانین و سیاستهای وضع شده و مشارکت و اطلاع رسانی فوری به کارگزاران از تغییرات ایجاد شده در قوانین، دارد.

۲) ثبات سیاسی و دولت، در این تعریف علاوه بر قانونمند بودن، طول عمر اجرایی دولتها مد نظر قرار می گیرد همچنین نحوه تعامل دولتهای جدید (ایجاد شده چه از طریق کودتا چه از طریق انتخابات) با قوانین به جای مانده از دولت قبل است. در محیط های نا امن این پدیده بسیار رایج است و تاثیرات بسیاری بر فضای کسب و کار ایجاد می کند.

۳) امنیت حقوق مالکیت، یکی از مهمترین دغدغه های سرمایه گذاران امنیت اموال و دارایی آنهاست که می توان دلیل این نگرانی را رفتارهای نامناسب مقامات مربوطه (فساد اقتصادی) دانست.

۴) خدمات عمومی و زیرساختها، یکی از اصول اقتصاد کلاسیک عدم مداخله ی دولت در امریست که شهروندان قادر به انجام آنها باشند و برعکس بر لزوم دخالت در امری که در توان بخش خصوصی نباشد تاکید دارد. این موضوع بعدها با پیدایش اصطلاح وظایف حاکمیتی عملی شد (ستاری، ۱۳۹۳). طبق گزارش بانک جهانی، ایران در سال ۲۰۱۹ در شاخص کلی فضای کسب و کار نمره ۵۸٫۵ را به دست آورده، نیوزیلند با نمره ۸۶٫۸ رتبه اول از نظر شاخص سهولت کسب و کار را به خود اختصاص داده سومالی نیز با نمره ۲۰٫۰ در رتبه آخر

قرار گرفته است.^۱ میانگین متوسط ۱۰ کشور اول ۶۵,۵ در نظر گرفته شده، که با توجه به جدول موجود نمره‌ی ایران رقم پایینتری را نشان می‌دهد که بیانگر ضعف شاخص سهولت کسب و کار ایران نسبت به کشورهای دیگر است. همچنین از بین ۱۹۰ کشور جهان ایران در رتبه‌ی ۱۲۷ قرار دارد که موقعیت نامناسب فضای کسب و کار ایران را نشان می‌دهد. بنابراین پایین بودن شاخص سهولت کسب و کار یکی از دیگر عواملی است که تایید کننده‌ی ضعف نهادهای اقتصادی در ایران است

جدول ۲-۱: رتبه بندی شاخص سهولت کسب و کار (۲۰۱۹)

رتبه	کشور	نمره
۱	نیوزلند	۸۶,۸
۲	سنگاپور	۸۶,۲
۴	دانمارک	۸۵,۳
۶	آمریکا	۸۴,۰
۱۰۸	پاکستان	۶۱,۰
۱۲۷	ایران	۵۸,۵
۱۷۲	عراق	۴۴,۷
۱۹۰	سومالی	۲۰,۱

منبع : گزارشات انجام کسب و کار بانک جهانی-سازمان هریتیج

۴-۲-۲. نفت

همزمان با شروع شوک نفتی در دهه هفتاد میلادی و رکود اقتصادی در کشورهای اروپایی، تاثیر انرژی بر رشد اقتصادی مورد توجه قرار گرفت. و مطالعات بسیاری در زمینه‌ی بررسی تاثیر نوسانات قیمت نفت بر متغیرهای کلان اقتصادی انجام گرفت. در کشورهای صادرکننده نفت درآمد نفت سهم بالایی از بودجه کشور را تامین می‌کند و دولتها برای تامین بودجه عمرانی و توسعه‌ای کشور از این طریق استفاده می‌کنند. به همین جهت بخش نفت ارزش افزوده بالاتری نسبت به بخش های دیگر در تولید ناخالص داخلی دارد. اما با این وجود

^۱ <http://www.worldbank.org/>

بسیاری از محققان، (آکانی ۲۰۰۷، مهرآرا ۲۰۰۸، بلک ۱ ۲۰۰۶)، این ثروت را به ضرر اقتصاد کشور صادرکننده و منجر به ایجاد بیماری هلندی می دانند. آکانی (۲۰۰۷) بر این معتقد است که درآمد حاصل از منابع طبیعی علاوه بر ایجاد فساد و رانت در این حوزه و بیماری هلندی، منجر به تجمع ثروت و قدرت در دولت می شود (بزرگی، ۱۳۸۷). انحصار و رانت ایجاد شده از نفت برای دولت منجر به ایجاد فساد اقتصادی در دولت و کسب و کار مردم می شود و در نهایت با انحراف در تخصیص منابع، کارایی اقتصادی را کاهش می دهد. درآمد بالای نفت از جهت کاهش نیاز به پس انداز و افزایش مصرف نیز می تواند بر کاهش سرمایه گذاری و رشد اقتصادی موثر باشد (سالاریان، ۱۳۸۸). یکی از اثرات منفی وجود رانت در حوزه نفتی ایران وابستگی به درآمد حاصل از نفت و عدم نیاز دولت به مالیات است که موجب عدم پاسخگویی و کاهش کارایی دولت می شود افزایش وابستگی بودجه به درآمد نفت بر بهره وری فعالیت بخش خصوصی تاثیر منفی ندارد، آنچه که در این مسئله اهمیت دارد عدم توجه به سیستم مالیاتی و کاهش کیفیت آن به دلیل وجود درآمد قدرتمندی که منبع رایگان دارد. شواهد نشان می دهد کشورهای وابسته به نفت ویژگی های مشترکی مانند، تمایل به استقلال از شهروندان مالیات دهنده و عدم پاسخگویی به آنها، عدم علاقه به توسعه اقتصادی، علاقمند به کم بودن نظارت قانونی و عدم شفافیت درآمدی و عدم تمایل به ایجاد بروکراسی موثر دارند (درجانی، ۱۳۹۲).

۲-۲-۵: رانت در حوزه نفتی ایران

به سود و امتیاز حاصل از منابع غیر تولیدی، طبیعی یا مصنوعی رانت گفته می شود. به دلیل منبع دریافت این درآمدها که غیر مولد هستند نمی توان سود حاصل از آن را نتیجه کارایی مدیریت یا بهره وری قلمداد کرد. بنابراین با توجه به تعریف بالا دستیابی دولت، شرکت یا شخص به یک منبع درآمد منحصر باعث ایجاد فضای رانتی می شود که در ایران می توان به درآمدهای نفتی اشاره کرد. میزان رانت موجود در صنایع تولید نفت ۸۰ درصد است (رحمانی، گلستانی، ۲۰۱۰).

۲-۲-۶: تحریمها

^۱ Blak

تحریم جزئی از دیپلماسی بین المللی موجود در قوانین اقتصادی کشورهاست، که به عنوان سلاحی غیر نظامی برای مجبور ساختن کشورهای هدف جهت انجام فعالیتهای مورد نظر یا ایجاد تغییر در نهادهای کشور هدف انجام می گیرد. منظور از تحریم های اقتصادی توقف یا تهدید به توقف مشارکت مالی، تجاری و اقتصادی کشور هدف از جانب کشور تحریم کننده است که در سالهای اخیر به شدت رشد اقتصاد ایران را تحت تاثیر قرار داده است، تحریم ها پس از تسخیر سفارت آمریکا در سال ۱۳۵۸ روند جدیدی به خود گرفت و ایران به طور رسمی و جدی مورد تحریم آمریکا و کشورهای متحد اروپایی قرار گرفت همین امر سبب افزایش مشکلات داخلی کشور، عدم ثبات و نبود امنیت کشور شده و به طور مستقیم بر سرمایه گذاری تاثیر گذاشته است (درخشان، ۲۰۱۴). افزایش هزینه های مبادله، افزایش هزینه های تأمین مالی پروژه های سرمایه گذاری به تبع افزایش هزینه ناشی از تحریمها، کاهش امنیت سرمایه گذاری و خروج شرکتهای بین المللی باکیفیت فنی و تکنولوژیکی بالا، از دیگر تبعات تحریمها نسبت به ایران محسوب می شود (رشیدی، ۱۳۹۳).

۲-۲-۷: فساد اقتصادی

عواملی مانند وضعیت حکمرانی دولت، میزان حمایت از حقوق مالکیت، کیفیت قوانین و مقررات رایج و تبعیت از قانون از جمله عوامل موثر بر چارچوب نهادی کشورها هستند. چنانچه در کشوری تبعیت از قانون توسط دولتمردان یا شهروندان به طور کامل رعایت نشود فساد اقتصادی افزایش می یابد. بنابراین یکی از نتایج ضعف نهادها، افزایش فساد اقتصادی در بین دولتمردان و افراد جامعه است که نتیجهی حاصل از آن کاهش سرمایه گذاری و رشد اقتصادی است (نورث ۱۹۸۴)^۱. پائولو مائورو (۱۹۹۸)^۲ فساد مالی بخش دولتی را در عواملی مانند یارانه های دولتی، محدودیتهای تجاری، نرخ چنگدانه و برنامه تخصیص نرخ ارز، دستمزد پایین در بخش دولتی و انحصار مالکیت منابع طبیعی در اختیار دولت می داند. طبق تعریفی که شیلفر و شینی (۱۹۹۳)^۳ دربارهی فساد بیان کردند فساد استفاده از اموال دولتی برای منافع شخصی تعریف شده است. فساد مالی و اقتصادی می تواند فعالیتهای مولد سرمایه گذاری اقتصادی را به سمت رانت و فعالیتهای غیر مولد و زیر زمینی

^۱ North, 1984

^۲ Paolo Mauro (1998)

^۳ SHLEIFER AND VISHNY (1993)

سوق دهد(رحیمیان, ۱۳۹۳) (جلیلی, ۱۳۸۰). به اعتقاد گیلفاسن^۱ (۲۰۰۱) مالکیت دولتی منابع طبیعی و وزن بالای درآمد این منابع در بودجه موجب پیدایش فساد و رانت اقتصادی می شود. بانک جهانی و سازمان شفافیت بین الملل^۲ میزان شاخص فساد را در سطح بین الملل اندازه گیری می کنند. بررسی فساد توسط این سازمانها در سالهای گذشته بین ۱۸۰ کشور دنیا انجام شده و کشورهایی مثل دانمارک، نیوزلند در بالای جدول و در زمره ی پاکترین کشورها و کشورهایی همچون کره شمالی، افغانستان و سومالی نیز در انتهای جدول و در میان فاسد ترین کشورها قرار گرفته اند. طبق آمار ارائه شده توسط سازمان شفافیت بین الملل میانگین متوسط شاخص فساد ۱۰ کشور موفق دنیا ۸۴,۵ محاسبه شده است، رتبه ی ایران رقمی به مراتب پایینتر را نشان می دهد که نشان دهنده ی نیاز به تلاش بیشتر مسئولین برای مبارزه با فساد است(گلنار, ۱۳۹۳)(برجیسیان, ۱۳۹۵) (طوطیان, ۱۳۸۹). فساد اقتصادی یکی از مهمترین عوامل موثر در جلوگیری از رشد و توسعه ی اقتصادی در کشورهای آسیایی و آفریقایی بیان شده است. همچنین موجب ناکارایی سیاستهای حکومتی و کاهش سرمایه گذاری و رشد کشورها می شود علاوه بر این با کاهش فعالیتهای مولد و سوق دادن بازار به سمت رانت و فعالیتهای زیر زمینی موجب فلج کردن اقتصاد کشور نیز می شود. در مطالعات انجام شده برخی از عوامل ایجادکننده فساد اقتصادی را بروکراسی، سطح دستمزد بخش دولتی، در دسترس بودن منابع طبیعی، درجه رقابت و سیاست صنعتی کشورها و ضعف نهادی بیان کرده اند(رحیمیان, ۱۳۹۳).

^۱ GYLFUSON(2001)

^۲ TI

جدول ۲-۲: رتبه‌ی شاخص فساد اقتصادی ۲۰۱۸

رتبه	کشور	نمره
۱	دانمارک	۸۸
۲	نیوزلند	۸۷
۳	فنلاند	۸۵
۷	نروژ	۷۴
۱۳۸	ایران	۲۸
۱۶۸	عراق	۱۸
۱۷۰	لیبی	۱۷
۱۷۸	سوریه	۱۳
۱۸۰	سومالی	۱۰

منبع: سازمان شفافیت بین‌المللی

۲-۲-۸: بی‌ثباتی سیاسی

منظور از بی‌ثباتی سیاسی یک وضعیت ناآرام است که حکومت در خصوص نحوه‌ی کنترل امور جامعه با آن مواجه است. بی‌ثباتی سیاسی حاکی از وجود نوسانها و نابسامانی در حوزه‌ی مدیریت یک کشور دارد که نمیتواند چارچوبی باثبات و مناسب را برای بهبود بهره‌وری، رشد و توسعه‌ی اقتصادی فراهم آورد. در کشورهای درحال توسعه و به ویژه کشورهایی که تجربه‌ی انقلاب و تغییر حاکمیت را داشتند همواره ساختار اقتصادی دچار اختلالات می‌شود که موجب کاهش تولید می‌شود (منبعی، ۱۳۹۲). در مدلی که گوپتا و همکاران^۱ (۱۹۸۸) ارائه دادند، بی‌ثباتی سیاسی با تقاضا برای تغییرات سیاسی آغاز می‌شود. این تقاضا از دو

^۱ - Gupta et al(1988)

جنبه قابلیت ارزیابی دارد. الف) نیاز به تغییرات؛ از ساختار داخلی حکومت سیاسی آغاز می شود که به دلیل عواملی همچون به وجود آمدن اختلاف و کشمکش میان سیاستگذاران است، ب) اعمال تغییرات خارج از سیستم، به ساختار سیاسی اعلام می شود. که معمولاً "دلایل این تقاضا ناشی از نارضایتی مردم از نظام سیاسی و یا افزایش سطح آگاهی مردم باشد. حکومت نیز از طریق تهدید و سرکوب به ثبات خواهد رسید. انتقال این نا آرامی به اجتماع، تمرکز لازم برای مدیریت اوضاع اقتصادی را از بین برده و همچنین کنش و تقابل اعتراضی مردم مانند شورش، اقتصاد را با مشکلات جدی مواجه می کند. بنابراین بی ثباتی سیاسی فعالیت‌هایی را که باید در مسیر رشد اقتصاد به کار گرفته شوند مختل می کند و روند طبیعی سیستم اقتصادی را در اثر سوء مدیریت که ناشی از اختلافات است منحرف و از طریق کاهش سرمایه گذاری، رشد اقتصادی را کند یا متوقف می کند (بهراری، ۱۳۹۲).

۲-۲-۹: سرمایه گذاری

مقوله‌ی سرمایه و سرمایه گذاری از مهمترین عوامل موثر بر رشد اقتصادی به حساب می آیند و بر همین اساس دولتها همواره توجه خود را بر این حوزه از طریق وضع قوانین خاص، بهبود زیرساختها، به کار بردن مدیریت اصولی، استفاده‌ی بهینه از امکانات و منابع معطوف می دارند تا با این وسیله موجب رشد و ترقی اقتصاد کشور شوند. به اعتقاد نورکس مفهوم سرمایه این است که یک جامعه تمام ظرفیتهای مولد خود را صرف تامین نیازهای مصرفی نکند بلکه قسمتی از منابع مالی خود را در تولید ماشین آلات، ابزارهای تولید و تسهیلات حمل و نقل خرج می کند. به عبارت دیگر منظور از جریان تمرکز سرمایه، تخصیص بخشی از منابع جاری دولت به بخش های مولد دیگر به منظور افزایش ذخایر سرمایه به صورت کالاهای سرمایه ای تا بتوان در آینده بخش های تولیدی و مصرفی و همچنین تولید کالاهای مصرفی را بیشتر بسط و گسترش داد. در بیشتر کشورهای در حال توسعه به دلیل کم بودن پس انداز، درآمد اندک، بازدهی نزولی، جمعیت فراوان، نبود تجهیزات سرمایه ای، توزیع نامتعادل درآمد، فقدان موسسات مالی سازمان یافته، عقب ماندگی اقتصادی و تکنولوژیکی و کسری بودجه، سرمایه گذاری داخلی اندکی انجام می شود. بنابراین دولتها از طریق استقراض یا سرمایه گذاری خارجی به کشورهای دیگر متوسل می شوند (دودانگی، ۱۳۹۵). به هر نوع سرمایه گذاری

حقیقی یا حقوقی به جزء کمکهای دولتی در کشورهای دیگر سرمایه گذاری خارجی^۱ می گویند (ملکی، ۱۳۸۴). عوامل موثر بر سرمایه گذاری خارجی را نیز به دو دسته ی کلی تقسیم می کنند دسته اول ساختار اقتصادی مناسب کشورهای هدف است که در ترغیب کشورهای سرمایه گذار و همچنین در ورود سرمایه به داخل کشور اثرگذار است، که می توان به عواملی مانند تولید ناخالص داخلی، تورم، نرخ ارز، نقدینگی و میزان بیکاری در کشور اشاره کرد. دسته ی دوم عواملی هستند که امنیت را برای سرمایه گذاری ایجاد می کنند مانند مسائل سیاسی کشور، نوع حاکمیت رایج در کشور هدف همچنین مسائل فرهنگی و رفتار کارگزاران. دلالتی و دل انگیزان (۱۳۸۳) در جواب این مسئله که چرا با وجود نرخ نسبی بالای بازده سرمایه در کشورهای در حال توسعه، سرمایه به این کشورها وارد نمی شود؟ معتقدند که وجود برخی روابط غیر اقتصادی مانند مخاطرات سیاسی و غیر سیاسی، روابط استعماری، قوانین بی ثبات و غیر قابل اعتماد، رشوه و فساد اداری موجب ریسک بالا در این کشورها شده و بنابراین باعث کاهش بازدهی نهایی سرمایه در این کشورها نسبت به کشورهای پیشرفته می شود (حسینی، ۱۳۹۶).

۳-۲. پیشینه و مطالعات انجام شده

۱-۳-۲. مطالعات خارجی

سیلوانوس کواکو آفس اورگبور^۲ (۲۰۱۸) در مطالعه ای تأثیر تحریم را بر تجارت بین المللی طی دوره ی زمانی (۱۹۶۰ تا ۲۰۰۹) با استفاده از تجزیه و تحلیل رگرسیون بررسی کرده و به این نتیجه رسید که تحریم ها باعث کاهش جریان تجارت بین فرستنده و هدف خواهد شد (Afesorgbor, 2018). سعیدپور معصومی لنگرودی و مایکل جی رادزیک (۲۰۱۶) طی مطالعه ای به شبیه سازی نظریه ی جامعه و دولت کاتوزیان با استفاده از روش سیستم دینامیکی پرداخته اند که دوره ی زمانی ۱۹۰۰ تا ۲۰۱۰ را شامل می شود طی این شبیه سازی بسیاری از عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی (سیاسی) موثر بر رشد اقتصادی بررسی شده و سناریوهای متفاوتی مربوط به پذیرش قانون و تحریم و عدم وجود درآمدهای نفتی انجام گرفته

2 - FDI

^۲ - Afesorgbor

و تاثیر هر کدام را بر متغیرهای اصلی این مطالعه که شورش، قدرت سیاسی، فساد اقتصادی و رضایت عمومی بود ارزیابی کردند. طبق نظر کاتوزیان دلیل عقب ماندگی رشد اقتصاد ایران نسبت به غرب کم بودن پس انداز و سرمایه گذاری است که بی ثباتی سیاسی و اجتماعی و اقتصادی را عامل آن میدانند و مدل آقایان پورمعصومی و رادزیکي این نظریه را نیز تایید کرد (Langarudi & Radzicki, 2016).

منصور مسیح و همکاران (۲۰۱۷) طی مطالعه‌ای به بررسی تأثیر ثبات سیاسی بر رشد اقتصادی در دوره‌ی زمانی (۱۹۹۶ تا ۲۰۱۴) با استفاده از روش جی ام ام^۱ پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که توسعه‌ی موسسات اقتصادی و سیاسی و همچنین توسعه‌ی سرمایه‌ی انسانی برای تمام کشورهای در حال توسعه توصیه می‌شود (Uddin, Ali, & Masih, 2017).

تبسما و همکاران (۲۰۱۶)^۲ طی مطالعه‌ای به بررسی بی‌ثباتی سیاسی و تأثیر آن بر رشد اقتصادی در کشور پاکستان با استفاده از روش آرچ و گارچ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بی‌ثباتی سیاسی تأثیر منفی بر رشد اقتصادی می‌گذارد و دولت باید در جهت ثبات سیاسی اقداماتی را انجام دهد (Tabassam, Hashmi, & Rehman, 2016).

چورفون تانگ، صلاح ابوصدرا^۳ طی مطالعه‌ای تأثیر گردشگری، مصرف انرژی و بی‌ثباتی سیاسی را بر رشد اقتصادی طی دوره‌ی زمانی (۲۰۰۱ تا ۲۰۰۹) با استفاده از روش داده‌های تابلویی^۴ در ۲۴ کشور خاورمیانه مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که بی‌ثباتی سیاسی مانع رشد و توسعه در کشورهای مناه^۵ می‌شود و سیاستهای کلان اقتصادی برای ترویج و گسترش گردشگری و مصرف انرژی بر رشد اقتصادی تأثیر مثبت می‌گذارد (Tang & Abosedra, 2014).

آری آيسن، فرانکیسکو جوس ویگا^۶ (۲۰۱۳) طی مطالعه‌ای به بررسی تأثیر بی‌ثباتی سیاسی بر رشد اقتصادی در دوره‌ی زمانی (۱۹۶۰ تا ۲۰۰۴) با استفاده از مدل پانل خطی جی ام ام پرداختند در این نمونه ۱۶۹ کشور

^۱ -GMM

^۱ AFTAB HUSSAIN TABASSAMA, SHUJAHAT HAIDER HASHMIB,*, FAIZ UR REHMANC

^۲ CHOR FOON TANGA, SALAH ABOSEDR

^۴ PANEL

^۵ MENA

^۶ ARI AISEN , FRANCISCO JOSÉ VEIGA

به مدت ۶ سال تحت بررسی بودند و به این نتیجه رسیدند که بی‌ثباتی سیاسی بر بهره‌وری کل موثر است و همچنین کشورهایی که دچار بی‌ثباتی سیاسی با درجه‌ی بالایی هستند برای درمان این علت باید در سیاستهای اقتصادی خود تجدید نظر کنند (Aisen & Veiga, 2013).

هنریک گارگول، لوکاسز لاج^۱ (۲۰۱۳) طی مطالعه‌ای رابطه‌ی بین بی‌ثباتی سیاسی و رشد اقتصادی را در ده کشور در دوره‌ی زمانی (۱۹۹۰ تا ۲۰۰۹) با استفاده از روش تجزیه و تحلیل حساسیت انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که بی‌ثباتی سیاسی تأثیر منفی بر رشد اقتصادی دارد اما به طور معکوس هیچ رابطه‌ای وجود ندارد (Gurgul & Lach, 2013).

موریسی^۲ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای با عنوان حاکمیت، سرمایه‌گذاری خصوصی در کشورهای در حال توسعه برای ۴۶ کشور در حال توسعه در دوره زمانی (۱۹۹۶ تا ۲۰۰۹) انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های حکومت که در تعاریف اقتصادی و سیاسی ثابت هستند مانند (ثبات سیاسی، عدم خشونت، کیفیت نظارتی، حاکمیت قانون و کنترل فساد) رابطه مستقیمی با جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارند و تأثیر فساد و بی‌ثباتی سیاسی از همه متغیرها بیشتر است (Morrissey & Udomkermongkol, 2012).

مایکل رادزیک (۲۰۰۸) طی مطالعه‌ای با عنوان اقتصاد نهادی، اقتصاد پسا کینزی، و سیستم دینامیک: سه رشته از یک اقتصاد نامتعارف، طی این مطالعه به بررسی اقتصاد پسا کینزی و اقتصاد نهادی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که در اقتصاد پسا کینزی با هدف سودآوری برای تدوین سیستمی با مزایای سرمایه‌داری در اشتغال کامل مفید است. اما اقتصاد نهادی به تدوین سیاستهایی باهدف پیشرفت فن‌آوری و ساختاری مورد استفاده قرار میگیرد (Radzicki, 2008).

سانداراین و مگنون (۲۰۰۸) طی مطالعه‌ای به بررسی اثر قیمت نفت بر فعالیتهای اقتصادی: یک رویکرد ادغام نامتقارن برای اقتصاد کشورهای اروپا، آمریکا، G7 و اتحادیه یورو در بازه زمانی ۱۹۷۳ تا ۲۰۰۴ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که یک همگرایی نامتقارن بین قیمت نفت و تولید ناخالص داخلی وجود دارد (Lardic & Mignon, 2008).

^۱ HENRYK GURGUL*, QUKASZ LACH

^۲ - Morrissey

آناس و آدام (۲۰۰۶) طی مطالعه ای به عنوان توضیح رشد اقتصادی وابسته به نفت: مورد امارات متحده عربی پرداختند در این مطالعه به بررسی تولید ناخالص کشور امارات که یک کشور وابسته به نفت است پرداختند و به این نتیجه رسیدند که وجود منابع طبیعی فراوان در این کشور موجب رشد اقتصاد آن کشور است (Elhiraika & Hamed, 2006).

سوتو^۱ و همکاران (۲۰۰۶) طی مقاله ای با عنوان یک مدل پویایی سیستم در مورد فساد عمومی، تاثیر رشوه بر رشد اقتصادی را که در این مقاله با روش سیستم دینامیک شبیه سازی شده است بررسی کردند و سعی شده است تاثیر فساد بخش دولتی (اداری) را بر رشد اقتصادی بررسی کنند همچنین در این مدل اقتصاد را به دو بخش خصوصی و عمومی تقسیم کرده اند ضمن اینکه بین دستمزد خصوصی و دولتی تفاوتی قائل شده اند و دستمزد بخش خصوصی را بیشتر از بخش دولتی در نظر گرفته اند، رابطه بین دستمزد بخش خصوصی با فساد را مثبت و بین دستمزد بخش عمومی با فساد را منفی در نظر گرفته اند (Soto-Torres & Fernández-Lechón, 2006).

اصغر مبارک (۲۰۰۵) طی مطالعه ای به بررسی اثرات فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی در کشورهای اسلامی با تمرکز بر کشور ایران را در دوره ی زمانی (۱۹۸۰ تا ۲۰۰۵) با استفاده از روش داده های ترکیبی را مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که نهادها نقش مهمی در عملکرد اقتصاد کشور دارند و ضرایب نشان میدهد، نهادهایی که از طریق آنها قدرت اعمال میشوند اثر مثبت روی رشد اقتصادی خواهند داشت اما اثر دموکراسی بر روی رشد نامشخص است (مبارک, ۲۰۰۵).

گیو کلیسمن (۲۰۰۵) در مطالعه خود در مورد اثر تغییر پذیری قیمت نفت بر فعالیتهای اقتصاد کلان در آمریکا در دوره زمانی ۱۹۸۴ تا ۲۰۰۴ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که شوکهای نفتی از جوانب متفاوتی بر متغیرهای کلان اقتصادی تاثیر میگذارند همچنین تغییرات مثبت و منفی قیمت نفت بر کاهش موقتی تولید کل و همچنین سرمایه گذاری ثابت، اشتغال و بیکاری و مصرف اثر مخربی میگذارد که با نظریه های ارائه شده توسط همیلتون برابر است. (Guo & Kliesen, 2005).

^۱ - Soto

گیلفاسن (۲۰۰۲) طی مطالعه ای به نام منابع طبیعی و رشد اقتصادی پرداخت و به این نتیجه رسید که آنچه که در رشد اقتصادی اهمیت دارد فقط منابع طبیعی نیست بلکه شیوه و کیفیت مدیریت آنهاست (Gylfason, 2002).

ساکس و وارنر (۱۹۹۵) طی مطالعه ای به نام فراوانی منابع طبیعی و رشد اقتصادی به بررسی وابستگی بین رشد اقتصادی و منابع طبیعی کشورها پرداختند و به این نتیجه رسیدند که این روابط کشورهایی که اقتصادشان بر درآمد حاصل از منابع طبیعی استوار است اقتصاد شکست خورده ای خواهند داشت &sachs (Warner, 1995).

۲-۳-۲. مطالعات داخلی

کیومرث سهیلی و دوستان (۱۳۹۸) طی مطالعه ای به عنوان اثر تحریم بر میزان وابستگی بازار نفت و بازار مالی (رویکرد وابستگی اکستریمال) طی دوره زمانی (۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴) پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تحریمهای نفتی باعث کاهش همبستگی میان سهام و نوسانات بازار نفت در بلند مدت و کوتاه مدت و بازارهای طلا و نفت در بلند مدت میشود همچنین باعث افزایش همبستگی متقابل دو به دو بین بازارهای طلا و ارز، نفت و ارز، سهام و طلا، سهام و ارز میشود (سهیلی, ۱۳۹۸).

یوسف محمد زاده و همکاران (۱۳۹۷) طی مطالعه ای عنوان بررسی اثر حقوق مالکیت و ریسک سیاسی بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با استفاده از رهیافت Panel VAR با استفاده از تکنیک داده های تابلویی در ۵۲ کشور در حال توسعه از دوره زمانی (۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵) پرداختند در این مطالعه برای ارزیابی شاخص بی ثباتی سیاسی از معیار تعارض داخلی ارائه شده توسط راهنمای بین المللی ریسک کشوری استفاده شده است و به این نتیجه رسیدند که در کشورهای در حال توسعه تاثیر ریسک سیاسی و تولید ناخالص داخلی بر رشد اقتصادی و جذب سرمایه گذاری خارجی از دیگر متغیرها مانند حقوق مالکیت معنوی بیشتر است و هر گونه تلاش در جهت کاهش ریسک سیاسی تاثیر مثبت بر رشد جذب سرمایه گذاری خارجی خواهد داشت (محمدزاده, ۱۳۹۷).

ژیلا حبیبی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله ای به عنوان بررسی، پایش و اولویت بندی عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از فرآیند تحلیلی سلسله مراتبی (AHP) به بررسی عوامل موثر بر فضای کسب و کار پرداختند و به این نتیجه رسیدند که در مرتبه‌ی اول تورم و در مرتبه‌ی دوم قانون ورشکستگی و در رتبه‌ی سوم زیر ساختهای سیستم حمل و نقل و رتبه‌ی چهارم به اختیارنماگر خلاء های قانونی برای عدم پرداخت مالیات و رتبه‌ی پنجم به شناور بودن نرخ ارز به ترتیب عوامل تاثیرگذار بر محیط کسب و کار میباشند. (حبیبی, ۱۳۹۶).

مسعود سعادت مهر ۱۳۹۶ طی مقاله ای که به عنوان بررسی عوامل موثر بر رشد سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران با تاکید بر نقش تحریم های اقتصادی در دوره زمانی (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۳) با استفاده از روش خود توضیح با وقفه های گسترده ARDL انجام داده است. به این نتیجه رسیدند که تحریم ها و نرخ تورم و نوسانات نرخ ارز تاثیر منفی و معنی داری بر جذب سرمایه گذاری در ایران و زیر ساختها تاثیر مثبت دارند و متغیر اندازه دولت تاثیری بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران ندارد. در این مطالعه عوامل موثر بر سرمایه گذاری به ترتیب زیر بیان شده است نرخ تورم (افزایش قیمتها نشانه ای از بی ثباتی سیاسی است و این عاملی برای کاهش جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی حساب میشود)، بی ثباتی نرخ ارز این عامل نیز بیانگر بی ثباتی سیاسی کشور مورد نظر است و تاثیر منفی بر جذب سرمایه گذاری دارد، اندازه دولت، نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص ملی است دولت بزرگ فرصتهای سوءاستفاده توسط دولت مردان را بیشتر میکند(فساد اقتصادی) همچنین بدلیل ساختار پیچیده تر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی را با مشکل مواجه میکند، بنابراین عاملی منفی بر جذب سرمایه گذاری خارجی است (سعادت مهر, ۱۳۹۶).

یعقوب حسینی و مصیب حسینی (۱۳۹۶) طی مطالعه ای به عنوان بررسی ثبات سیاسی و کنترل فساد بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی مورد مطالعه کشورهای منطقه منا با استفاده از روش پنل دیتا دوره زمانی (۱۹۹۶-۲۰۱۴) را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که نرخ ارز و تولید ناخالص داخلی بر سرمایه گذاری تاثیر سازنده و مثبت میگذارند همچنین در این مطالعه تاثیر تورم و آزادی تجارت بر سرمایه گذاری خارجی تایید نشد (حسینی, ۱۳۹۶).

علی خواجه محمد لو و حسن خداویسی (۱۳۹۶) طی مطالعه ای با عنوان بررسی ارتباط بین نرخ ارز، نرخ تورم و نرخ بهره تحت رویکرد تئوری فیشر در اقتصاد ایران پرداختند، استفاده از روش خود رگرسیون برداری (VAR) طی دوره زمانی ۱۹۳۱-۱۹۳۹ بررسی شده است. نتایج حاصل از آزمون یوهانسن و برآورد الگوی تصحیح خطای برداری (VECM) نشان داد که بررسی روابط کوتاه مدت نشان داد که در کوتاه مدت نرخ ارز تأثیر مثبت معنی دار و نرخ تورم بدون تأثیر بر نرخ بهره و در بلندمدت نرخ تورم تأثیر منفی و معنی دار و نرخ ارز بدون تأثیر بر نرخ بهره میباشند. به عبارت دیگر تئوری اثر و بین المللی فیشر در اقتصاد ایران، پذیرفته نیست (خداویسی، ۱۳۹۶).

عبد الرسول صادقی و سید کمیل طیبی (۱۳۹۶) طی مطالعه ای به عنوان اثرات تحریمهای بین المللی و سایر عوامل تأثیرگذار بر نرخ تورم در ایران (۱۳۶۰ تا ۱۳۹۰) با استفاده از روش خودتوضیحی با وقفه های گسترده (ARDL) پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تحریمها تأثیر مستقیم و معناداری از کانال تغییرات نرخ ارز و کسری بودجه بر تورم ایجاد میکنند و همچنین تغییرات نرخ ارز، سود بانکی و نقدینگی تأثیر مستقیم و معنادار و درآمد مالیاتی و درآمد حاصل از نفت تأثیر منفی بر تورم دارند (طیبی، ۱۳۹۵).

حمید سپهر دوست و عادل برجیسیان (۱۳۹۵) طی مقاله ای به عنوان بررسی اثرات غیر مستقیم فساد بر رشد اقتصادی با تأکید بر شاخص ادراک فساد طی دوره زمانی (۱۹۹۶-۲۰۱۳) با به کار گیری روش تخمین معادلات همزمان (3SLS) که به بررسی ۵۳ کشور، که به دو دسته کشورهای دارای اقتصادهای رانتی و غیر رانتی تقسیم شده اند، پرداختند و به این نتیجه رسیدند که شاخص فساد به طور غیر مستقیم بر رشد اقتصادی کشورها تأثیر منفی میگذارد و انتقال این اثر از طریق عوامل واسطه ای و تأثیرگذار سرمایه گذاری، هزینه های دولت، بی ثباتی سیاسی و سرمایه انسانی معنی دار است همچنین این مطالعه نشان داد که تأثیر فساد بر رشد اقتصادی کشورهای رانتی بیشتر از کشورهای غیر رانتی است (برجیسیان، ۱۳۹۵).

وحید دهباشی و همکاران (۱۳۹۵) طی مطالعه ای با عنوان تجزیه و تحلیل تأثیر بی ثباتی سیاسی با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ایران بر تجارت بین الملل با استفاده از روش ARDL پرداختند. نتایج حاصل از این پژوهش نشان میدهد که ثبات سیاسی اثر مثبت بر وضعیت تجارت بین الملل و تراز تجاری کشور دارد؛ به

گونه ای که با یک درصد بهبود کیفیت و افزایش میزان ثبات سیاسی، تراز بازرگانی بین الملل ۱۱ درصد افزایش می یابد. همچنین نرخ ارز حقیقی مؤثر و رشد اقتصادی نیز اثری مثبت و معنادار بر تراز بازرگانی کشور دارند (دهباشی، ۱۳۹۵).

امین مرادی و همکاران (۱۳۹۵) با نوشتن مقاله‌ای با عنوان نقش بهبود فضای کسب و کار در کشور در ساماندهی شهر تهران با روش توصیفی تحلیلی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بین شاخص فضای کسب و کار و دیگر شاخص های کلان اقتصادی رابطه وجود دارد و بهبود فضای کسب و کار به بهبود شاخص های دیگر منجر میشود و میتوان از تجمع افراد برای پیدا کردن کار در تهران و ایجاد مشکلات دیگر جلوگیری کرد. (مرادی، ۱۳۹۵).

محمد دودانگی (۱۳۹۵) طی مطالعه ای با عنوان عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی در ایران بر اساس برازش مدل های اقتصادسنجی به این نتیجه رسید که عواملی مانند نوسانات قیمت و درآمد نفت، ضمانتها و قراردادهای بین المللی، نوسانات مؤثر نرخ ارز و نرخ تورم بالا بر جذب سرمایه گذاری خارجی و رشد اقتصادی مؤثر هستند همچنین عواملی مانند درآمد ملی، GDP، هزینه های بخش دولتی، نرخ تورم، درجه باز بودن اقتصادی، سرمایه انسانی و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر سرمایه گذاری کل مؤثر هستند در این پژوهش از جمله موانع ارزیابی شده جهت جذب سرمایه گذاری خارجی عواملی مانند وجود قوانین بازدارنده، بالا بودن رتبه ریسک کشور در فعالیتهای تولیدی، حاکمیت اقتصاد دولتی، ناکافی بودن بسترها و زیرساختهای فیزیکی، بروکراسی زائد اداری، وجود ذهنیت منفی نسبت به وضعیت اقتصادی و امنیتی ایران، نامطلوب بودن فضای کسب و کار، تحریم های اقتصادی، مسائل و مشکلات جهانی و ناکارآمدی سیستم بانکی بیان شده است (دودانگی، ۱۳۹۵).

علیرضا معطوفی و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای به عنوان جایگاه فضای کسب و کار با ثبات در توسعه صادرات پایدار مطالعه صادرکنندگان ایرانی با روش میدانی به بررسی ۶ استان بزرگ کشور به بررسی فضای کسب و کار با ثبات و تاثیر آن بر صادرات پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بر اساس آمار بدست آمده از بانک جهانی عوامل مؤثر در این حوزه، تاسیس و راه اندازی یک فعالیت، اخذ گواهی تاسیس و راه اندازی

کارگاه، استخدام نیروی کار، پرداخت مالیات، حمایت از سرمایه گذاران، اعطای اعتبار، تجارت برون مرزی، ختم و انحلال یک فعالیت هستند. که نسبت به استانداردهای لازم، ایران بسیار فاصله دارد. همچنین نتایج پژوهش بیان میکند که مهمترین عوامل موثر در صادرات ایران مشکلات ارزی، تامین مالی، زمان دریافت تسهیلات، تحریم های غرب، نهادهای موازی در حوزه تولید و صادرات میباشد (معطوفی، ۱۳۹۴).

حسین رضایی و همکاران (۱۳۹۴) طی مطالعه ای با عنوان تأثیر نوسانات نرخ ارز بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران با استفاده از روش همجمعی یوهانسن - جوسیلیوس (در دوره زمانی ۱۳۵۹-۱۳۹۱) پرداختند. در این مطالعه، نوسانات نرخ ارز از طریق الگوی واریانس ناهمسانی شرطی اوتو رگرسیون تعمیم یافته^۱ GARCH بدست آورده شده و نتایج حاصل نشان میدهد تأثیر متغیرهای تولید ناخالص داخلی، درجه بازبودن تجاری و نرخ ارز بر FDI مثبت بوده و اثر متغیرهای نوسان نرخ ارز و قیمت جهانی نفت بر FDI منفی است (رضایی، ۱۳۹۴).

سید محمود میر احمدی و حسن رشیدی (۱۳۹۳) طی مطالعه ای به عنوان تحریم ها و تاثیر آن بر فضای کسب و کار در ایران پرداختند و به این نتیجه رسیدند که علیرغم اینکه اطلاعات کاملاً روشنی از میزان اثرگذاری تحریمهای علیه ایران وجود ندارد، اما واضح است که تحریمهای مذکور به عنوان ابزارهای فشار بر ایران در جهت نیل به اهداف نهایی ایالات متحده یعنی تغییر رفتار سیاسی دولت ایران و توقف فعالیتهای هسته ای ایران موفق نبوده و به طور عمده موجب فراهم آوردن محیط مناسب برای شرکای ایران در شرق آسیا گردیده تا از فرصت به وجودآمده به لحاظ اقتصادی بهره مند شوند (رشیدی، ۱۳۹۳).

نرگس رحیمیان (۱۳۹۳) طی مقاله ای به بررسی ارتباط بین فساد اقتصادی، تأثیرات و راههای مبارزه با آن و همچنین به تعریف انواع فسادهای اقتصادی و بررسی آمار آنها در جهان پرداخته است و به این نتیجه رسیده که جامعه ای می تواند به استقلال اقتصادی برسد که سرمایه گذاران احساس امنیت داشته باشند تا بتوانند باعث رشد و توسعه ی کشور شوند (رحیمیان، ۱۳۹۳).

مهین دخت کاظمی (۱۳۹۳) طی مطالعه ای به تاثیر ریسک سیاسی بر جذب سرمایه گذاری پرداخته است

و به این نتیجه رسیده که سرمایه گذاران خارجی قبل از انتقال سرمایه‌ی خود به کشوری بیشترین تمرکز خود را بر ثبات سیاسی آن کشور معطوف می‌کنند و در صورت کمترین میزان ریسک سیاسی از انتقال سرمایه‌ی خود خودداری می‌کنند، پس ثبات سیاسی عاملی مهم در جذب سرمایه گذاری خارجی و توسعه‌ی کشور به حساب می‌آید (کاظمی، ۱۳۹۳).

مریم ستاری و همکاران (۱۳۹۳) طی مقاله ای با عنوان مطالعه عوامل تاثیرگذار بر فضای کسب و کار در ایران طی دوره زمانی ۱۳۵۰ تا ۱۳۹۰ با استفاده از روش اقتصادسنجی الگوی خودتوضیحی با وقفه های گسترده انجام دادند و متغیرهای مستقل به کار رفته در این مدل به ترتیب، سرمایه گذاری دولتی، تورم، سهم درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی، باز بودن اقتصاد و نرخ ارز رسمی هستند. و به این نتیجه رسیدند که افزایش سرمایه گذاری دولتی در بخش هایی مثل اصلاح زیر ساختها، بازنگری و اصلاح قوانین کسب و کار، ثبات دولت و قوانین، کاهش فساد و اصلاح و بازنگری در عملکرد اقتصادی باعث بهبود فضای کسب و کار خواهد شد (ستاری، ۱۳۹۳).

حمید رضا حری و الهام رحیمی (۱۳۹۳) طی مطالعه ای به عنوان تاثیر نوسان های قیمت نفت بر تابع سرمایه گذاری Q توپین رویکردی از تئوری اختیار واقعی با استفاده از روش خودرگرسیون تعمیم یافته طی دوره زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که رابطه U معکوس بین نوسانات قیمت نفت و سرمایه گذاری برقرار است (رحیمی، ۱۳۹۳).

فرهاد طهماسبی بلداجی و همکاران (۱۳۹۲) طی مطالعه ای به عنوان بررسی اثر تحریم های اقتصادی بر تجارت ایران : کاربردی از مدل جاذبه طی دوره زمانی (۱۳۵۲ تا ۱۳۸۶) با استفاده از روش داده های تابلویی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تاثیر تحریمها بر تجارت ایران منفی است (بلداجی، ۱۳۹۲).

محبوبه جعفری و همکاران (۱۳۹۲) طی مطالعه ای به عنوان بررسی تاثیر نوسانهای دائمی و موقتی قیمت نفت اوپک بر سرمایه گذاری، تولید، و نرخ بیکاری در اقتصاد ایران طی دوره ۱۳۸۶ تا ۱۳۶۹ با استفاده از روش گارچ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که کاهش قیمت نفت به کاهش تولید و سرمایه گذاری و افزایش بیکاری می انجامد (جعفری، ۱۳۹۲).

امید منیعی و همکاران (۱۳۹۲) طی مطالعه‌ای تأثیر بی‌ثباتی سیاسی را بر رشد اقتصادی طی دوره‌ی زمانی (۱۳۳۹ تا ۱۳۸۸) با استفاده از روش آرچ^۱ بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند متغیرهای مربوط به بی‌ثباتی سیاسی رسمی و غیر رسمی هر دو بر رشد اقتصادی تأثیر منفی می‌گذارند (منیعی، ۱۳۹۲).

ابوالفضل شاه آبادی و زهره بهاری (۱۳۹۲) طی مطالعه‌ای با عنوان تاثیر ثبات سیاسی و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب توسعه یافته و در حال توسعه طی دوره (۱۹۹۶-۲۰۱۲) با استفاده از روش GMM به بررسی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که هر دو متغیر بر رشد اقتصادی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه تاثیر مثبت دارند (بهاری، ۱۳۹۲).

اعظم کاظمی و همکاران (۱۳۹۲) طی مطالعه‌ای با عنوان شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی با استفاده از تکنیک TOPSIS این تحقیق به صورت پخش پرسشنامه و برای رتبه بندی از روش TOPSIS استفاده شده است با توجه به مفهوم پارتو مهمترین عوامل موثر بر سرمایه گذاری در استان یزد به ترتیب زیر بیان شد. نرخ ارز، امنیت سرمایه گذاری، نرخ انتظاری بازگشت سرمایه، وجود سیاستهای حمایتی دولت از سرمایه گذاری خارجی، امکان نقل و انتقال آزادانه سرمایه، وجود زیرساختهای اقتصادی مانند اینترنت و جاده معرفی شده اند (کاظمی، ۱۳۹۲).

سید علی پایتختی اسکویی و لاله طبقچی اکبری (۱۳۹۲) طی مطالعه‌ای با عنوان تاثیر مولفه های فضای کسب و کار بر سرمایه گذاری بخش خصوصی (مطالعه موردی: منتخبی از کشورهای در حال توسعه) طی دوره زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ پرداختند در این مطالعه برای برآورد نتایج این متغیرها از تکنیک هم انباشتگی پانلی با رهیافت حداقل مربعات معمولی پویا (DOLS) استفاده شده است کشورهای مورد بررسی شامل ایران، مصر، آلبانی، آنگولا، بلاروس، بوتان، بولیوی بودند و به این نتیجه رسیدند که موانع موجود در محیط کسب و کار بر سرمایه گذاری تاثیر منفی و رشد اقتصادی بر جذب سرمایه گذاری تاثیر مثبت دارد (اکبری، ۱۳۹۲).

نجمه اسمعیل درجانی و مجید صامتی (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای به عنوان تاثیر وفور منابع طبیعی بر سیاستهای مالی دولت در ایران طی دوره ۱۳۵۸ تا ۱۳۸۷ با تاکید بر نظریه نفرین منابع طبیعی در قالب یک مدل خطی

^۱ APARCH

پرداختند و به این نتیجه رسیدند که درآمدهای حاصل از منابع خدادادی باعث کاهش وابستگی دولت به دریافت مالیات از مردم و موجب کاهش کارایی سیستم مالیاتی میشود (درجانی، ۱۳۹۲).

یکتا اشرفی و همکاران (۱۳۹۱) طی مطالعه ای با عنوان بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی : تلفیق دو روش سیستم دینامیک و اقتصاد سنجی دوره زمانی مورد بررسی از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۶ می باشد و تا سال ۱۴۰۴ پیش بینی گردیده است در این مطالعه به بررسی عوامل اقتصادی تاثیرگذار بر سرمایه گذاری خارجی از جمله نرخ ارز و سرمایه گذاری داخلی پرداخته شده و همچنین اثر جنگ تحمیلی را نیز به عنوان متغیرهای دامی وارد مدل سیستم دینامیکی کرده و نتایج این تحقیق بیانگر یک رابطه مثبت و معنا داری بین سرمایه گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی است (اشرفی، ۱۳۹۱).

سعید فتحی و وحید کبیری پور (۱۳۹۱) در مطالعه ای تحت عنوان بررسی ابعاد مختلف ریسک سیاسی و تاثیر آن بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی ریسک سیاسی را بر شرکتهای چند ملیتی ارزیابی کرده اند انواع ریسک سیاسی و تاثیر آن بر جذب یا دفع سرمایه گذاری مستقیم خارجی را که در مطالعات بسیاری آمده است تحلیل کردند و پس از ارزیابی نتایج مطالعات پیشین به این نتیجه رسیدند که هرچند کشورهای مختلف تدابیر متفاوتی برای جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی اندیشیده اند اما ریسک سیاسی نگرانی عمده در این زمینه است و با تدابیری از قبیل مشارکت در توسعه ی کشور میزبان، بهبود تراز تجاری آن، انتقال دانش و تکنولوژی تبعات ایجاد شده از عدم ثبات سیاسی را کنترل کرد (کبیری پور، ۱۳۹۱).

غفاری و اکبری (۱۳۹۰) طی مطالعه ای به عنوان بررسی عوامل اقتصادی موثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای نفت خیز خاورمیانه طی دوره زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۰ با استفاده از روش اقتصاد سنجی ادغام داده ها پرداختند و به این نتیجه رسیدند که درجه باز بودن و امنیت اقتصادی تاثیر مثبت و بی ثباتی اقتصادی تاثیر منفی بر رشد اقتصادی دارد (اکبری، ۱۳۹۰).

امیر حسین مزینی و نیلوفر مراد حاصل (۱۳۸۹) طی مطالعه ای با عنوان بازشناسی عوامل موثر بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم یافته GLS در قالب الگوی دادهای تلفیقی برای دوره زمانی (۱۹۹۸ تا ۲۰۰۴) انجام داده اند در این مطالعه علاوه بر متغیرهای اقتصادی، متغیر آزادی

اقتصادی که خود منبعث از مقولات سیاسی و حقوقی است در نظر گرفته شده است. در این مطالعه عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی به سه دسته، دسته اول عوامل اقتصادی است که شامل موارد مربوط به اقتصاد کلان کشور است و به ترتیب زیر می باشد شاخص هایی مثل ساختار تعرفه ها و مالیات، ساختار رژیم تجاری، نیروی کار و سطح دستمزد، زیر ساختهای اقتصادی، ساختار سرمایه گذاری و پس انداز ملی، وضعیت یارانه ها، معافیتها و حمایتها، ساختار بازار پولی و ارزی کشور، اندازه دولت، دسته دیگر شامل عوامل سیاسی و حقوقی می باشد که در برگیرنده موارد غیر اقتصادی و شامل موارد زیر می باشد ساختار حقوقی مالکیت، بحث مالکیت معنوی، ریسک سیاسی کشور، وضعیت بروکراسی و قدرت دولت است دسته سوم از این تقسیم بندی شامل عوامل مکانی و جغرافیایی است که نشان دهنده تفاوت جغرافیایی کشورهاست و به موقعیت حمل و نقل کشور، ساختار منابع معدنی و زیر زمینی، دسترسی به بازارهای بین المللی، ادغامها و ترتیب منطقه ای، دسترسی به آبهای آزاد میپردازد. (حاصل، ۱۳۸۹).

امامی میبدی و شمس الدین (۱۳۸۹) طی مطالعه ای به عنوان بررسی تاثیر سیاستهای پولی آمریکا بر قیمتهای جهانی نفت و درآمد واقعی نفت کشورهای صادرکننده نفت اوپک با استفاده از روش داده های تابلویی و دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۸ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که رابطه منفی و معنی داری بین اختلاف بین نرخ بهره واقعی آمریکا و این کشورها با درآمد نفت این کشورها وجود دارد (میبدی، ۱۳۸۹).

صدیقه طوطیان و همکاران (۱۳۸۹) طی مطالعه ای به عنوان ارتباط اداری و رشد اقتصادی با استفاده از روش داده های تلفیقی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که ارتباط معکوسی بین رشد اقتصادی و فساد در کشورهای عضو OECD وجود دارد (طوطیان، ۱۳۸۹).

ظریفه جلیلی (۱۳۸۸) در مطالعه ای با عنوان بررسی اجمالی فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با سایر کشورها به معرفی و مقایسه ی ۱۰ شاخص مشخص شده برای ارزیابی فضای کسب و کار ایران و چند کشور دیگر را مقایسه کردند شاخص های معرفی شده به ترتیب ، شروع کسب و کار، مراحل اخذ مجوز، استخدام نیروی کار، ثبت مالکیت، اخذ اعتبار، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، لازم الاجرا شدن قرار دادها، اتمام فعالیت بیان شده است (جلیلی، ۱۳۸۸).

تیمور رحمانی و ماندانا گلستانی (۱۳۸۸) طی مطالعه ای به عنوان تحلیلی از نفرین منابع نفتی و رانت جویی بر توزیع درآمد در کشورهای منتخب نفت خیز با استفاده از رگرسیون و روش تخمین pool استفاده شده و به این نتیجه رسیدند که کارایی در مدیریت منابع نفت بر رشد کشور بسیار اهمیت دارد به طوریه توزیع درآمد در کشورهایی که دارای مدیریت کارایی هستند متعادلتر از کشورهایی است که مدیریت ضعیفتری دارند (رحمانی & گلستانی, ۱۳۸۸).

غنیمی فرد و موثقی (۱۳۸۸) طی مطالعه ای به عنوان نفت و دموکراسی : مورد کشورهای صادرکننده نفت پرداختند در این مطالعه با توجه به مطالعات صورت گرفته و نظریه های موجود رابطه بین رشد اقتصادی کشورهای صادرکننده نفت با دموکراسی رایج در آن کشورها بررسی شده و به این نتیجه رسیدند که ایجاد شفافیت و دموکراسی در نهادهای مدنی باعث توسعه انسانی و اقتصادی در این کشورها میشود (غنیمی فرد, ۱۳۸۸).

ابراهیمی و سالاریان (۱۳۸۸) طی مطالعه ای به عنوان بررسی پدیده ی نفرین منابع طبیعی در کشورهای صادرکننده نفت و تاثیر حضور در اوپک بر رشد اقتصادی کشورهای عضو آن با استفاده از روش تکنین داده های تابلویی نامتوازن در دوره زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۴ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که رشد فساد تاثیر منفی و رشد سرمایه گذاری فیزیکی، گسترش آموزش و رشد رابطه مبادله تاثیر مثبت بر رشد اقتصادی کشورهای صادرکننده نفت دارد (سالاریان, ۱۳۸۸).

شهرزاد برومند (۱۳۸۷) طی مطالعه ای به عنوان فساد، سرمایه گذاری بخش خصوصی و رشد اقتصادی (مطالعه موردی ایران) با استفاده از روش OLS , WLS به برآورد نتایج پرداخت و پی برد که فساد اقتصادی هم بر سرمایه گذاری و هم بر رشد اقتصادی تاثیر منفی دارد و موجب کوچکتر شدن بخش عمومی میشود (برومند, ۱۳۸۷).

افسانه جوادی و همکاران (۱۳۸۷) طی مطالعه ای با عنوان تاثیر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط پرداختند دوره زمانی مورد آزمون از سال (۱۹۹۶ تا ۲۰۰۴) بوده که از روش داده های ترکیبی پانل استفاده شده است در این آزمون ۳۴ کشور با درآمد متوسط که شامل

ایران نیز میشود مورد ارزیابی قرار گرفته اند و به این نتیجه رسیدند که حکمرانی خوب عاملی مهم در جهت جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی است در این مطالعه شاخص های مورد نظر برای معرفی حاکمیت خوب حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کیفیت قوانین و مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد بیان شده است (جوادی، ۱۳۸۷).

زهرا دشت بزرگی و دوستان (۱۳۸۷) طی مطالعه ای به عنوان بررسی تاثیر قیمت نفت بر رشد اقتصادی ایران با استفاده از همگرایی نامتقارن طی دوره ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۶ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که تکانه های نفتی تاثیر نامتقارن بر رشد اقتصادی ایران که یک کشور صادرکننده نفت است دارد یعنی کاهش قیمت نفت بیش از افزایش قیمت نفت بر تولید ناخالص داخلی تاثیر گذار است (بزرگی، ۱۳۸۷).

حسن درگاهی (۱۳۸۵) طی مطالعه ای با عنوان عوامل موثر بر سرمایه گذاری خارجی درس هایی برای اقتصاد ایران ۱۳۸۵ دوره زمانی مورد آزمون دهه های ۸۰ و ۹۰ است که با روش GLS با داده های مقطعی ادغام شده است و کشورها به دو دسته توسعه یافته و در حال توسعه تقسیم شده است طبق نتایج این تحقیق از جمله عوامل تاثیر گذار بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی، به اندازه بازار با شاخص (جمعیت و تولید ناخالص داخلی) اثر مثبت دارد، درجه ی توسعه ی اقتصادی با شاخص (درآمد سرانه) اثر مثبت، رشد اقتصادی با شاخص (نرخ رشد GDP) اثر مثبت، هزینه نیروی کار با شاخص (دستمزد به ازای یک واحد بهره وری) اثر منفی، تفاوت موقعیتی کشور میزبان با شاخص (فاصله نسبی) اثر منفی، سطح انباشت FDI با شاخص (انباشت ورودی FDI) اثر مثبت، درجه باز بودن اقتصاد با شاخص (نسبت حجم تجارت بر GDP و شاخص آزادی اقتصادی) اثر مثبت، سرمایه انسانی با شاخص (ورودی به مدارس متوسطه) اثر مثبت، شرایط محیطی کسب و کار در کشور میزبان با شاخص (شاخص کلی ریسک، ریسک سیاسی، ریسک مال ریسک اقتصادی) اثر منفی بیان شده است (درگاهی، ۱۳۸۵).

ملکی و نجارزاده (۱۳۸۴) طی مطالعه ای به عنوان بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تاکید بر کشورهای صادر کننده نفت پرداختند و به این نتیجه تاثیر سرمایه گذاری خارجی بر رشد اقتصادی کشورهای صادرکننده نفت مثبت و تحت تاثیر سرمایه انسانی است (ملکی، ۱۳۸۴).

ریحانه گسکری و دوستان (۱۳۸۲) طی مطالعه ای با عنوان صادرات نفت و رشد اقتصادی با استفاده از همگرایی یکسان و تکنیک ARDL به بررسی وضعیت نفت ایران پرداختند و به این نتیجه رسیدند که در بلند مدت رابطه مثبت بین رشد اقتصادی و صادرات نفت و گاز وجود دارد و افزایش یک درصدی در صادرات نفت و گاز نرخ رشد اقتصادی دو سال بعد را به اندازه ۰,۰۷۸ افزایش میدهد (گسکری, ۱۳۸۲).

صارمی و جمالی ۱۳۸۲ طی مطالعه ای به عنوان کاربرد مدل تصمیم گیری چند شاخصه فازی برای انتخاب شیوه مناسب سرمایه گذاری خارجی در بخش بالادستی صنعت نفت جمهوری اسلامی ایران با استفاده از روش فازی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که برای هر پروژه بسته به موقعیت خاص و دوره زمانی با استفاده از روش خاص با سرمایه گذاران خارجی قرار داد منعقد میگردد (جمالی, ۱۳۸۲).

۴-۲. خلاصه‌ی فصل

هدف پژوهش پیشرو بررسی اثر متغیرهای متعارف و نامتعارف بر رشد اقتصادی ایران است. لذا با توجه به آمار و اطلاعات در دسترس از یک مدل پویای سیستمی برای ارزیابی متغیرها استفاده شده است. همانطور که ملاحظه شد در راستای مبانی نظری مطرح شده و مطالعات انجام گرفته با نبود مطالعه‌ی مشابه در زمینه‌ی نوآوری این مطالعه و ترکیب همزمان متغیرهای کمی و کیفی و روش تحقیق اتخاذ شده بار دیگر اهمیت این موضوع آشکار می گردد.

فصل ۳: روش شناسی تحقیق

۱-۳. مقدمه

این مطالعه به شناسایی و ارزیابی عوامل متعارف و نامتعارف موثر بر چرخه‌ی اقتصادی ایران می‌پردازد. دوره زمانی مورد بررسی در این مطالعه از سال ۱۳۹۶ آغاز و تا سال ۱۴۲۰ پیش‌بینی می‌شود. روش تحقیق به کار رفته برای این مطالعه پویایی سیستمی است که با استفاده از نرم افزار ونسیم^۱ انجام می‌گیرد. مهمترین ویژگی این روش پیش‌بینی آینده‌ی متغیرهایست که به بررسی آنها پرداخته شده است. به دلیل دشوار بودن جمع‌آوری داده‌های کیفی و عدم تطابق واحد اندازه‌گیری داده‌های کمی و کیفی به طور همزمان و نتایج متفاوت سناریوهای متغیرهای اقتصادی و غیر اقتصادی در یک مطالعه، کمتر مطالعه‌ای در این حوزه صورت گرفته که تعداد زیادی از متغیرهای کمی و کیفی را به طور همزمان در یک مطالعه جمع‌آوری کرده باشد. و یکی از چالشهای تهیه‌ی این مقاله نبود مطالعات مشابه در جهان بود، تنها نمونه‌ی کار شده در این حوزه از آقایان پورمعصومی لنگرودی و جی رادزیکي ۲۰۱۶ است که موقعیت اقتصادی و سیاسی ایران در را طی دویست سال گذشته بررسی و با انجام سناریوهای متفاوت وضعیت رشد اقتصادی ایران را نشان دادند. که پایه‌ی مدل این مقاله بر اساس مدل مقاله‌ی جامعه و دولت استبدادی آنها اتخاذ شده و ضمن ایجاد تغییرات اساسی و حذف و اضافه‌ی متغیرهای جدید و نوآوری در سناریوها به مدلی منجر شد که نتایج منطقی و متناسب با اقتصاد امروز ایران ارائه داده است.

۲-۳: پویایی سیستمی

۱-۲-۳: اهمیت رویکرد سیستمی در اقتصاد

علم سیستمی بیانگر ارتباط بین عملکرد و ساختار است با هدف تغییر ساختار و بهبود عملکرد و برای مسائل پیچیده جهت کاهش سردرگمی از این روش استفاده می‌شود. یکی از انواع تفکر سیستمی، پویایی سیستمی (SD)^۲ است که برای این روش معمولاً اطلاعات از منابع مختلف جمع‌آوری می‌شود و ارتباط بین متغیرها را به وسیله‌ی حلقه‌های کاملاً علمی و منطقی علی - معلولی به صورت گرافیکی رسم می‌کند و به محقق

^۱ vensim

^۲ System dynamic

دیدگاه بهتری نسبت به مسائل پیچیده ارائه می دهد. و پس از این مرحله و رسم نمودارهای حالت- جریان با استفاده از مبانی نظری و روابط علمی بین متغیرها روابط ریاضی را در مدل وارد کرده و با گرفتن سناریوهای متفاوت به بررسی متغیرهای مورد نیاز پرداخت می شود. معمولاً برای انجام مطالعات کیفی که محاسبه‌ی آنها بوسیله‌ی روش های دیگر مشکل باشد و یا روشهای دیگر جوابگوی پیچیدگی موضوع نباشد و یا به اصطلاح غیرخطی باشد از روش پویایی سیستمی استفاده می شود. در حال حاضر استفاده کنندگان از این روش کمتر از هزار عضو است که تقریباً $\frac{3}{4}$ آن را اقتصاددانان تشکیل می دهند از بزرگان این علم می توان به فورستر، میدوس و استرمن اشاره کرد. بنیانگذار این علم آقای جی دبلیو فارستر^۱ در اواخر ۱۹۷۰ می باشد و از آن به بعد در تحلیل سیاستگذاری های بخش دولتی و خصوصی به کار می رود.

داده های کمی مورد نیاز در این پژوهش از طریق، بانک مرکزی، بانک جهانی و داده های کیفی از سازمان هریتیج، سازمان شفافیت بین المللی، پروژه عدالت اجتماعی^۲ استفاده شده است.

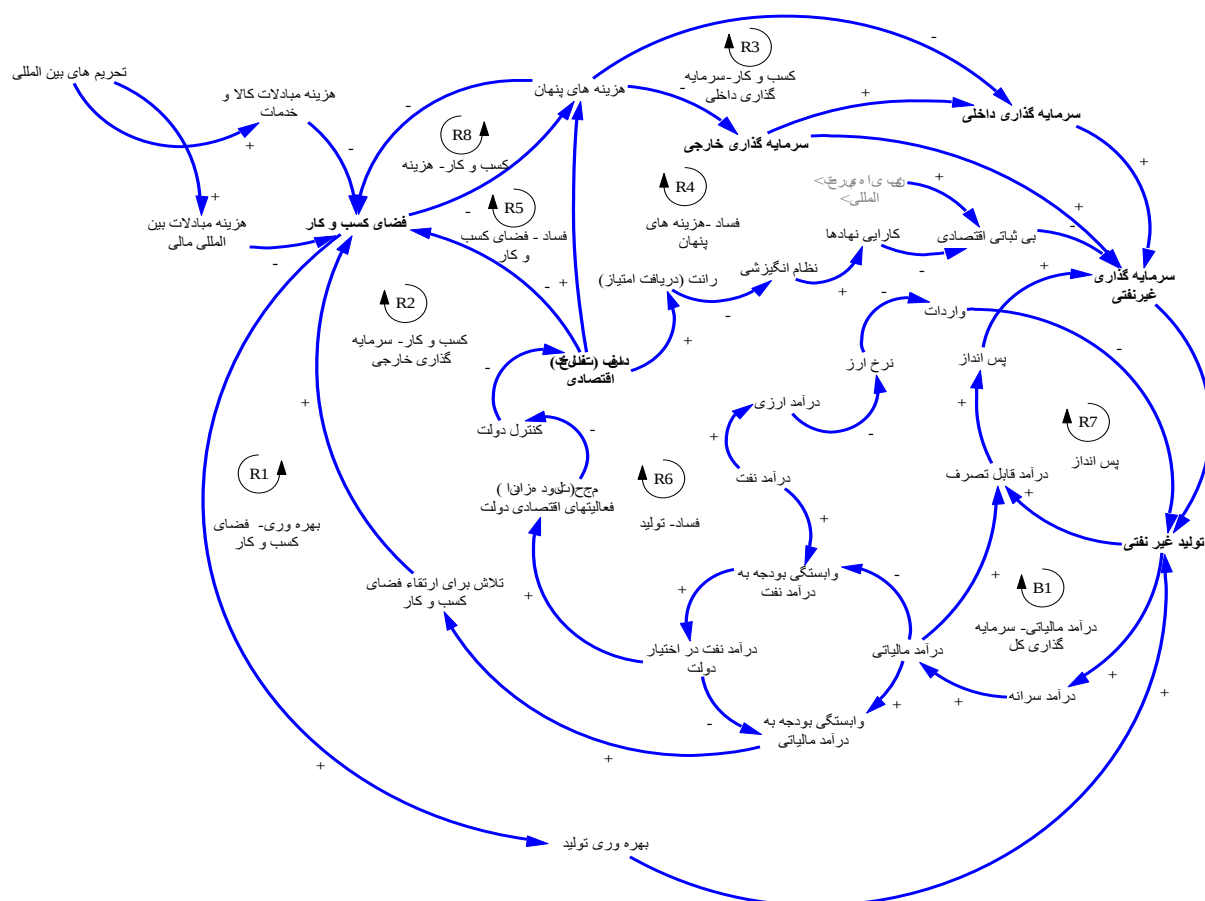
۲-۲-۳. حلقه های علی-معلولی

با توجه به روش به کار در این مطالعه در ابتدا با مطالعه‌ی مقالات پیشین به شناسایی متغیرهای درگیر در چرخه‌ی اقتصادی ایران پرداخته شد که به حلقه های علی- معلولی علمی منجر شد در این قسمت از مطالعه به ارائه‌ی حلقه های علی - معلولی و نمودار حالت جریان عوامل نامتعارف پرداخت می شود.

^۱ Jay W. Forrester

^۲ world justice project

۳-۲-۳. زیر مدل شاخص کسب و کار

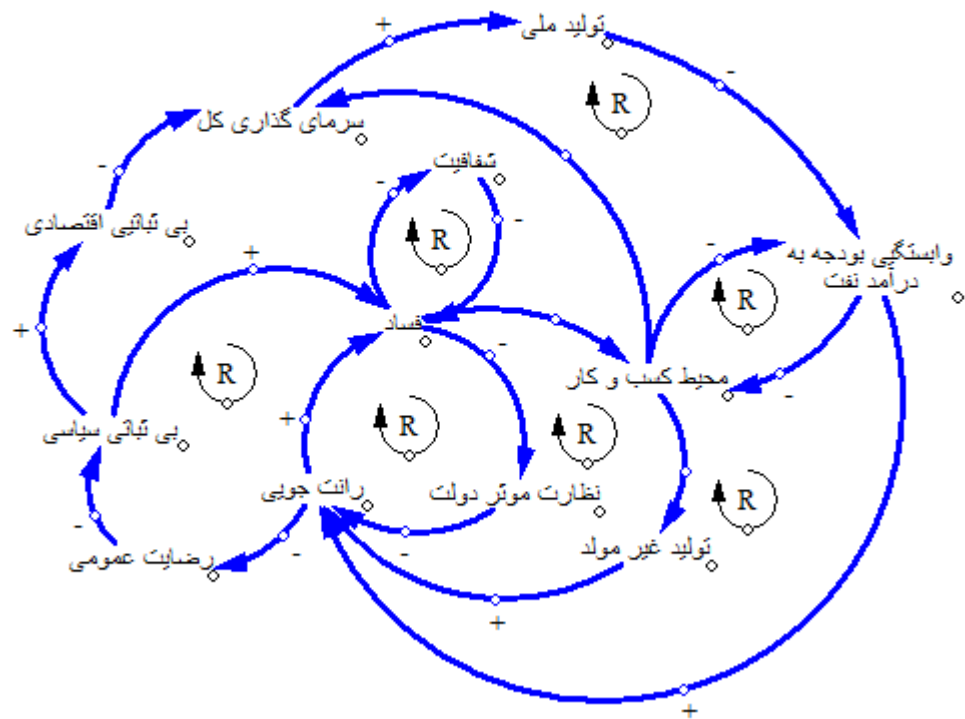

شکل ۳-۱: زیر مدل فضای کسب و کار

۳-۲-۴: توضیح حلقه های علی - معلولی فضای کسب و کار

فضای کسب و کار از دو جهت کمی و کیفی بر تولید کل اقتصاد اثر می گذارد. در بعد کیفی با افزایش بهره وری تولید، تولید ملی را افزایش می دهد در نتیجه با افزایش درآمد مالیاتی وابستگی بودجه به درآمد مالیاتی افزایش یافته، این افزایش وابستگی بودجه به درآمد مالیاتی سبب می شود دولت برای افزایش درآمد مالیاتی خود، همواره شاخصهای فضای کسب و کار را ارتقاء دهد (حلقه تقویت کننده کسب و کار- بهره وری R1). از بعد کمی بهبود فضای کسب و کار با کاهش هزینه های تولید (از جمله معیارهای سهولت و شروع کسب و کار) سبب می شود سرمایه گذاری های داخلی و خارجی و به تبع آن درآمد ملی افزایش یابد (حلقه های تقویت کننده R2, R3 - فضای کسب و کار و سرمایه گذاری های داخلی و خارجی). در اقتصاد ایران وابستگی بودجه دولت به درآمد نفت زمینه ساز رانت و فساد اقتصادی می شود که این فساد از دو بعد کیفی و کمی بر اقتصاد تاثیر مخرب دارد از یک سو با افزایش هزینه های پنهان، سرمایه گذاری ها (داخلی - خارجی) را کاهش می دهد و از سوی دیگر با تضعیف شاخصهای کسب و کار سرمایه گذاری ها را کاهش می دهد (حلقه های R4, R5 - فساد - کسب و کار). افزایش کنترل دولت با قوانین و مقررات باعث کاهش فساد اقتصادی موجود در حوزه نفتی و کاهش روابط رانتی بین عوامل موجود و باعث بهبود نظام انگیزشی در حوزه های غیر نفتی و افزایش کارایی نهادها و تقویت تولیدات غیرنفتی می شود (R6) با افزایش تولیدات غیر نفتی پس انداز بخش خصوصی و دولتی افزایش پیدا میکند (R7) فضای کسب و کار و هزینه های پنهان یک حلقه تقویت کننده باهم دارند که هر دو در جهت تضعیف یا تقویت دیگری رشد می کنند (R8).

۳-۲-۵. زیر مدل فساد اقتصادی

شکل ۳-۲: زیر مدل فساد اقتصادی

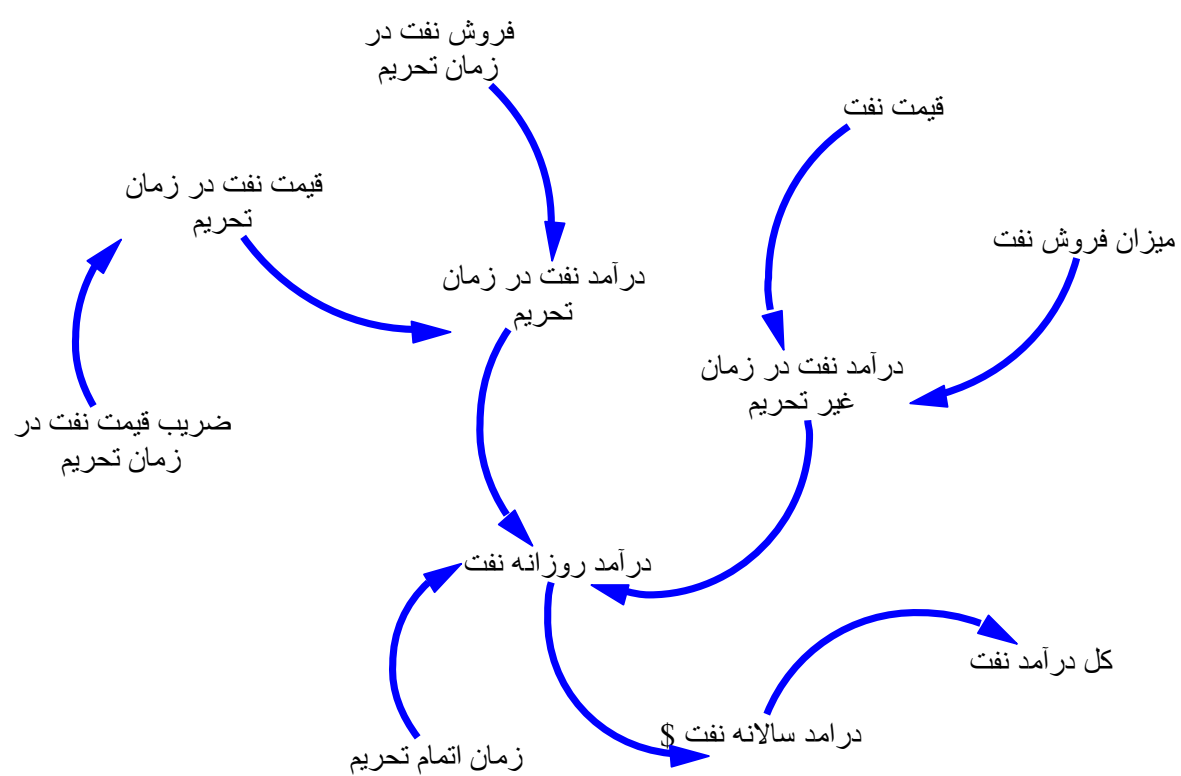
۳-۲-۶: توضیح حلقه های علی- معلولی فساد مالی

فساد حاصل از رانت جویی سبب عملکرد ضعیف نظارت موثر دولت خواهد شد و این عاملی است در جهت تقویت اختلاس و رانت جویی موجود در اقتصاد کشور. با افزایش وابستگی دولت به درآمد نفت دولت از نفت بیشتر می شود. همچنین باعث کاهش انضباط مالی دولت و تخصیص نامناسب اموال دولتی می شود و با روی کار آمدن افراد سودجو و رانت طلب باعث انجام فعالیتهایی می شود که فساد را بیشتر می کند (حلقه ی تقویت کننده رانت اقتصادی- R7). فساد اقتصادی و اداری سبب کاهش شفافیت می شود و کاهش شفافیت خود عامل گسترش فساد است. (عدم شفافیت فساد را افزایش می دهد و باعث افزایش هزینه های پنهان که جز زیر شاخص های ثبت دارایی، اخذ اعتبار و اخذ مجوز برای شاخص فضای کسب و کار هستند بر سرمایه گذاری کل تاثیر می گذارند^۱). (حلقه متعادل کننده شفافیت -R8). کاهش نظارت موثر دولت به دلیل افزایش فساد، عدم رضایت عمومی را منجر می شود که در کنار تحریم های بین المللی عاملی مهم در جهت افزایش بی ثباتی های سیاسی و اقتصادی و کاهش تولید می شود با افزایش وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی فساد در اقتصاد کشور افزایش می یابد (حلقه تقویت کننده فساد - وابستگی بودجه به درآمد نفت R9). بهبود فضای کسب و کار با کاهش تولیدات غیر مولد باعث کاهش فساد اقتصادی و به تبع آن رشد بیشتر فضای کسب و کار می شود (حلقه تقویت کننده فساد-تولید غیر مولد R10) با افزایش فساد در اقتصاد کشور و کاهش رضایت عمومی از دولت بی ثباتی سیاسی افزایش می یابد (حلقه تقویت کننده R11 بی ثباتی سیاسی- فساد)^۲. با بهبود فضای کسب و کار و افزایش تولید وابستگی به درآمد حاصل از نفت کمتر می شود و به فضای کسب و کار بیشتر رسیدگی می شود (حلقه تقویت کننده تولید ملی- کسب و کار R12)

^۱ (سیف، ۱۳۹۵)

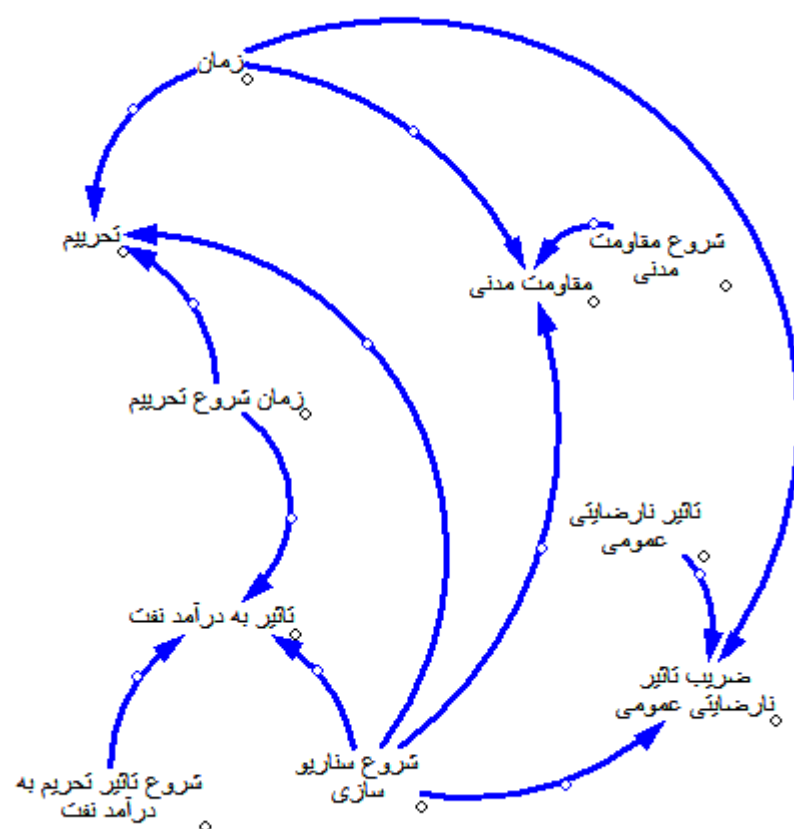
^۲ (گلنار، ۱۳۹۳)

۷-۲-۳. زیر مدل نفت

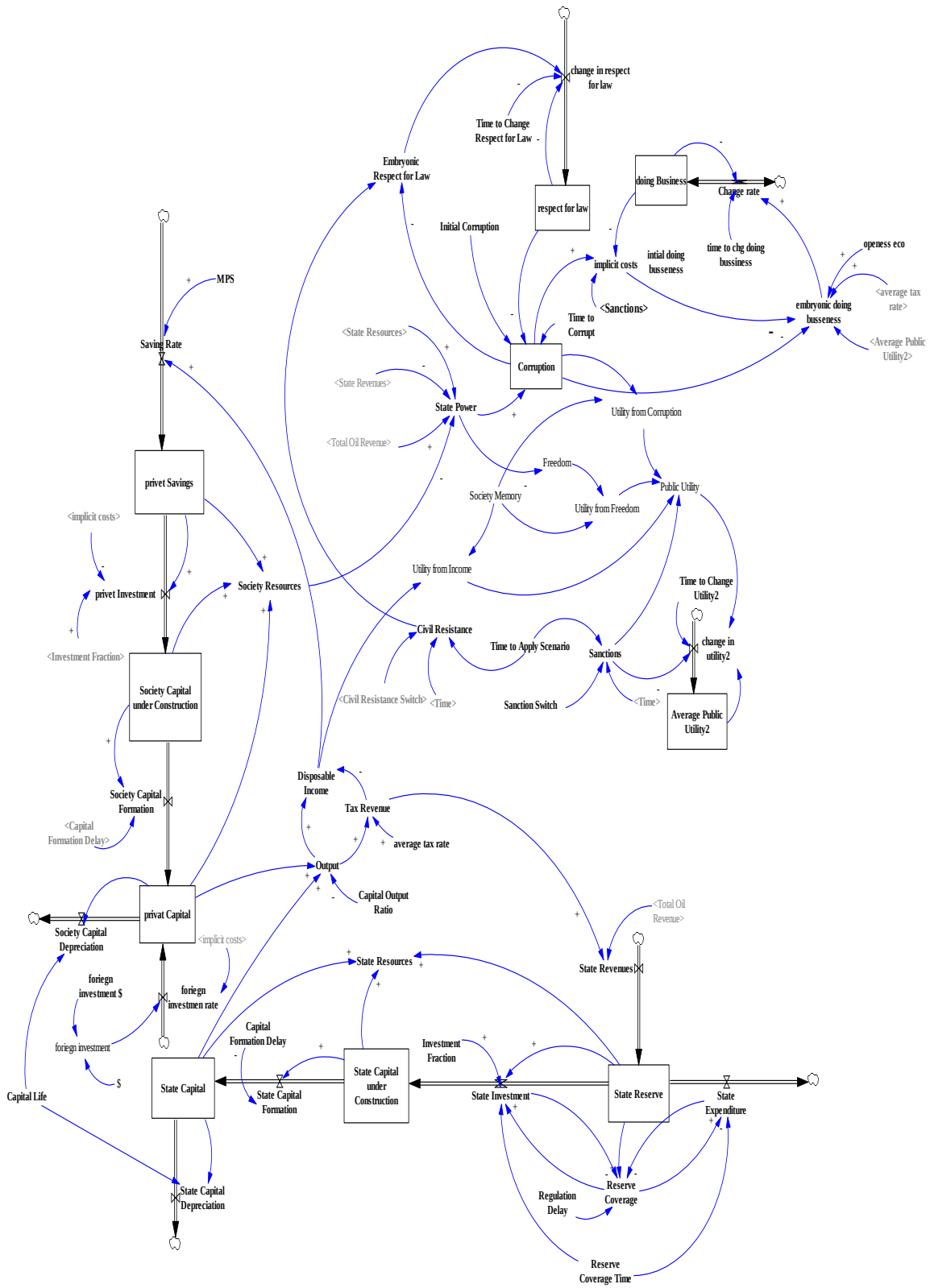
شکل ۳-۳: زیر مدل درآمد نفت

۸-۲-۳. زیر مدل تحریم

شکل ۴-۳: زیر مدل تحریم

۳-۲-۹. مدل اصلی

نمودار ۳-۵: مدل عوامل نامتعارف

۳-۲-۱۰. توضیح حلقه های علی - معلولی عوامل نامتعارف

در ابتدا با افزایش فساد به دلایلی مانند وجود رانت در حوزه نفتی، ضعف نهادی، عدم تبعیت از قانون یا هر دلیل دیگر، هزینه‌های پنهان نیز افزایش می‌یابد در نتیجه فعالیت بخش خصوصی اعم از سرمایه گذاری و سرمایه کاهش می‌یابد در نتیجه منابع بخش خصوصی کاهش می‌یابد و قدرت دولت که با شاخص درآمد نفت مشخص شده است افزایش می‌یابد و باعث رشد بیشتر فساد می‌شود. (حلقه‌ی تقویت کننده فساد R1)

(از جانب دیگر نیز با افزایش فساد و مختل شدن فضای کسب و کار هزینه‌های پنهان افزایش می‌یابد و دوباره چرخه‌ی فوق تکرار می‌شود. (حلقه‌ی تقویت کننده هزینه‌های پنهان R2) عامل دیگری که باعث کاهش هزینه‌های پنهان می‌شود افزایش تبعیت از قانون است که با کاهش فساد موجب بهتر شدن فضای کسب و کار و کاهش هزینه‌های پنهان می‌شود (R3) یک حلقه تقویت کننده‌ی دیگر در این مدل مشابه می‌شود که در جهت مثبت یا منفی رشد می‌کند و می‌تواند سازنده یا مخرب باشد حلقه‌ی بین تبعیت از قانون و فساد است که در خلاف جهت هم حرکت می‌کنند و با افزایش یا کاهش فساد تبعیت از قانون کاهش یا افزایش می‌یابد (حلقه تقویت کننده R4) حلقه‌ی تقویت کننده‌ی دیگر که می‌تواند در جهت سازنده یا تخریب رشد کند حلقه‌ی تشکیل داده شده بین فضای کسب و کار و هزینه‌های پنهان است که با افزایش و یا کاهش بهبود فضای کسب و کار، هزینه‌های پنهان کاهش یا افزایش می‌یابد (حلقه‌ی تقویت کننده R5) افزایش فساد باعث کاهش تبعیت از قانون و به تبع آن مختل شدن فضای کسب و کار و افزایش هزینه‌های پنهان می‌شود که می‌تواند بر تولید و درآمد مالیاتی تاثیر مخرب و بسزایی داشته باشد (حلقه R6) حلقه مورد بررسی دیگر تاثیر درآمد حاصل از نفت بر چرخه‌ی اقتصادی است. بنابراین افزایش درآمد نفت باعث افزایش درآمد دولت و سرمایه‌ی دولتی می‌شود که حاصل جمع آنها یعنی کل منابع دولتی افزایش می‌یابد در این صورت قدرت دولت که از وجود نفت ایجاد شده است بالا می‌رود و فساد و رانت جویی موجود در حوزه‌ی نفتی بیشتر می‌شود و با کاهش تبعیت از قانون ضربه‌ی مهلکی بر فضای کسب و کار وارد می‌شود و هزینه‌های پنهان افزایش می‌یابد (حلقه‌ی تقویت کننده R7) حلقه‌ی دیگر که به کاهش هزینه‌های پنهان کمک می‌کند با افزایش سرمایه‌ی بخش خصوصی باعث افزایش منابع بخش خصوصی و کاهش قدرت دولتی ناشی

از نفت می شود و باعث کاهش فساد و افزایش تبعیت از قانون و بهبود فضای کسب و کار، هزینه های پنهان را کاهش می دهد (حلقه ی R8)

۳-۲-۱۱. خلاصه فصل

به توجه به نوع مطالعه و روش تحقیق صورت گرفته در این پژوهش در ابتدای این فصل به توضیح مدل پرداخت شده که پویایی سیستم هاست و با استفاده از نرم افزار ونسیم انجام گرفته است. و در ادامه با ارائه ی زیر مدلهای فضای کسب و کار، فساد اقتصادی، نفت، تحریم، و مدل اصلی عوامل نامتعارف و تفسیر حلقه های علی و معلولی و حالت جریان ختم داده شده است.

فصل ۴. معرفی مدل و تفسیر سناریوها

۴-۱. مقدمه

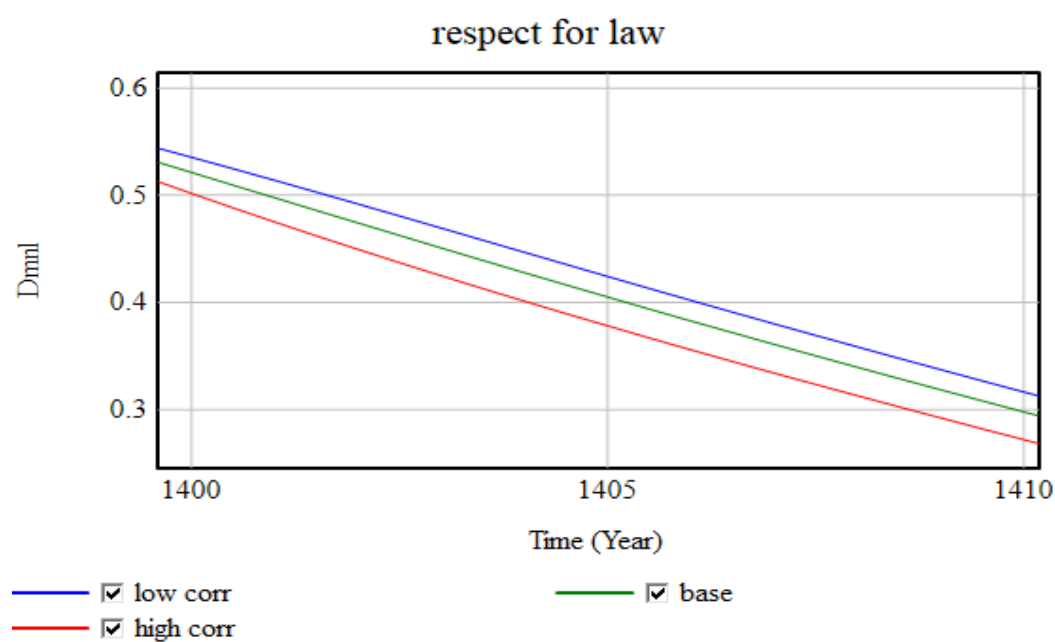
در این فصل با استفاده از حالت جریان و روابط ریاضی موجود در بطن متغیرها در روش پویای سیستمی و نرم افزار ونسیم به شناسایی و ارزیابی عوامل کمی اقتصادی و کیفی غیر اقتصادی موثر بر چرخه‌ی اقتصادی ایران پرداخته شده و با انجام سناریو هایی بر فساد اقتصادی، شاخص سهولت کسب و کار و قیمت نفت به نتایج مهمی دست یافته است. علاوه بر این در دو سناریوی انتهایی این فصل به جمع بندی دو وضعیت اقتصاد ایده آل و تله‌ی فقر در ایران پرداخته شده است. که به ترتیب بهترین و بدترین شرایط کیفی و کمی را برای اقتصاد ایران بررسی کرده است.

۴-۲. سناریو سازی

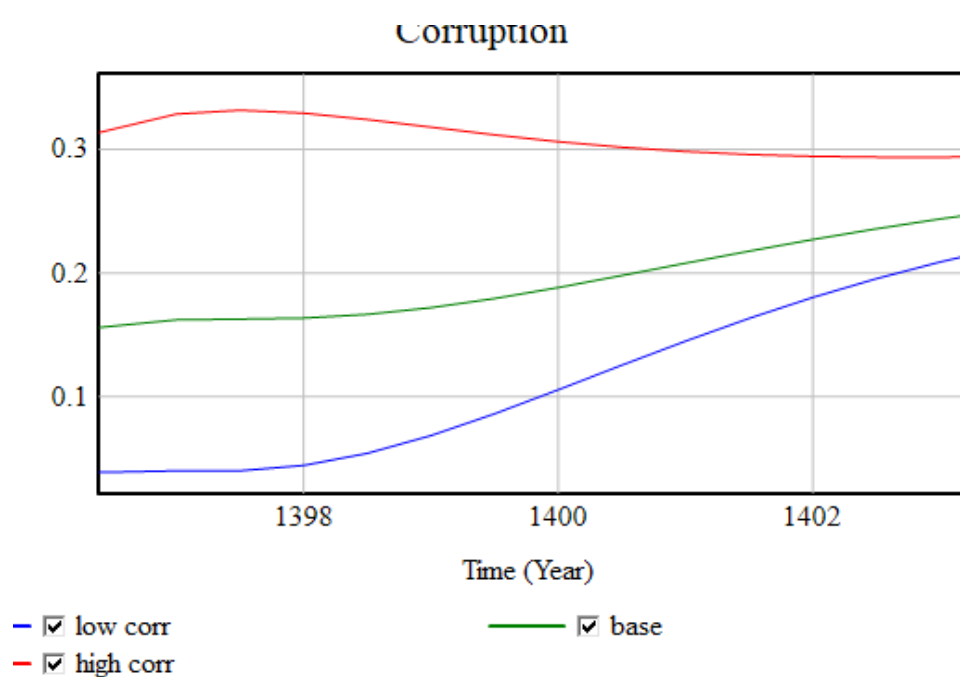
۴-۲-۱: سناریو فساد اقتصادی

در این قسمت از مطالعه سعی می شود با انجام سناریوهای متفاوتی بر میزان فساد، میزان قیمت نفت و میزان سهولت کسب و کار، تغییرات ایجاد شده بر دیگر متغیرها ارزیابی شود. فساد، سوءاستفاده از جایگاه و قدرت دولتی جهت منافع شخصی تعریف می شود، پدیده ای که امروزه به فراوانی در بین ادارت و سازمانهای دولتی شایع شده است و عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر آن موثر است. طبق فرض محقق افزایش فساد منجر به کاهش تبعیت از قانون، کاهش سهولت کسب و کار، افزایش هزینه‌های پنهان، کاهش سرمایه گذاری و منجر به رکود اقتصادی می شود، در این سناریو سعی می شود تاثیر تغییرات این متغیر بر دیگر متغیرهای کمی و کیفی ارزیابی گردد، مقدار فساد در نظر گرفته شده برای این سناریو سه حالت است که ، الف) وضع موجود کشور ۰/۴ ، ب) میانگین متوسط ده کشور موفق مقابله با فساد ۰/۸ ، ج) میانگین کشورهای ناموفق انتهایی جدول در مقابله با فساد ۰/۱ اتخاذ شده است.^۱

^۱ سازمان شفافیت بین المللی TI

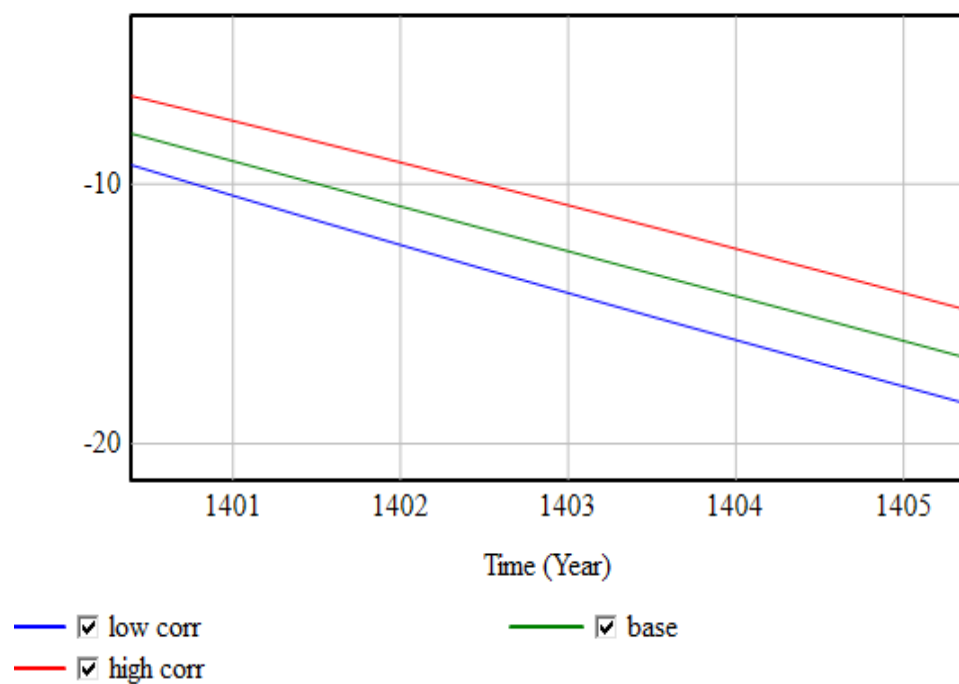

نمودار ۴-۱: تبعیت از قانون

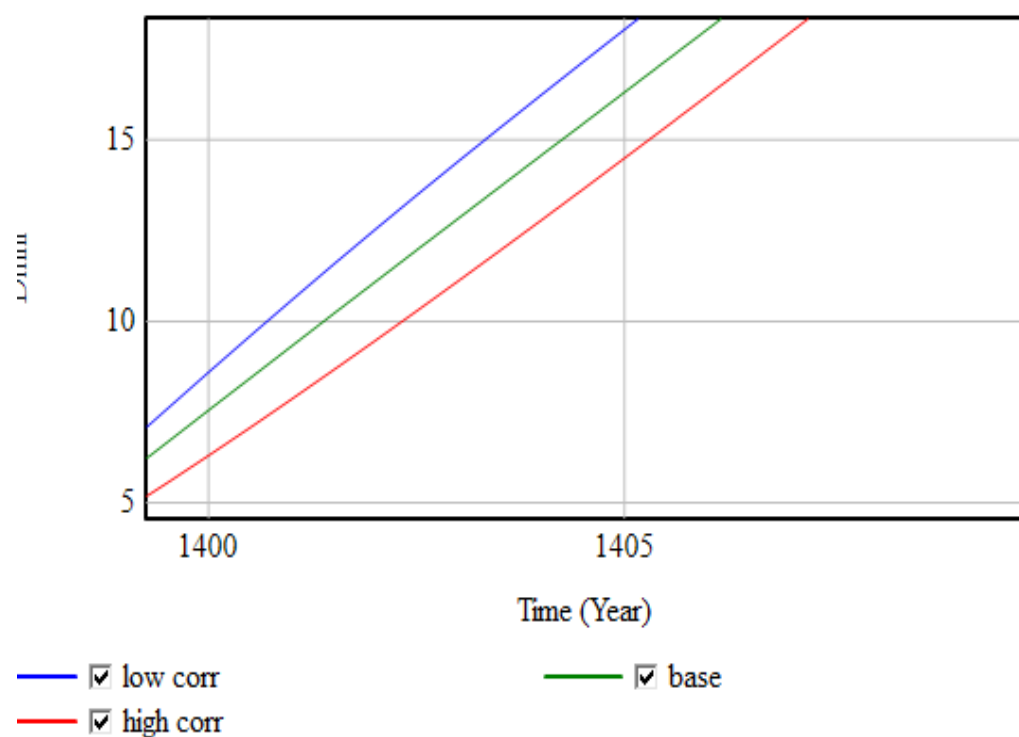
نمودار ۴-۲: فساد مالی

implicit costs

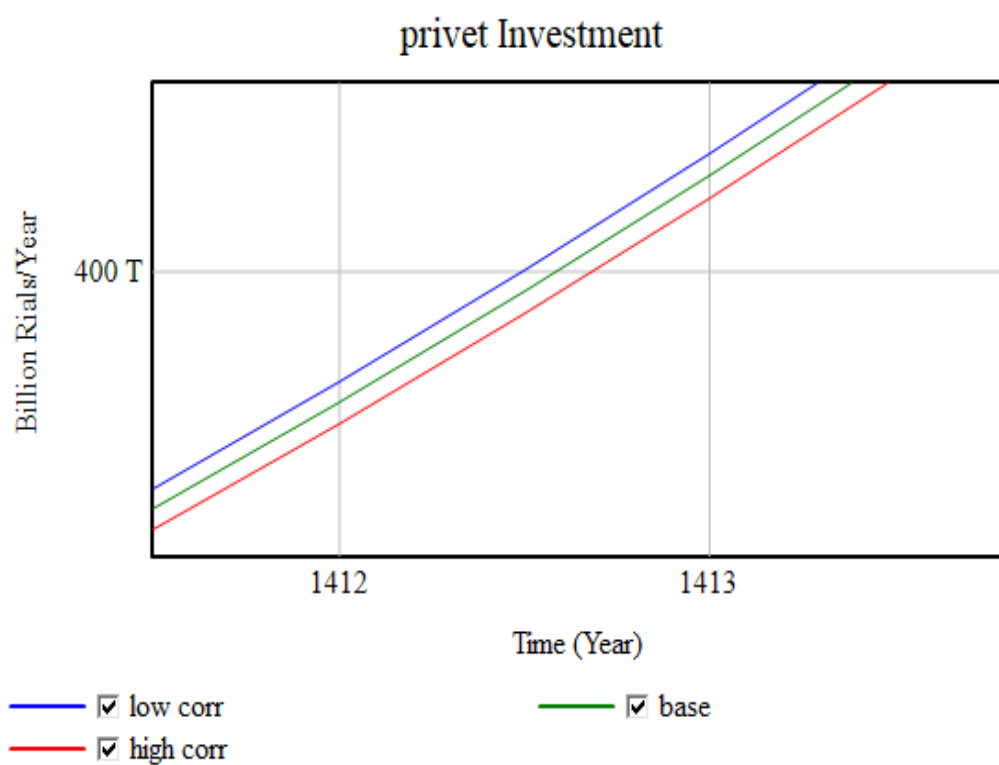

نمودار ۳-۴: هزینه های پنهان

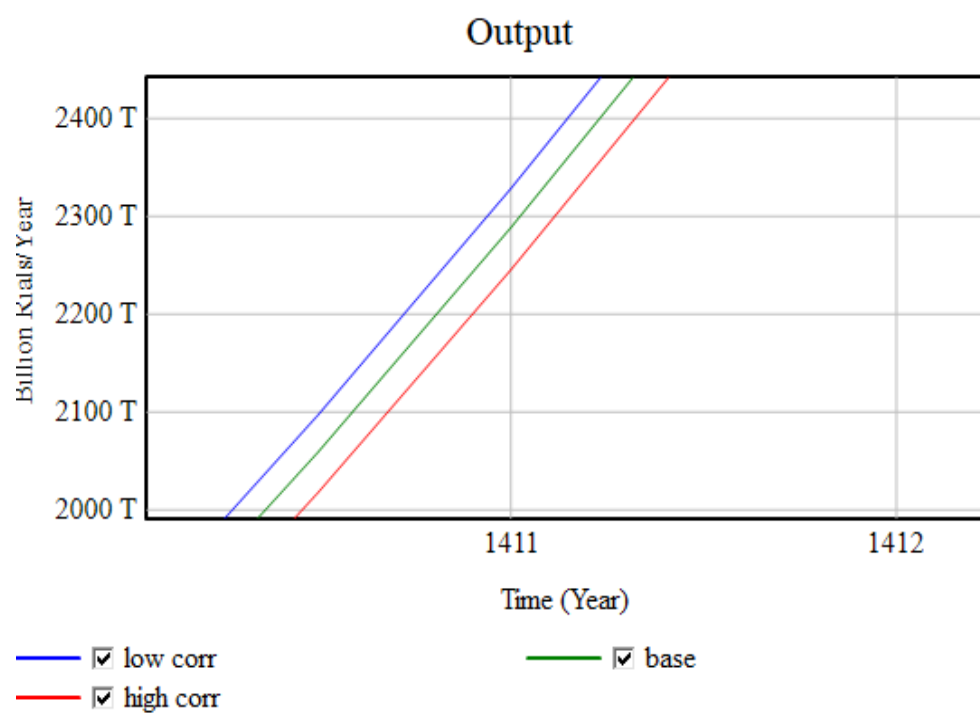
doing Business

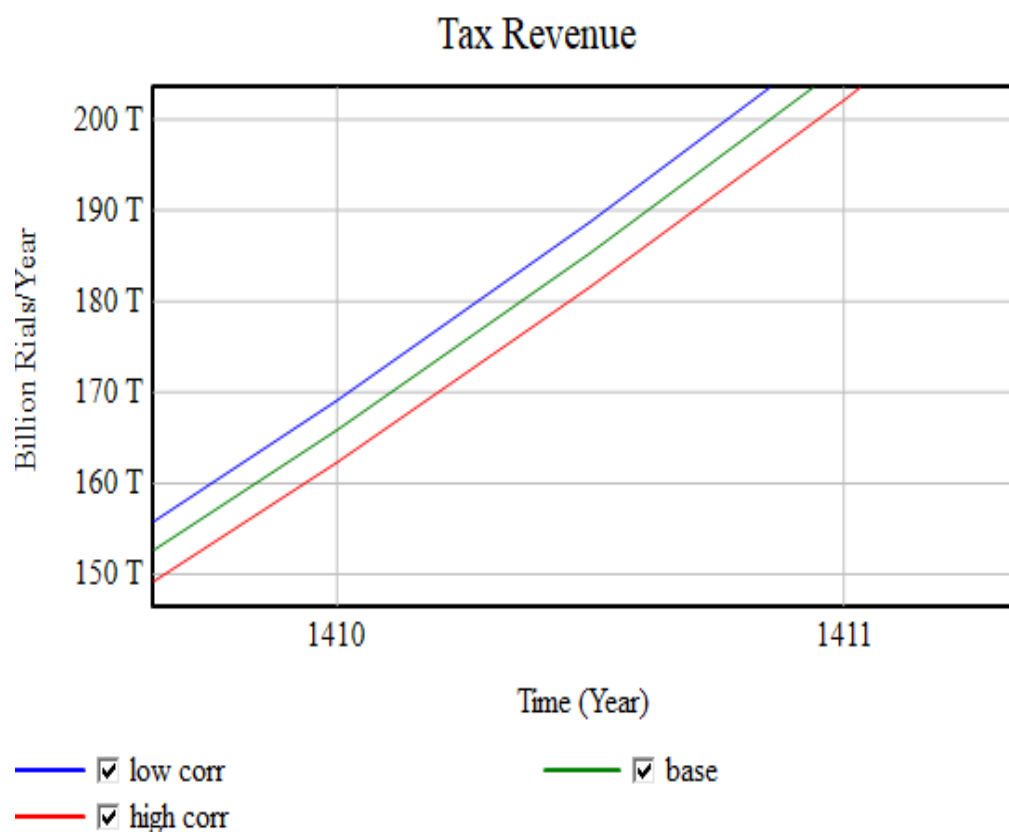
نمودار ۴-۴: فضای کسب و کار

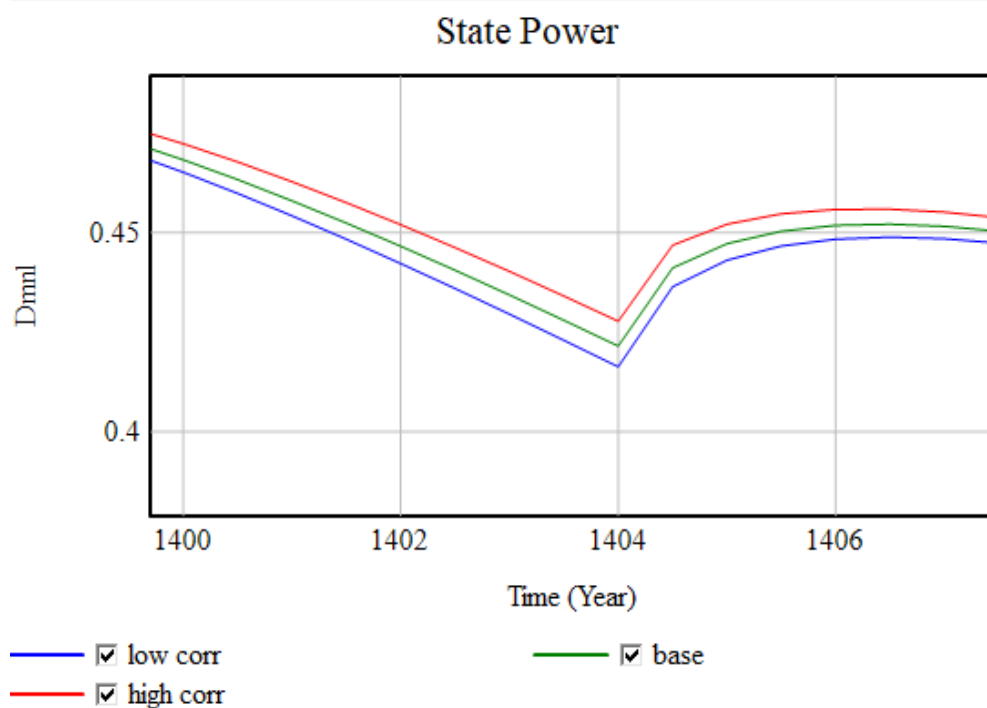
نمودار ۴-۵: سرمایه بخش خصوصی

نمودار ۴-۶: تولید کل

نمودار ۴-۷: درآمد مالیات

نمودار ۴-۸: قدرت دولت

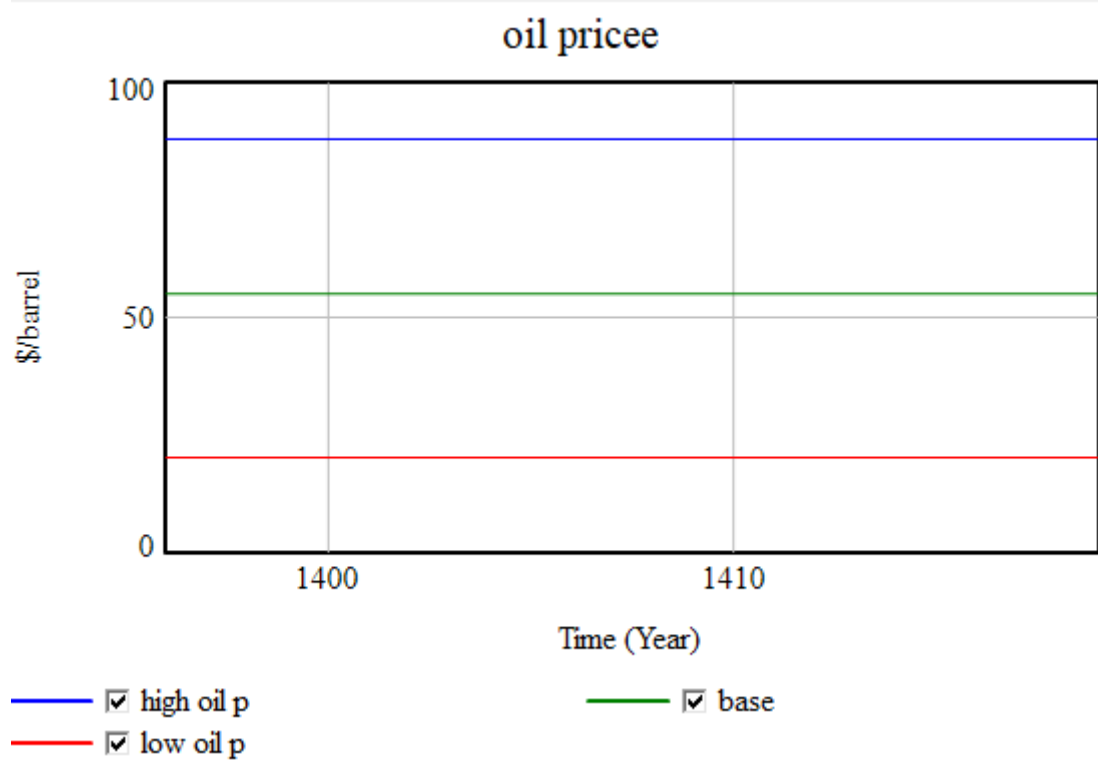
۴-۲-۲. تفسیر نتایج سناریو فساد اقتصادی

با توجه به نمودارهای بالا با کاهش فساد، هزینه های پنهان کاهش یافته (نمودار ۱) و در نتیجه آن فضای کسب و کار (نمودار ۴) بهبود می یابد. به واسطه ی کاهش هزینه های پنهان و بهبود فضای کسب و کار سرمایه گذاری بخش خصوصی (نمودار ۵) افزایش پیدا می کند و منجر به افزایش تولید ملی (نمودار ۶) و درآمد مالیاتی (نمودار ۷) می شود. تلاش دولت برای کاهش فساد مستلزم افزایش پاسخگویی و انضباط مالی دولت است. به همین دلیل طبق نمودار (۸) کاهش فساد سبب افزایش پاسخگویی دولت می شود. همچنین ادامه ی وضع موجود منجر به چالشهای عمیق و تکرار مجدد حلقه های تقویت کننده ی افزایش رکود و کاهش رفاه اقتصادی در کشور می گردد که نتایج این سناریو توسط مقاله های دیگر^۱ نیز تایید شده است.

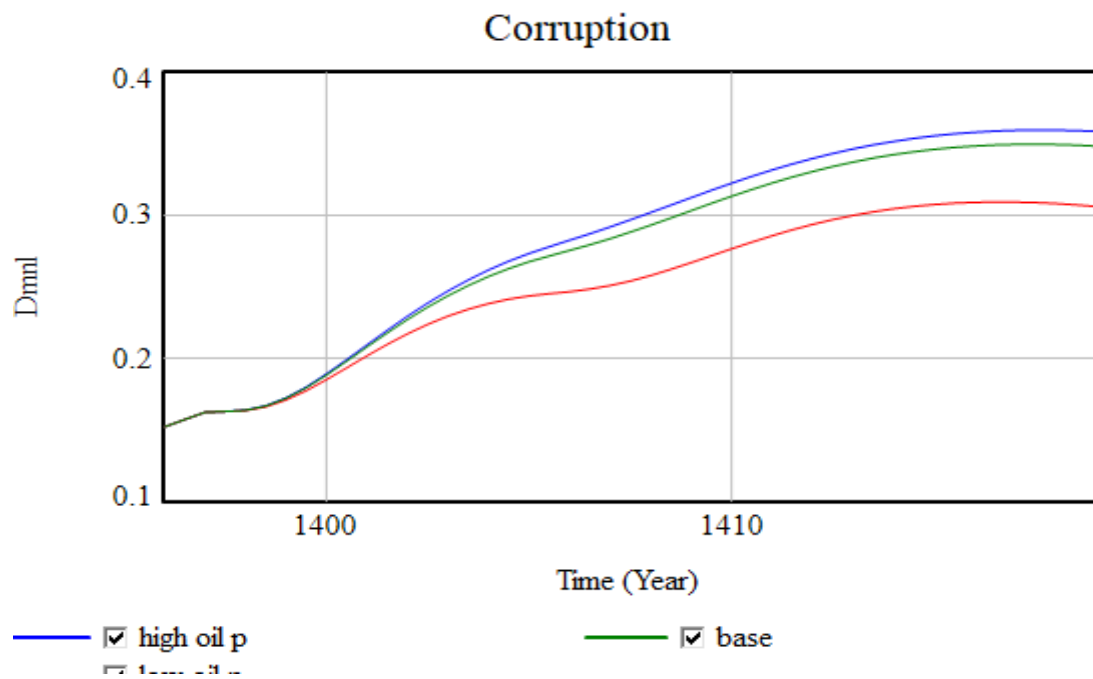
۴-۲-۳. : سناریو نفت

ایران از جمله کشورهایی است که به دلیل وفور منابع طبیعی اکثر درآمد دولتی خود را از صادرات نفت و گاز تامین می کند، اثرات این درآمد بر اقتصاد ایران در مطالعات مختلف، متفاوت است طبق فرض محقق افزایش درآمد نفت ایران منجر به ضعف چارچوب نهادی با تضعیف از طریق افزایش فساد، کاهش تبعیت از قانون، کاهش سهولت کسب و کار، افزایش هزینه های پنهان، افزایش عدم پاسخگویی دولت به ملت که در این مدل به عنوان قدرت دولت بیان شده، و همچنین به دلیل افزایش ورود ارز و افزایش درآمد دولت و تقویت سرمایه گذاری باعث رشد اقتصادی می شود. در این سناریو با توجه به داده های بانک جهانی و ترازنامه انرژی از سه حالت (الف) هر بشکه نفت در سال ۱۳۹۶ به میزان ۵۵,۱ دلار، (ب) برای در نظر گرفتن شرایط بهتر قیمت هر بشکه ۸۸,۱ دلار و (ج) برای شرایط بدتر قیمت هر بشکه ۲۰,۱ دلار در نظر گرفته شده است.

^۱ سپهر دوست و برجیسپان (۱۳۹۵)

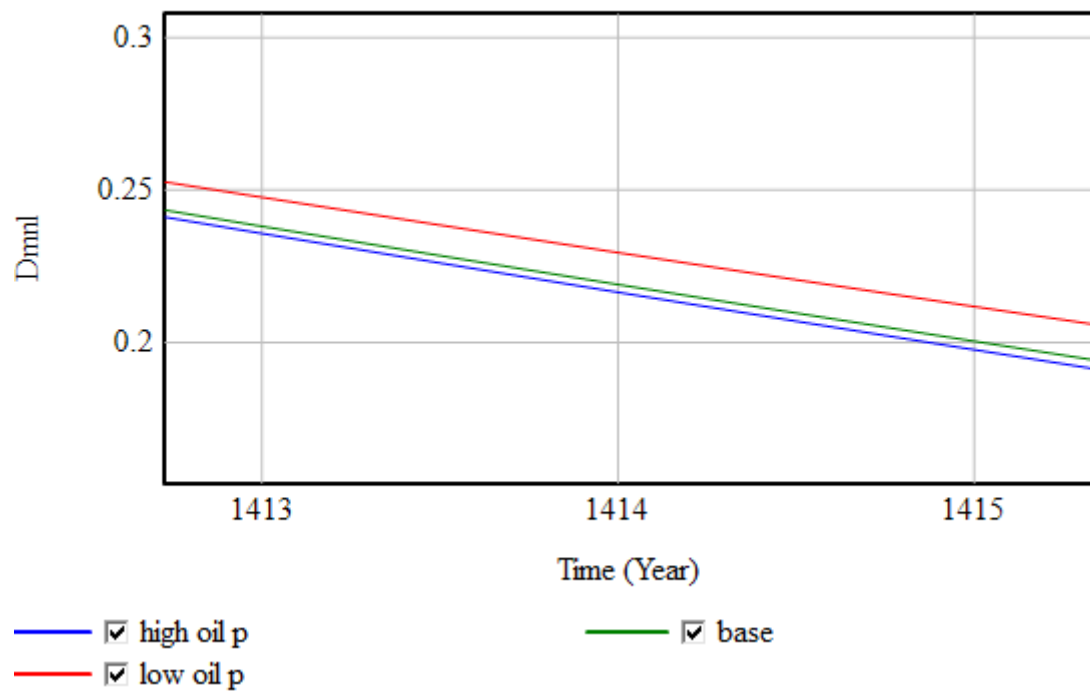

نمودار ۴-۹: قیمت نفت

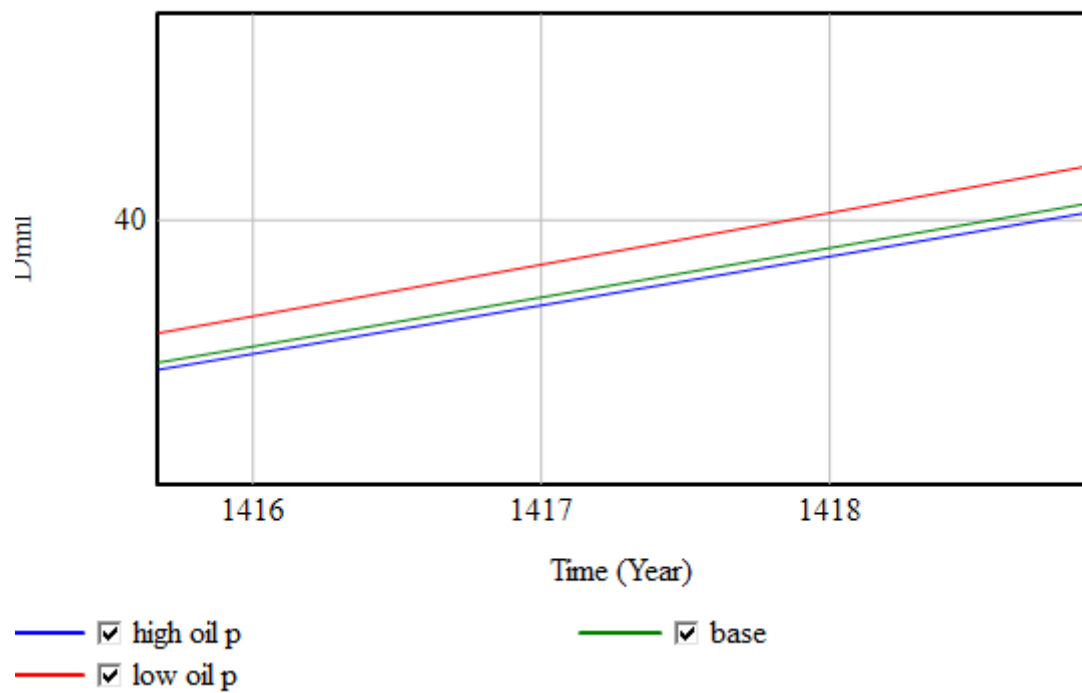
نمودار ۴-۱۰: فساد اقتصادی

respect for law

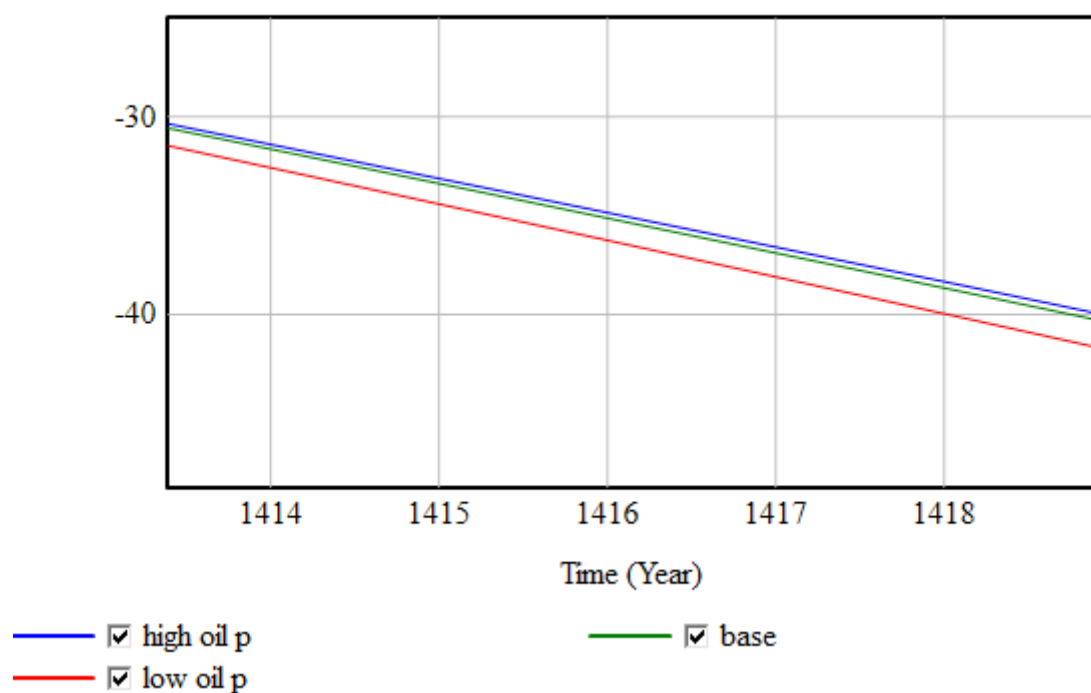
نمودار ۴-۱۱: تبعیت از قانون

doing Business

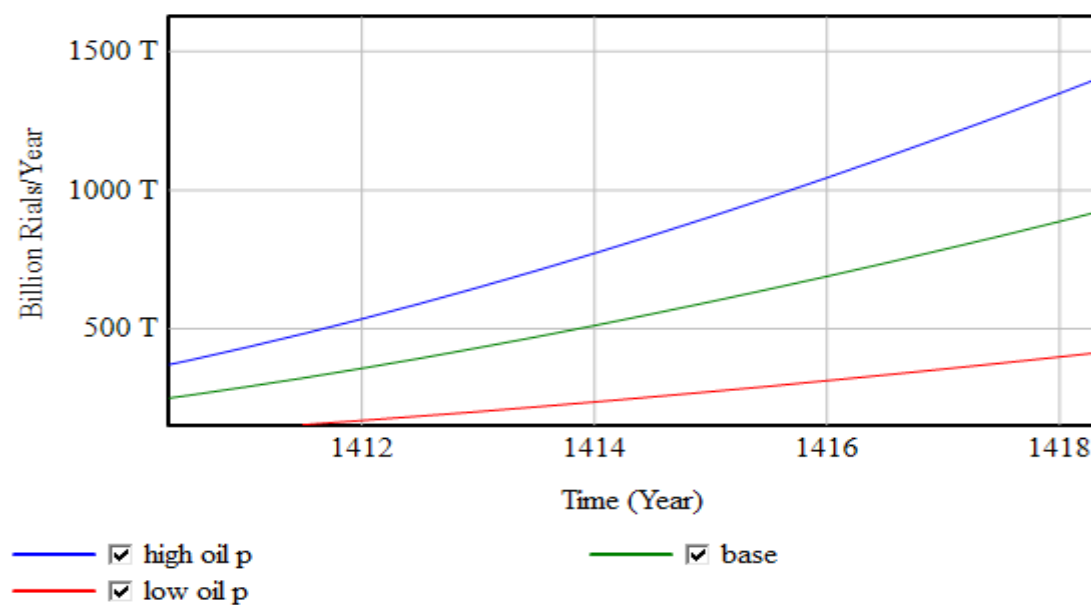
نمودار ۴-۱۲: فضای کسب و کار

implicit costs

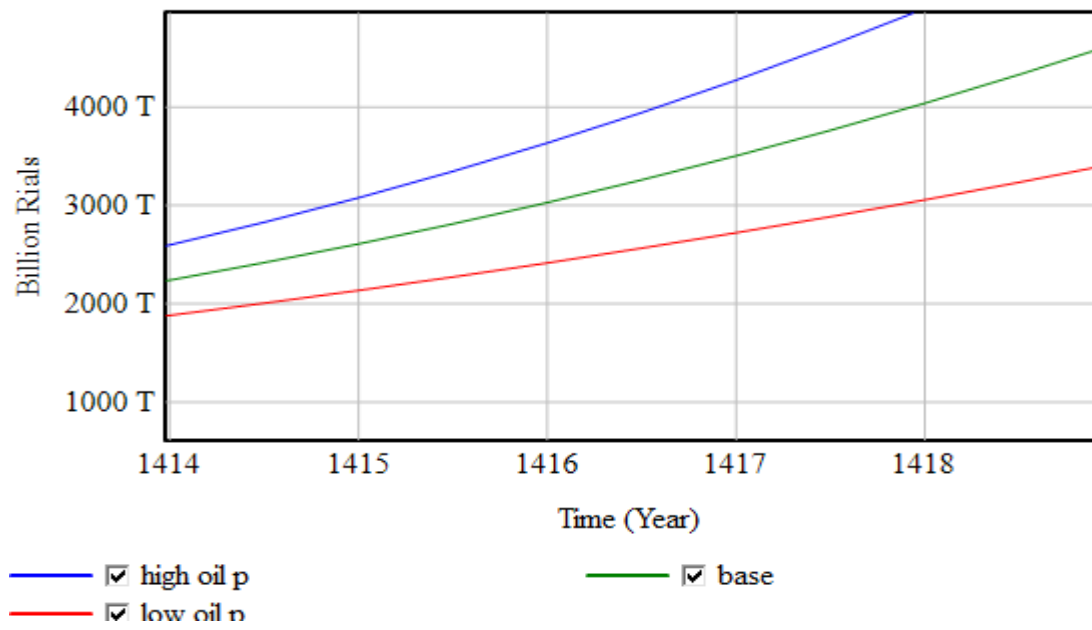
نمودار ۴-۱۳: هزینه های پنهان

privet Investment

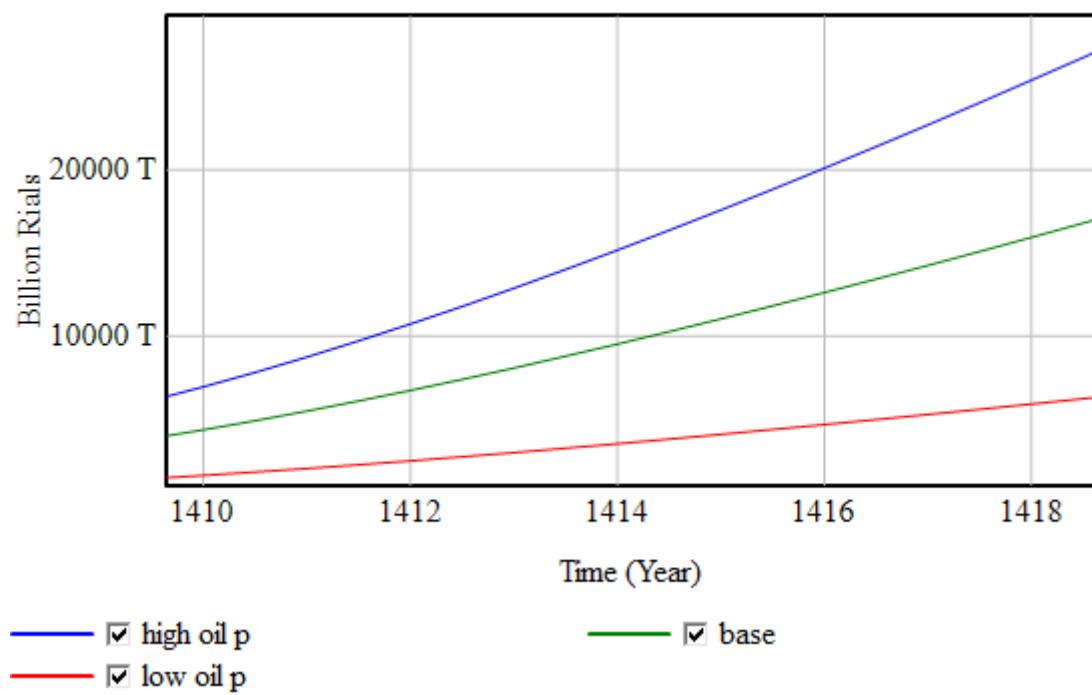
نمودار ۴-۱۴: سرمایه گذاری بخش خصوصی

privat Capital

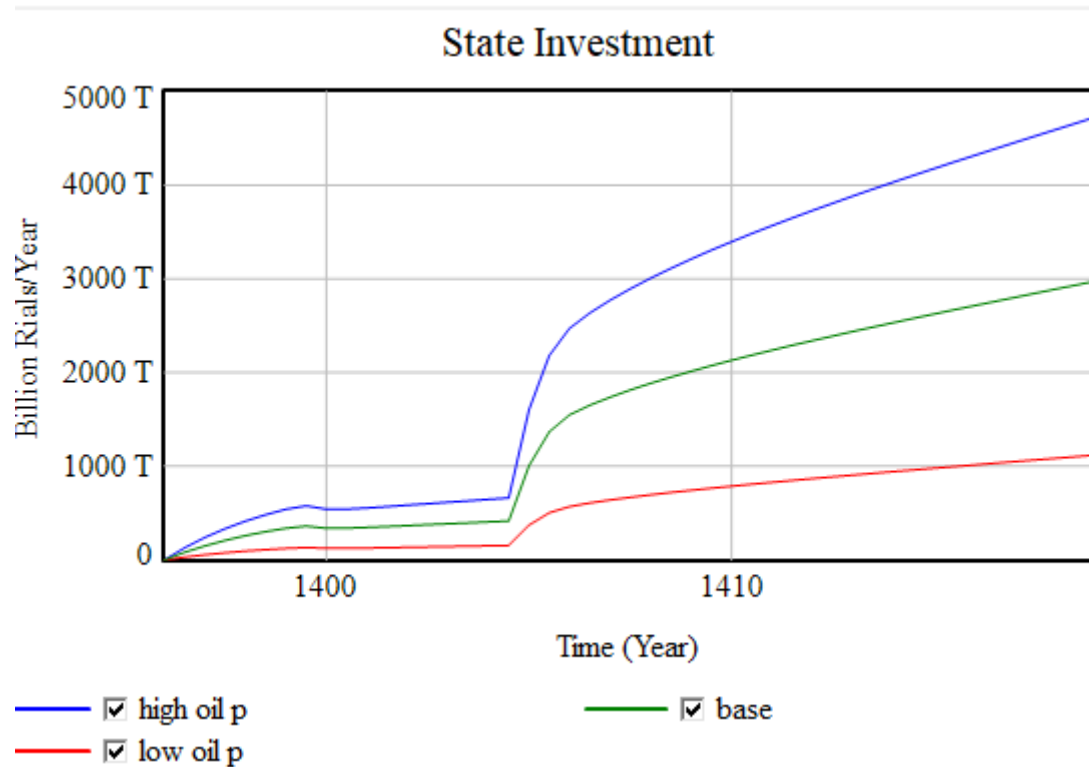

نمودار ۴-۱۵: سرمایه بخش خصوصی

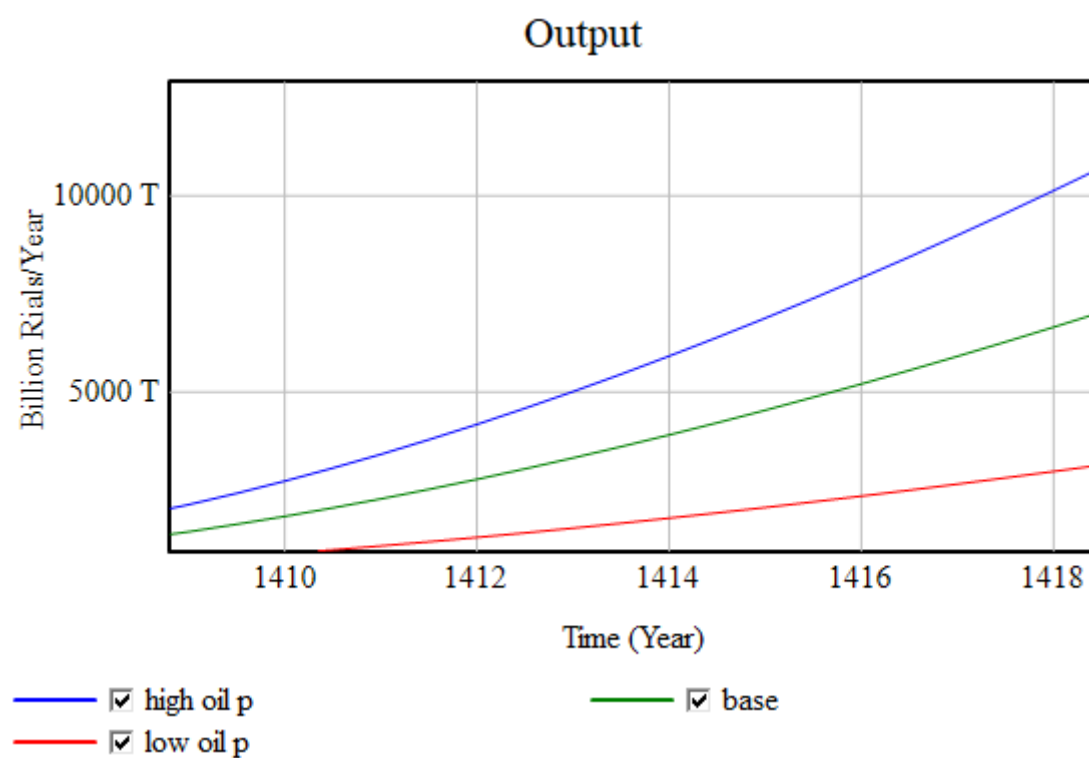
State Capital

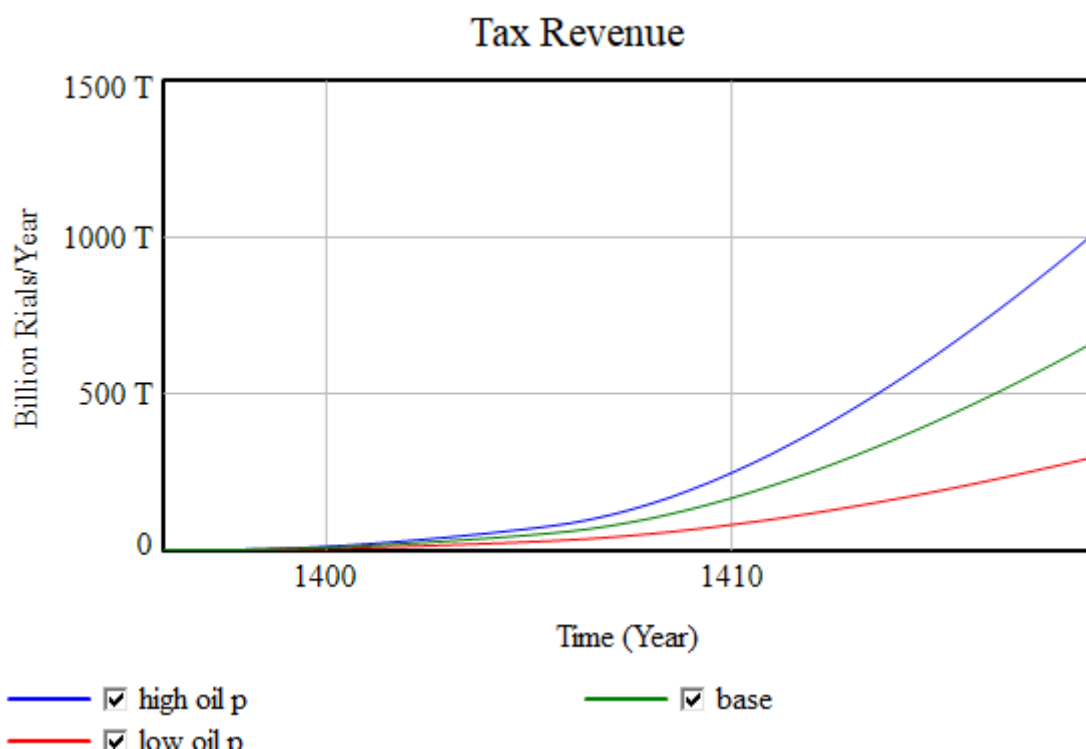
نمودار ۴-۱۶: سرمایه دولتی

نمودار ۴-۱۷: سرمایه گذاری بخش دولتی

نمودار ۴-۱۸: تولید کل

نمودار ۴-۱۹: درآمد مالیاتی

۴-۲-۴. تفسیر نتایج سناریو نفت

افزایش درآمد نفت باعث افزایش بودجه عمرانی و به تبع آن سرمایه گذاری دولتی شده و متناسب با آن همگام با بهبود زیربناها، هزینه‌های تولید کاهش و سرمایه گذاری بخش خصوصی افزایش خواهد یافت، از جهت دیگر افزایش درآمد نفت با افزایش بودجه جاری دولت (حقوق کارمندان) و تقاضای خانوار و مخارج مصرفی آنها موجب افزایش سرمایه گذاری کل و تولید کل می شود. ولی این بهبود تولید وابسته به نفت است و وجود تحریم یا کاهش صادرات نفت به هر دلیلی که منجر به کاهش درآمد نفتی شود باعث متضرر شدن اقتصاد در ایران خواهد شد. همچنین افزایش درآمد نفت و رونق اقتصادی سبب غفلت مسئولین از بهبود فضای کسب و کار و ساختار مالیاتی می شود. و طبق نمودار علی - معلولی نشان داده شده، افزایش درآمد نفتی سبب افزایش فساد اقتصادی می شود. در کل تغییرات ایجاد شده توسط قیمت نفت بر اقتصاد ایران از جنبه های متفاوت مختلف است و از آن جهت که در این مطالعه متغیرهای کمی و کیفی با هم آورده شده می توان نتیجه گرفت اقتصاد ایران بیشتر از هر عامل دیگری به درآمد نفت وابسته است و این با توجه به شرایط تحریمی ایران می

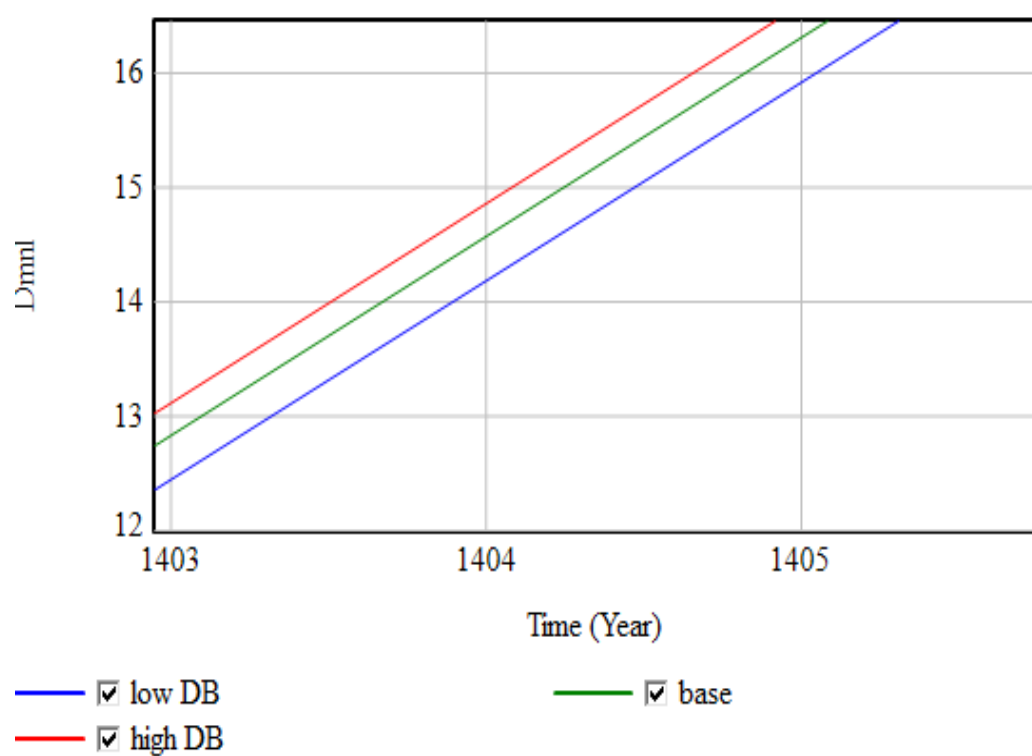
تواند بسیار خطرناک باشد. بنابراین به گفته‌ی مجید دلاوری و دوستان (۱۳۸۷) تاثیرات قیمت نفت بر تولید ناخالص داخلی نامتقارن است و کاهش قیمت نفت تاثیر بیشتری از افزایش آن بر تولید ناخالص داخلی دارد. همچنین افزایش درآمدهای نفتی در کشورهای نفت خیز سبب ایجاد بیماری هلندی می شود که باعث تقویت تجارت نفتی و کاهش قدرت صنعت و کشاورزی در این کشورها می شود. مهرآرا (۲۰۰۸) در مطالعه‌ی خود نیز به این نتیجه رسید که تاثیر شوک منفی قیمت نفت بر متغیرهای دیگر ایران بیشتر از تاثیر شوک مثبت آن است (بزرگی، ۱۳۸۷). طبق مطالعه‌ی سالاریان و ابراهیمی ۱۳۸۸ که نتایجی تایید کننده بر نتایج سناریوهای این مطالعه برآورد کردند اثر مستقیم درآمدهای نفتی بر رشد اقتصادی مثبت است اما وقتیکه درآمد نفت بر متغیرهای نهادی مانند فساد، که به تبع آن بر هزینه های پنهان، صنعت یا فضای کسب و کار اثر دارد در نظر گرفته شود تاثیر کل منفی بر رشد اقتصادی برآورد می شود. نکته‌ی جالبی که در این سناریو به دست آمد و مورد تایید مطالعات دیگر هم هست این است که نتیجه‌ی کاهش قیمت هر بشکه نفت بر کاهش متغیرهای دیگر از جمله فساد بیشتر از تاثیر افزایش قیمت آن است. و نتایج نامتقارنی بر متغیرهای نهادی گذاشته است.

۴-۲-۵: سناریو کسب و کار

با توجه به اهمیت بهبود فضای کسب و کار، در این سناریو تاثیر تغییرات شاخص سهولت کسب و کار بر متغیرهای کیفی و کلان اقتصادی بررسی می شود. به این منظور شاخص فضای کسب و کار در سه سطح، الف) ۵۸/۰ وضع موجود کشور ۱، ب) بیشترین مقدار ۸۶/۰ متوسط ۱۰ کشور اول دنیا و ج) حداقل مقدار موجود بین کشورها ۲۰/۰ تعیین شده است.

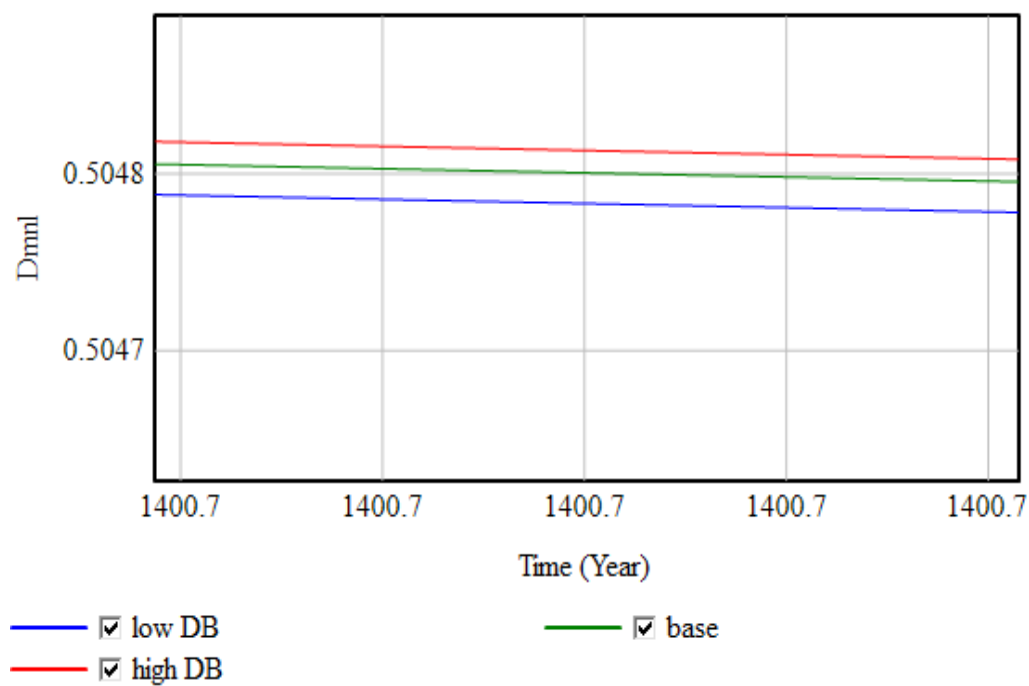
^۱ بانک جهانی و موسسه هریتیج - ۲۰۱۷

doing Business

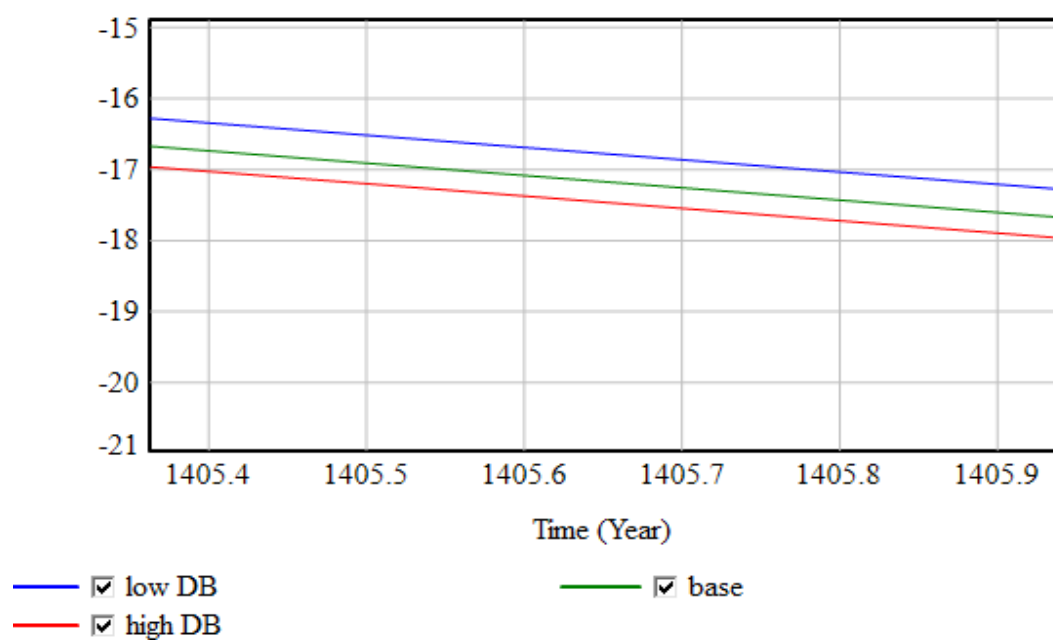
نمودار ۴-۲۰: کسب و کار

respect for law

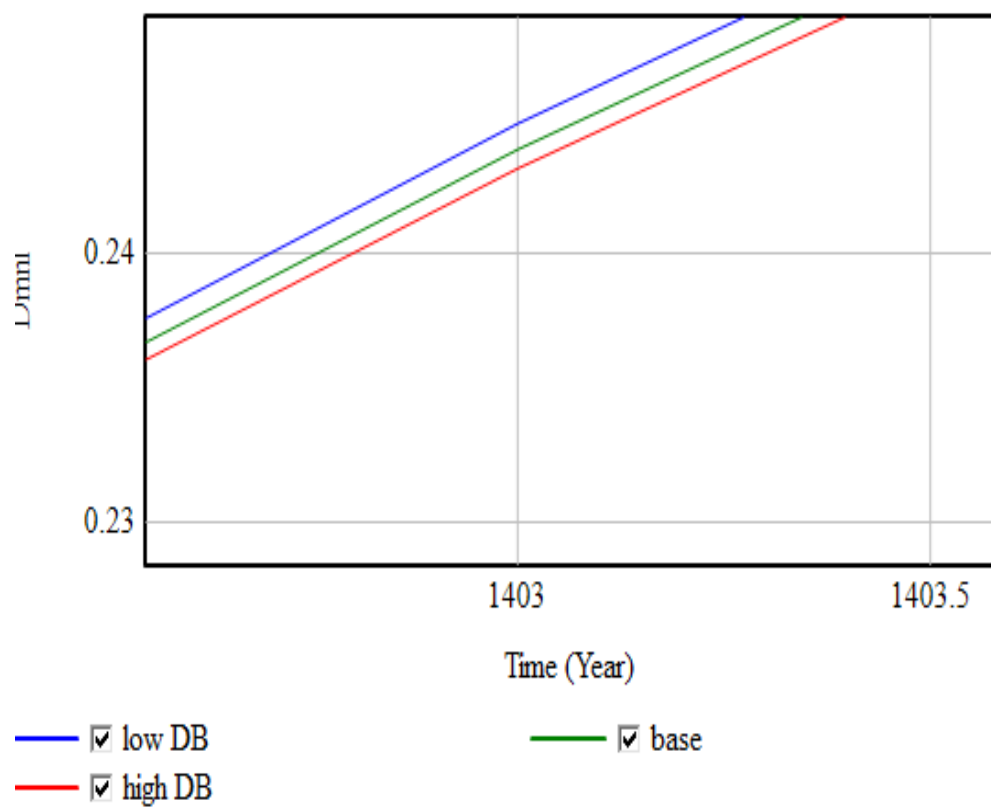
نمودار ۴-۲۱: تبعیت از قانون

implicit costs

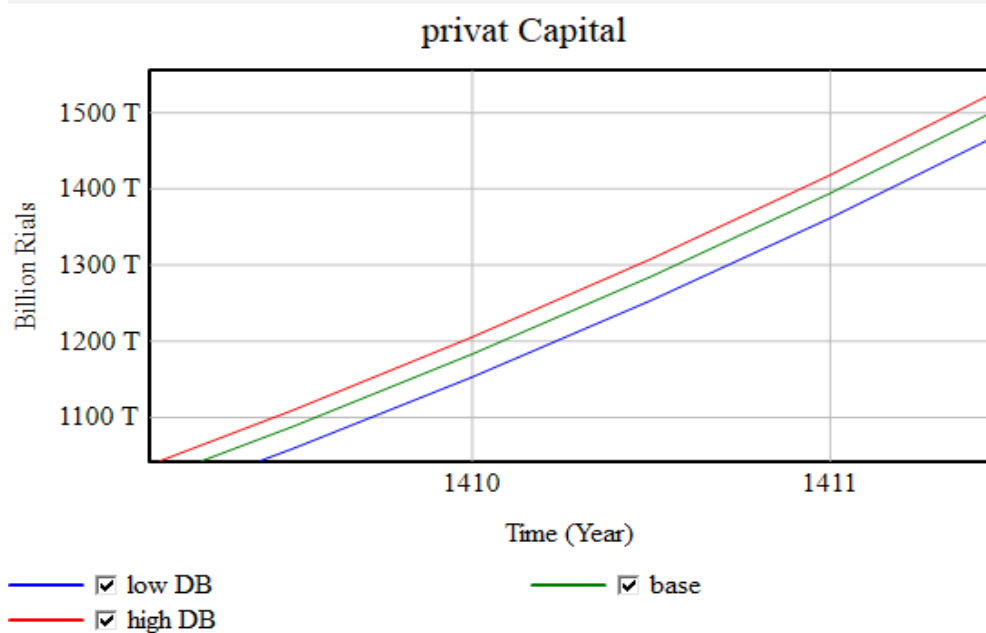

نمودار ۴-۲۲: هزینه های پنهان

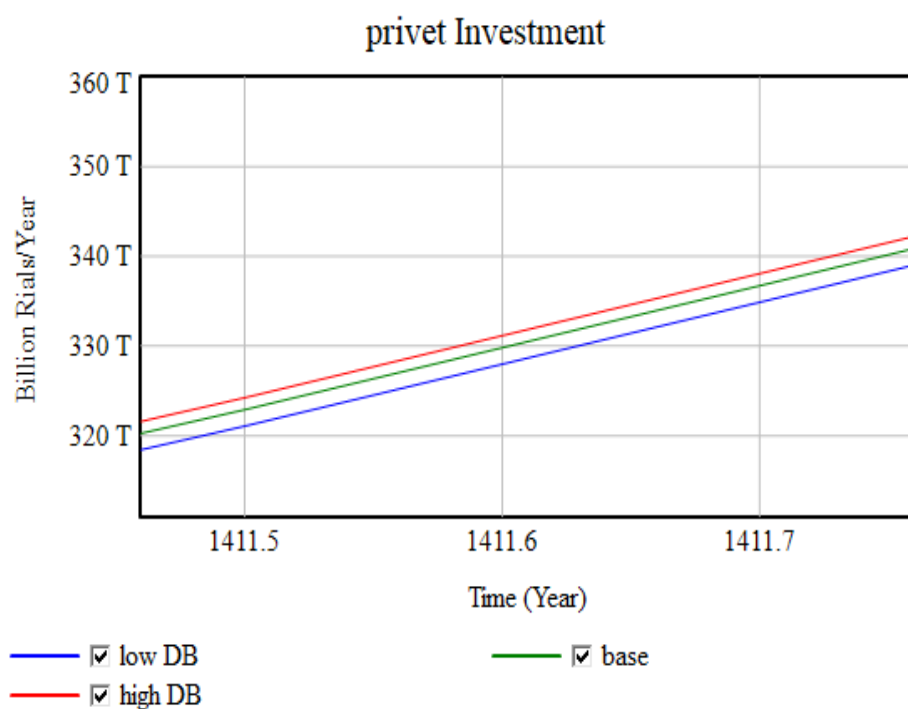
Corruption

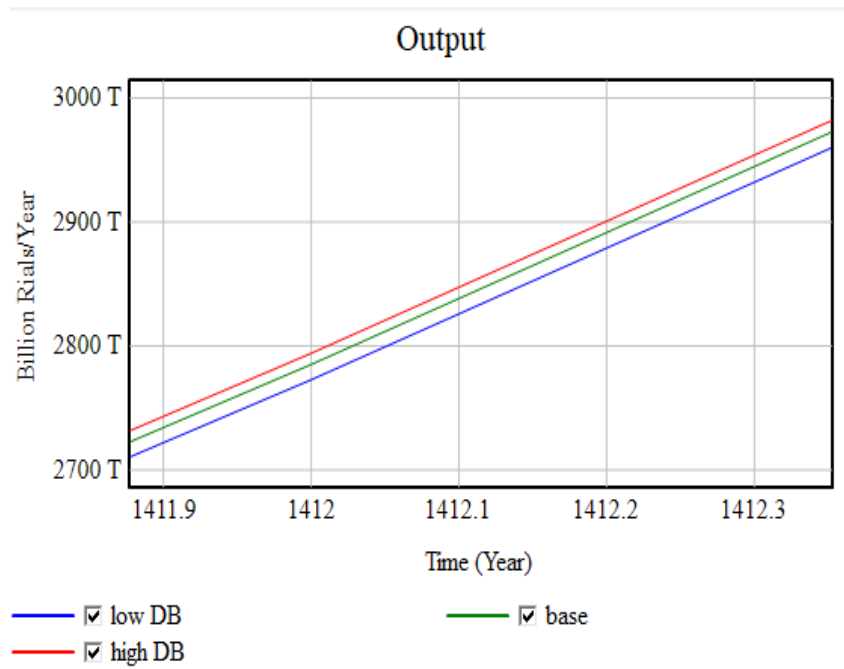
نمودار ۴-۲۳: فساد مالی

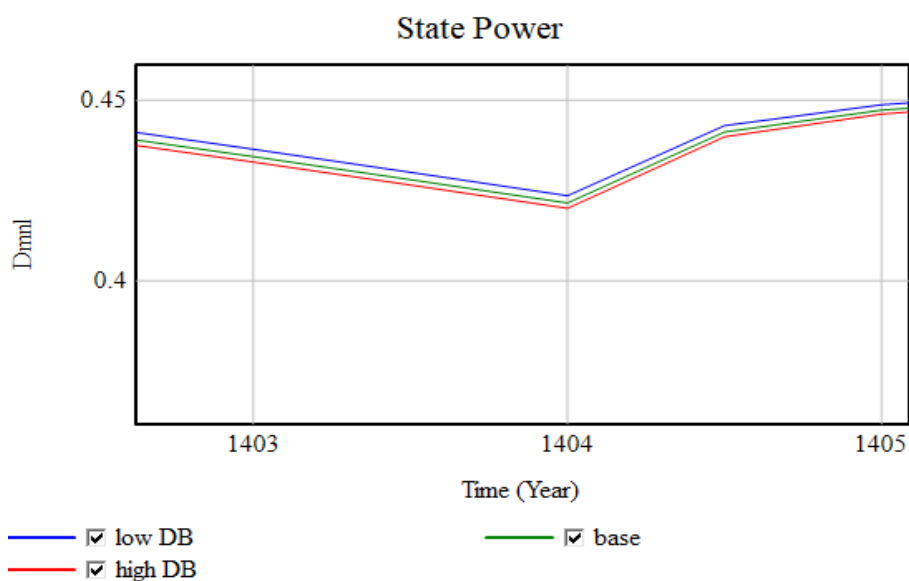
نمودار ۴-۲۴: سرمایه بخش خصوصی

نمودار ۴-۲۵: سرمایه گذاری بخش خصوصی

نمودار ۴-۲۶: تولید کل

نمودار ۴-۲۷: قدرت دولت

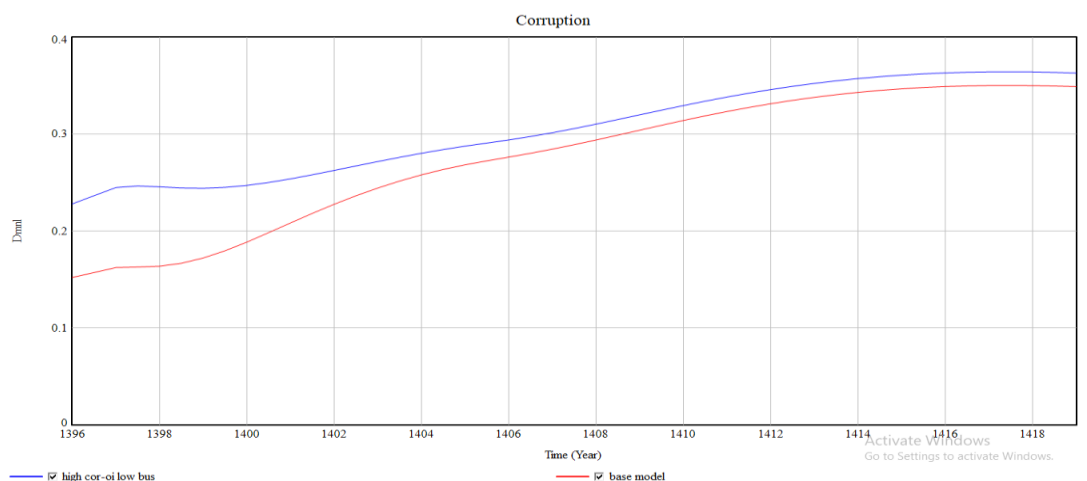
۴-۲-۶. تفسیر نتایج سناریو کسب و کار

طبق نتایج حاصل از اجرای سناریوهای مختلف، بهبود فضای کسب و کار در ابتدا با کاهش فساد اقتصادی و به تبع آن کاهش هزینه های پنهان و (نمودارهای ۲۲ و ۲۳) سبب افزایش سرمایه گذاری های جدید و انباشت سرمایه می شود (نمودار ۲۴ و ۲۵). در نتیجه شاهد افزایش تولید ملی خواهیم بود (نمودار ۲۶) همچنین با

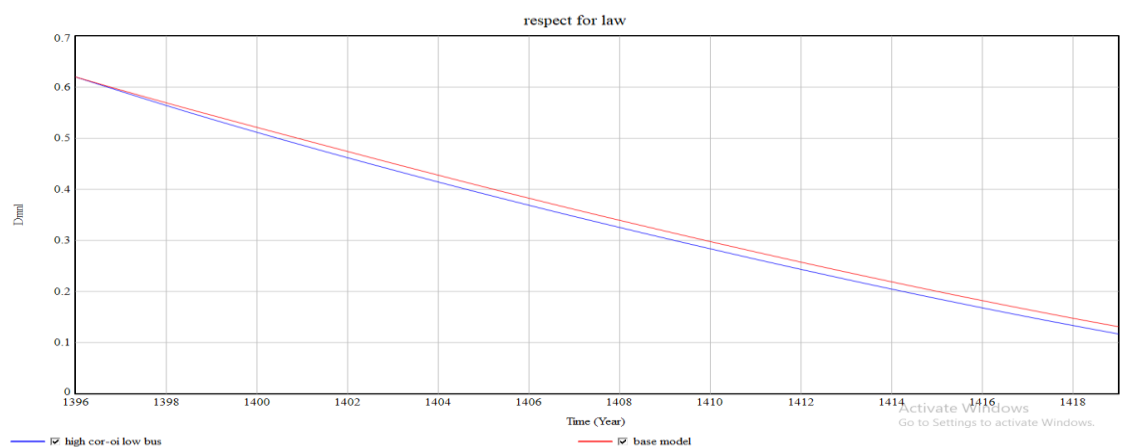
توجه به نمودار (۲۷) بی انضباطی مالی و عدم پاسخگویی دولت به عنوان شاخص قدرت دولت کاهش می یابد به عبارت دیگر انضباط مالی و پاسخگویی دولت مقدمه‌ی تحقق بهبود فضای کسب و کار و کاهش فساد اقتصادی است.^۱

۷-۲-۴. سناریو تله‌ی فقر

در سناریو تله‌ی فقر بدترین شرایط برای اقتصاد ایران در نظر گرفته شده، با این هدف که اگر اقتصاد ایران کماکان وابسته به نفت بماند در ساختار نهادی چه اتفاقی رخ می دهد.

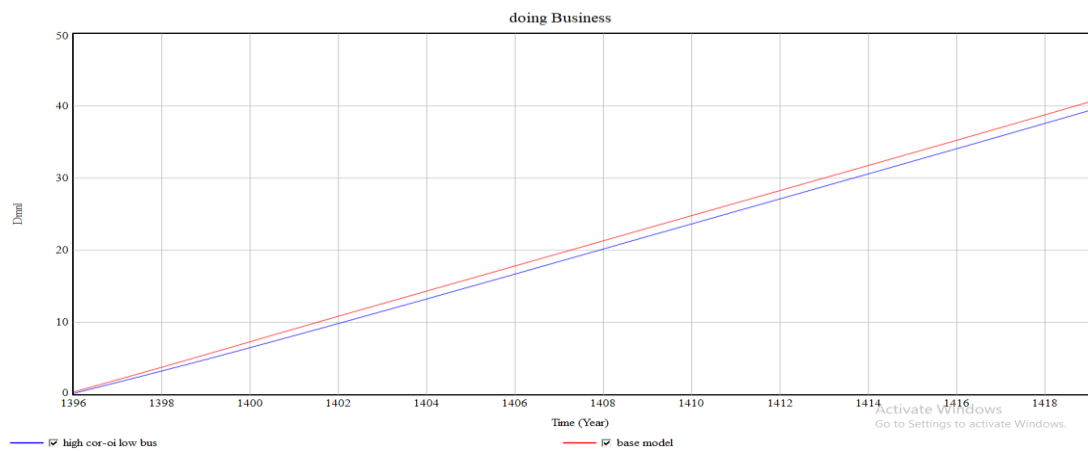

نمودار ۲۸-۴: فساد اقتصادی

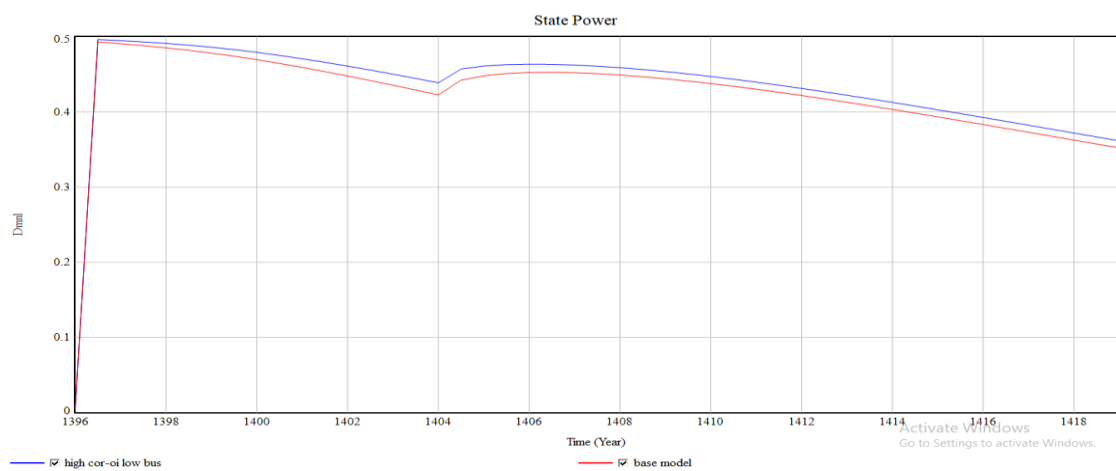

^۱ بصیرت و همکاران ۱۳۹۴، خزالی و همکاران ۱۳۹۴

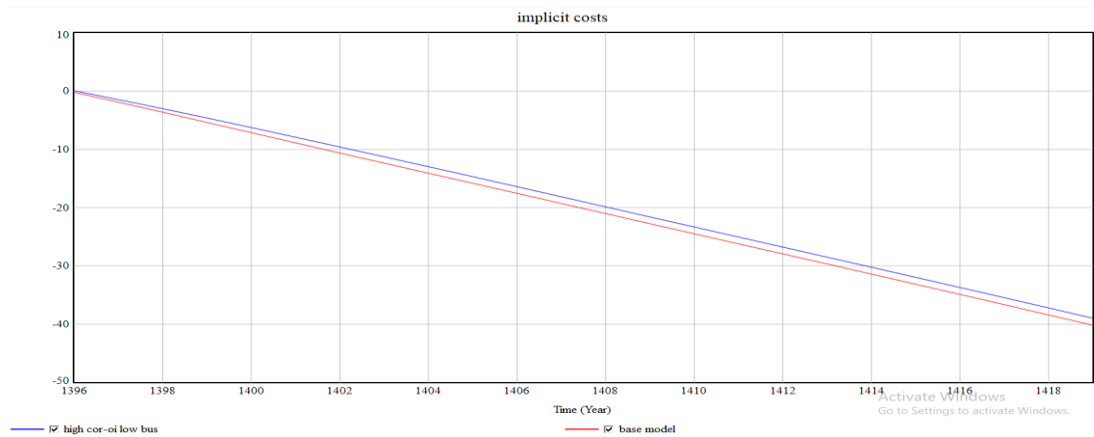
نمودار ۴-۲۹: تبعیت از قانون

نمودار ۴-۳۰: فضای کسب و کار

نمودار ۴-۳۱: قدرت دولت

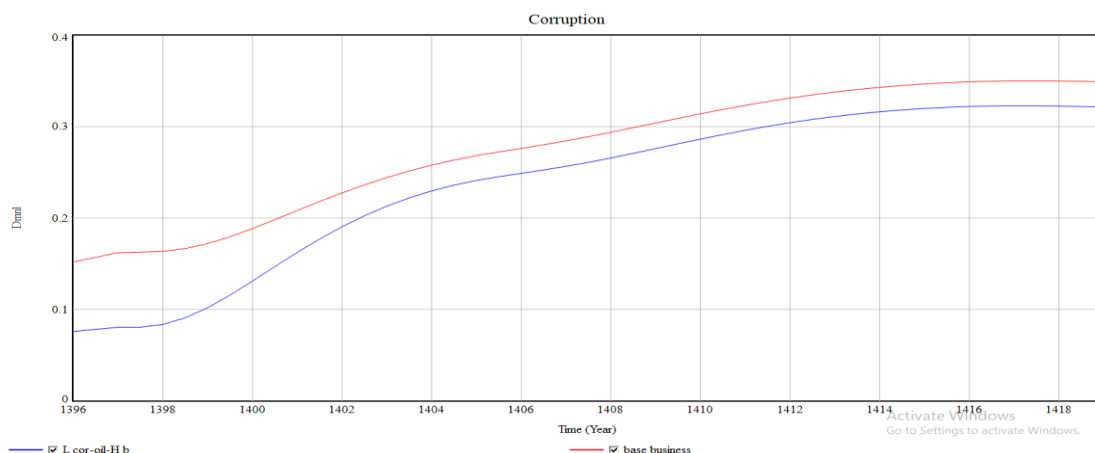

۴-۲-۸. تفسیر سناریو تله فقر

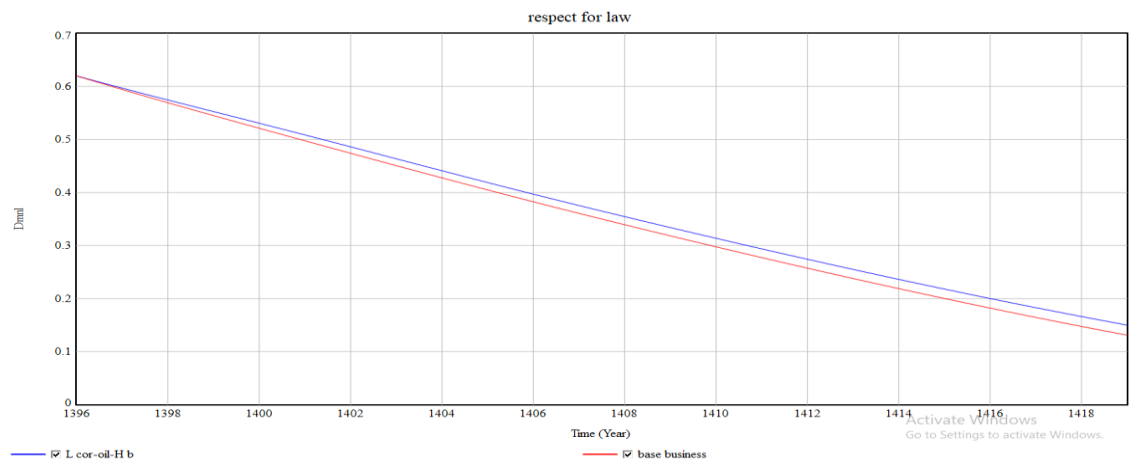
در سناریو تله فقر سعی بر این است که شرایطی را برای ایران در نظر بگیرد که اقتصاد، تک محصولی و وابسته به نفت ادامه دهد و با سال ۱۳۹۶ مقایسه و نتایج ارزیابی می شود بنابراین این سناریو بر نهادها و چارچوب نهادی تاثیر منفی را نشان می دهد. طبق نتایج حاصل از ارزیابی تضعیف نهادها و ساختار نهادی حتی با وجود درآمد نفتی فراوان در بلند مدت تاثیرات مهلکی بر اقتصاد کشور خواهد گذاشت. علاوه بر این به دلیل افزایش درآمد حاصل از نفت، دولت در مقابل فعالیتهای خود پاسخگو نخواهد بود، و این خود چالش های جدیدی را ایجاد خواهد کرد.

۴-۲-۹. : سناریو اقتصاد ایده آل

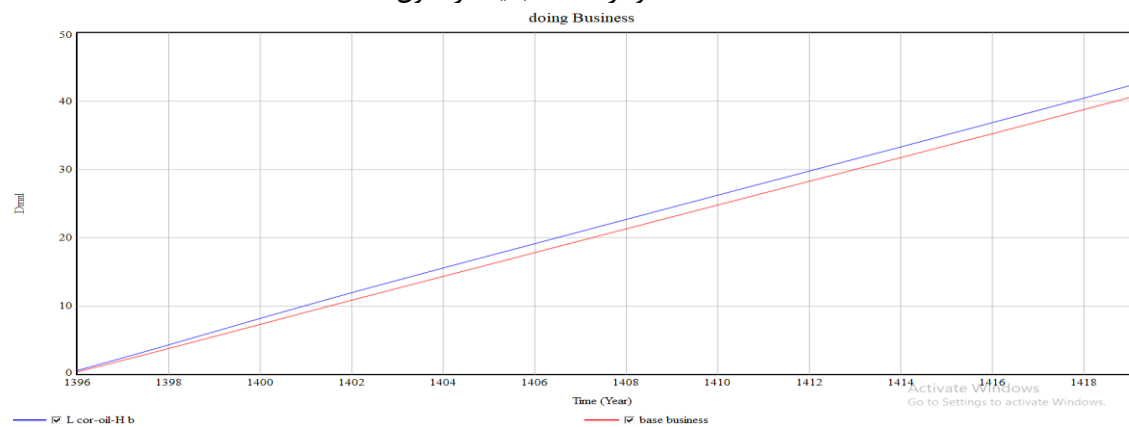
در این سناریو شرایط ایده آل برای ایران در نظر گرفته شده با این هدف که از نتایج این سناریوهای این مطالعه استفاده شود و به تقویت و بهبود فضای کسب و کار و کاهش فساد کمک شود و با حالت پایه که تمام متغیرها در شرایط متعادل و متوسط جهانی قرار دارند مقایسه می شود.

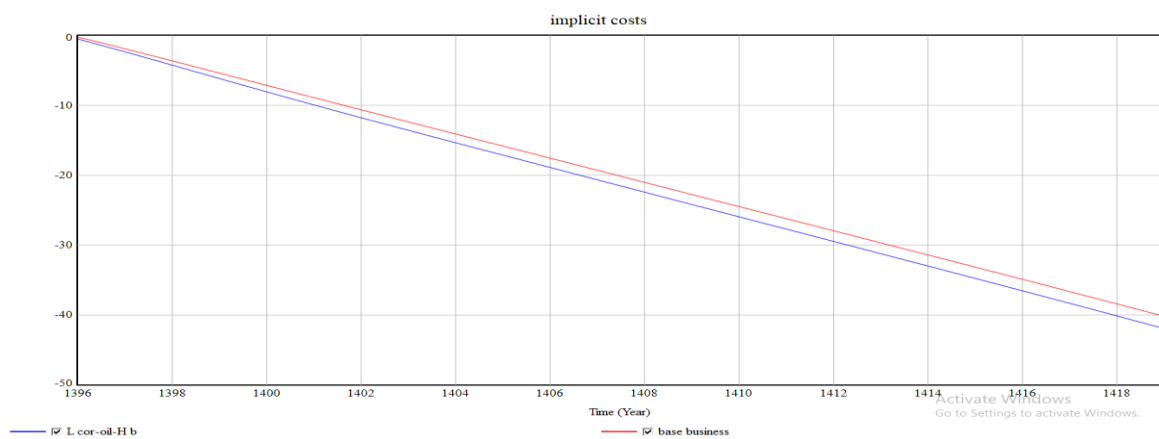
نمودار ۴-۳۳: فساد اقتصادی

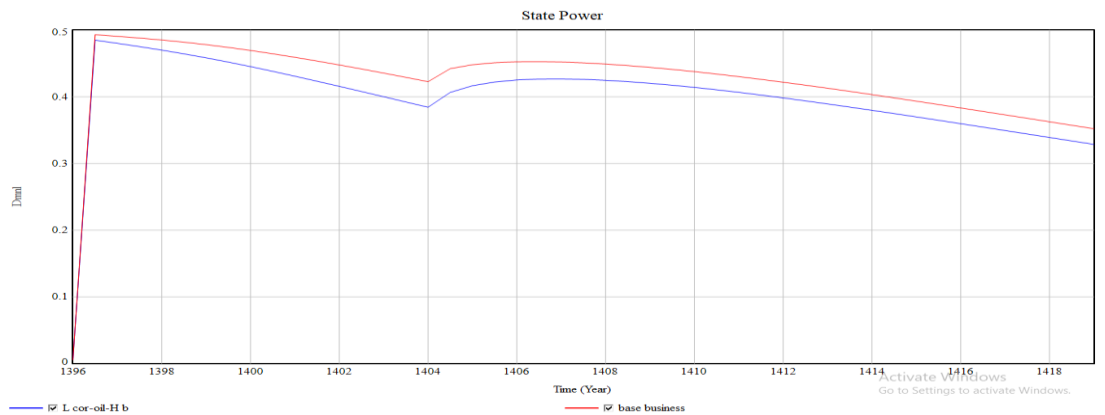
نمودار ۴-۳۴: تبعیت از قانون

نمودار ۴-۳۵: فضای کسب و کار

نمودار ۴-۳۶: هزینه‌های پنهان

نمودار ۴-۳۷: قدرت دولت

۴-۲-۱۰. تفسیر نتایج سناریو اقتصاد ایده آل

در سناریو اقتصاد ایده آل سعی بر این است که بهترین شرایط لازم برای اقتصاد ایران را با شرایط موجود در سال پایه مقایسه و تفاوت بین دو سناریو ارزیابی شود، که طبق نتایج سناریو تاثیر کاهش درآمد حاصل از نفت و همچنین کاهش فساد و بهبود فضای کسب و کار بر چارچوب نهادی مثبت ارزیابی می شود و پاسخگویی دولت در مقابل ملت بیشتر خواهد شد. که در کل بر تقویت ساختار نهادی کشور تاثیر مثبت و در بلند مدت برای رونق رشد اقتصادی مفید خواهد بود. و می توان رشد اقتصادی را بدون درآمدهای فراوان نفتی به شرط تقویت فضای کسب و کار محقق کرد.

۴-۳. آزمون اعتبار سنجی

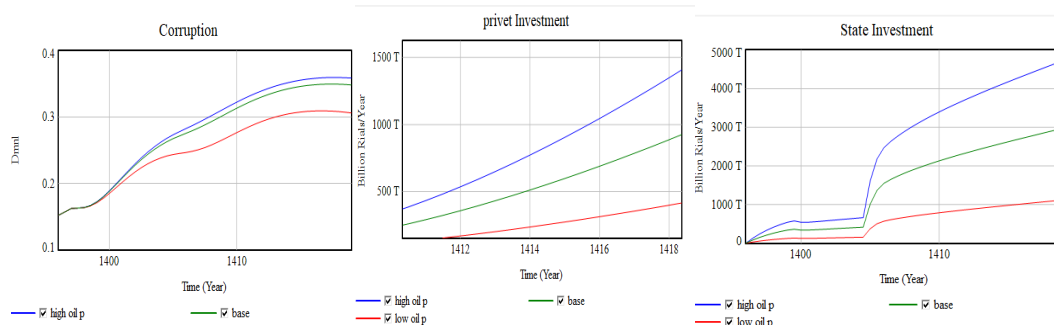
در روش پویایی سیستمی پس از انجام سناریوهای لازم و برای تایید درستی نتایج حاصل شده و تایید تطابق نتایج حاصل با واقعیت اقتصاد روشها و آزمونهای متفاوتی برای اعتبار سنجی وجود دارد. کمتر مطالعه ای پیدا می شود که تمام آزمونها را با موفقیت بگذرانند، بنابراین اعتبارسنجی مدلهای به صورت نسبی است و عملکرد یک مدل را با هدف مورد بررسی مقایسه می کند. معیارهای بسیاری برای ارزیابی اهداف مدل در روش پویایی سیستمی طراحی شده است اما در این مطالعه به دو نوع از این معیارها پرداخته می شود.

الف) آزمون ارزیابی ساختار مدل: این آزمون برای پاسخ به این سوال طراحی شده است که آیا سیستم طراحی شده با قوانین اساسی اقتصاد (مبانی نظری) همخوانی دارد یا خیر؟

این آزمون یکی از روش های عمومی است که برای بررسی اعتبار همه مدلهای متناسب با واقعیت به کار می

رود و با طراحی سناریوهای متفاوت به نتایج معقولی دست می یابد که با واقعیت موجود اقتصاد متناسب باشد که در این مطالعه با توجه به مبانی نظری ارائه شده نشان داده شده است که نتایج حاصل از سناریوها با واقعیت اقتصاد هم خوانی دارد. از آن جهت که متغیرها و سناریوهای این مطالعه فراوان هستند به ذکر یک نمونه بسنده می شود.

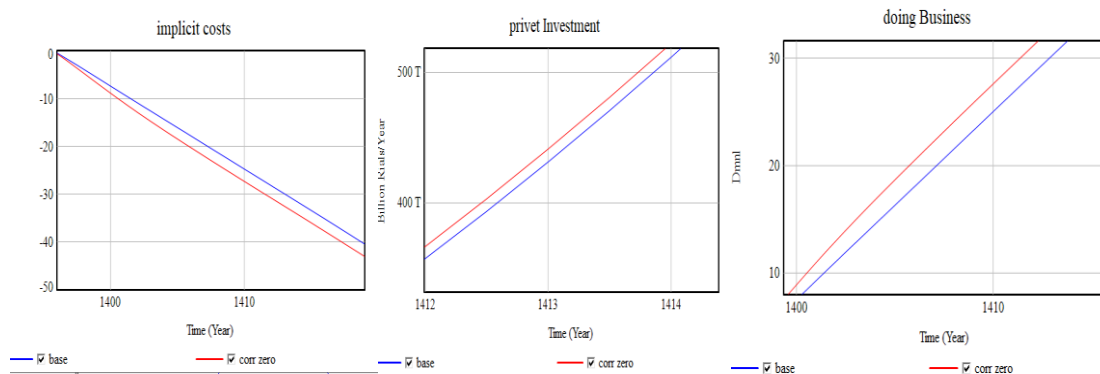
طبق مبانی نظری ارائه شده افزایش درآمدهای نفتی در جهت کمی منجر به افزایش سرمایه گذاری در بخش خصوصی و دولتی می شود و در جهت کیفی منجر به افزایش فساد می شود. که این نتایج در نمودارهای فساد (۱۰-۴)، سرمایه گذاری بخش خصوصی (۴-۱۴)، سرمایه گذاری بخش دولتی (۴-۱۷) به اثبات رسیده است.

سرمایه گذاری بخش دولتی (۴-۱۷) سرمایه گذاری بخش خصوصی (۴-۱۴) فساد اقتصادی (۴-۱۰)

ب) آزمون شرایط مرزی: این آزمون برای پاسخ به این سوال طراحی شده است که آیا مدل در شرایط حدی و مرزی به سیاستها و پارامترها به صورت منطقی واکنش نشان می دهد یا خیر؟ در دنیای واقعی شاید هیچوقت شرایط حدی اتفاق نیفتد اما منظور از این آزمون سنجش مدل برای اینکه رفتارهای مورد انتظار را ارائه می دهد یا خیر؟

در این مطالعه برای انجام این آزمون فساد را در شرایط مرزی یا حدی قرار داده و نتایج سناریوها با رفتارهای مورد انتظار طبق مبانی نظری بررسی شده است. طبق مبانی نظری ارائه شده و با توجه به ارتباط منطقی بین متغیرها و رفتارهای قابل انتظار با کاهش فساد به شرایط مرزی و صفر قرار دادن رتبه‌ی فساد مالی هزینه های پنهان به شدت کاهش می یابد و متناسب با آن سرمایه بخش خصوصی و فضای کسب و کار رونق می یابند.

فضای کسب و کار (۴۰-۴) سرمایه گذاری بخش خصوصی (۳۹-۴) هزینه های پنهان (۳۸-۴)

با توجه به دو آزمون فوق صحت سناریوهای انجام شده تایید می شود و نشان داده شده است که نتایج حاصل شده از مدل با واقعیت انطباق دارد و در شرایط حدی نیز واکنش منطقی ارائه می دهد.

۴-۴. خلاصه ی فصل

در این فصل ابتدا با وارد کردن داده ها در سال پایه (۱۳۹۶) به متغیرهای مورد نیاز، به بررسی تاثیر متقابل متغیرها بر یکدیگر و بر رشد اقتصادی ایران پرداخته شد. در هر کدام از سناریوها داده های متغیر مورد نظر را در سه وضعیت، الف) بیشترین داده ی موجود در جدول بین المللی متغیر، ب) متوسط جهانی متغیر مورد نظر، ج) حداقل مقدار موجود در جدول بین المللی متغیر مورد نظر انتخاب شده است و به سناریو سازی و تفسیر و تایید صحت نتایج سناریو با استفاده از دو آزمون ختم شده است.

فصل ۵. نتایج و پیشنهادات

۵-۱. مقدمه

در فصل پیشین یافته‌های حاصل از پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. در این فصل با بررسی مفصل‌تر این یافته‌ها، به تشریح و تفسیر فرضیات و روابط میان متغیرهای تحقیق پرداخته می‌شود. ساختار فصل حاضر به این صورت است که ابتدا مروری بر موضوع تحقیق و روش اجرایی آن صورت می‌گیرد. در ادامه نتایج ارزیابی تشریح شده است، سپس محدودیت‌های پژوهش، پیشنهادهایی عملی برای کاربرد یافته‌ها و نیز پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی ارائه شده است.

۵-۲. مروری بر موضوع تحقیق و روش اجرای آن

در این مطالعه سعی شده با استفاده از روش پویایی سیستمی و حلقه‌های منطقی و علمی علی- معلولی به شناسایی عوامل متعارف و نامتعارف موثر بر چرخه‌ی اقتصادی ایران پرداخت شود سپس با استفاده از نمودارهای حالت جریان و روابط ریاضی به تایید و ارزیابی روابط بین متغیرها و انجام سناریوهای متفاوت به نتایج مورد نیاز دست یافت. برای این کار از نرم افزار ونسیم و داده‌های منطقی کمی و کیفی استفاده شده است.

۵-۳. جمع بندی مطالعه

هدف اصلی این مطالعه شناسایی و ارزیابی پویای عوامل نامتعارف بر رشد اقتصادی ایران است. که با استفاده از روش پویایی سیستمی انجام گرفته است.

ابتدا در فصل اول به کلیات پژوهش از جمله بیان مسئله، ضرورت و اهمیت انجام پژوهش، جنبه نوآوری پژوهش، اهداف و فرضیات پژوهش و همچنین روش و چگونگی انجام پژوهش پرداخته شد.

در فصل دوم پس از بیان تعریف واژگان مورد بررسی به بیان مبانی نظری و پیشینه‌ی مطالعات انجام شده اشاره شد که با توجه به روش تحقیق به کار رفته مطالعات انجام شده از تنوع موضوعی بسیاری برخوردار هستند و موضوعاتی مانند تحریم، بی‌ثباتی سیاسی، فساد اقتصادی، فضای کسب و کار، نفت و عوامل موثر بر سرمایه گذاری را شامل می‌شود.

در فصل سوم علاوه بر توضیح روش تحقیق به کار رفته و جزئیات مدل که از حلقه های علی - معلولی و نمودارهای حالت جریان و روابط ریاضی و سناریوها تشکیل شده است به بیان زیر مدلهای به کار رفته در مطالعه که شامل زیر مدل فساد اقتصادی، فضای کسب و کار، تحریم، نفت و مدل اصلی است اشاره شده است. در فصل چهارم با وارد کردن داده های منطقی و انجام سناریوهای متفاوت در مورد فساد اقتصادی، فضای کسب و کار و قیمت نفت به بررسی نتایج مورد نیاز پرداخته شد و علاوه بر آن پس از نتایج به دست آمد دو سناریوی اقتصاد ایده آل و تلهی فقر که به ترتیب جمع بندی بهترین و بدترین شرایط برای اقتصاد ایران طبق سناریوهای قبلی انتخاب شده است نیز ارزیابی و تفسیر شد.

۴-۵. نتایج مطالعه

در این مطالعه سعی شده است با استفاده از رویکرد پویایی سیستمی و با ابزار ونسیم و حلقه های علی - معلولی به شناسایی عوامل نامتعارف بازدارنده و منفی بر رشد اقتصادی پرداخته شود. که با توجه به حلقه های ایجاد شده عواملی مانند فساد اقتصادی و فضای کسب و کار و قیمت و درآمد نفت به عنوان عوامل مهم و تاثیرگذار کیفی و کمی بر سرمایه گذاری و تولید ملی شناسایی شدند. با توجه به نمودارهای ترسیم شده، سهم بالای درآمدهای نفتی از بودجه عمومی و بی توجهی به اصلاح ساختار مالیاتی از عوامل مهم بی انضباطی مالی دولت و بی توجهی به فضای کسب و کار محسوب می شود. تخصیص منابع مالی حاصل از درآمدهای نفتی بدون نیاز به پاسخگویی دولت عامل مهم ایجاد فساد و رانت جویی در بدنه ی حاکمیت شده است و از طرف دیگر کسب راحت درآمدهای نفتی مانع از تلاش دولتمردان برای برداشتن موانع کسب و کار شده است زیرا دولت در بودجه خود نیازی به درآمدهای مالیاتی تولیدات بخش خصوصی احساس نمی کند. بنابراین با توجه به نتایج این نمودارها، عدم محدودیت در استفاده از درآمدهای نفتی عامل مهم ایجاد فساد اقتصادی و نامناسب شدن فضای کسب و کار محسوب می شود. با توجه به انتشار آمار رسمی بین المللی شاخص فضای کسب و کار در ایران در شرایط بسیار نامطلوبی قرار دارد و این امر سبب می شود که سرمایه گذار علاوه بر هزینه های رایج در سرمایه گذاری با هزینه های پنهان نیز مواجه شود در نتیجه با کاهش سودآوری تمایل به سرمایه گذاری و به تبع آن تولید کاهش می یابد که این امر علاوه بر کاهش اشتغال، با کاهش درآمد مالیاتی وابستگی به

درآمدهای نفتی در بودجه تقویت می شود و دور باطل تاثیر منفی درآمدهای نفتی همچنان ادامه یابد. از طرف دیگر فساد اقتصادی از طریق افزایش هزینه های پنهان بر فضای کسب و کار تاثیر منفی خواهد داشت. در واقع تقویت فساد اقتصادی و ضعف فضای کسب و کار در یک ارتباط علی و معلولی تقویت کننده با یکدیگر قرار دارند. نتایج حاصل از این مطالعه، نشان می دهد، تلاش دولت برای کاهش فساد مستلزم افزایش پاسخگویی، انضباط مالی دولت و شفافیت اطلاعاتی است، با کاهش فساد هزینه های پنهان کاهش یافته در نتیجه فضای کسب و کار بهبود می یابد. بهبود فضای کسب و کار با کاهش هزینه های پنهان سبب افزایش سرمایه گذاری های جدید و انباشت سرمایه می شود به واسطه کاهش فساد و هزینه های پنهان و بهبود فضای کسب و کار سرمایه گذاری بخش خصوصی افزایش پیدا می کند و منجر به افزایش تولید ملی و درآمد مالیاتی حتی بدون وجود درآمدهای نفتی می شود.

۵-۵. محدودیت های مطالعه

برای انجام این پژوهش محدودیت هایی وجود داشته است. از جمله مهمترین مشکلات موجود در این پژوهش، اول، شمار بسیار کم از منابع فارسی و خارجی در حوزه مطالعه دوم، نبود مبانی نظری و پیشینه قوی در مورد موضوع تحقیق سوم، عدم هم خوانی واحد اندازه گیری داده های متغیرهای کمی و کیفی مورد نیاز با یکدیگر چهارم، نبود داده های برخی از متغیرهای کمی در سال پایه ی مورد نیاز این مطالعه

۵-۶. پیشنهادات

پیشنهادهای که پس از اعمال سناریوهای مختلف و برآورد مدل می توان ارائه داد بدین شرح می باشد که برای تحقق سلامت اقتصادی ضمن جلوگیری از عوامل ایجاد فساد باید به ارائه راهکارهایی جهت ممانعت از تحقق فساد پرداخت، که با ساده سازی قوانین، استقلال دستگاه قضا و نهادهای نظارتی، شفاف سازی اطلاعات و آگاه سازی مردم و افزایش پاسخگویی دولت، و بهبود حقوق کارمندان دولت به کاهش فساد در کشور

و در نتیجه بهبود اوضاع اقتصادی ایران کمک کرد. همچنین با توجه بیشتر به فضای کسب و کار و کاهش هزینه های پنهان می توان به رشد سرمایه گذاری بخش خصوصی و افزایش تولید ملی کمک شایانی نمود.

۵-۷. پیشنهادات برای مطالعات آتی

در این نوع مطالعات با توجه روش تحقیق به کار گرفته شده و همچنین روابط علی- معلولی می توان به مراتب متغیرهای دیگری را وارد حلقه ها کرد اما به دلیل نوع مطالعه که صرفاً " جهت پایان نامه انتخاب شده و محدودیت زمانی وجود داشت در این مدل سعی شده بیشتر بر تاثیر نهادها بر رشد اقتصادی توجه شود در حالی که می توان همان موضوع را از جنبه های متفاوت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مورد بررسی قرار داد و حتی مسائل تاریخی را وارد مدل کرد و همچنین می توان تاثیر متغیرهای دیگر اقتصادی را بر یکدیگر بررسی کرد. علاوه بر آن می توان از سایر روش های تحقیق نیز به تحلیل مسائل پرداخت. هرچند که مناسبترین روش برای مطالعه ی متغیرهای کیفی روش پویایی سیستمی است.

منابع:

- آذمند، ح. (۲۰۰۲). نقش نهادهای سیاسی و حقوقی در توسعه اقتصادی.
- اکبری، س. ع. پ. ا. ل. ط. (۲۰۱۳). تأثیر مولفه های کسب و کار بر سرمایه گذاری بخش خصوصی (مطالعه موردی: منتخبی از کشورهای در حال توسعه). *فصلنامه سیاستهای مالی و اقتصادی*، ۱۸، ۱۸۵-۱۷۱.
- اکبری، ف. غ. ج. (۱۳۹۰). بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای نفت خیز خاور میانه. *فصلنامه اقتصاد کاربردی*.
- برجیسیان، ح. د. ع. (۱۳۹۵). بررسی اثرات غیرمستقیم فساد بر رشد اقتصادی با تاکید بر شاخص ادراک فساد. *فصلنامه اقتصاد مقداری*، (۱)، ۲۹-۱.
- برومند، ش. (۱۳۸۷). فساد، سرمایه گذاری بخش خصوصی و رشد اقتصادی (مطالعه موردی ایران). *فصلنامه اقتصاد مقداری*، ۵، ۱۰۷-۱۳۰.
- بزرگی، م. د. ش. ا. ش. ب. د. (۱۳۸۷). بررسی تاثیر قیمت نفت بر رشد اقتصادی ایران با استفاده از هم گرایی نامتقارن، ۸۰-۶۵.
- بلداجی، م. ت. ض. ب. ا. غ. ف. ط. (۱۳۹۲). بررسی اثر تحریم های اقتصادی بر تجارت ایران کاربردی از مدل جاذبه. *فصلنامه پژوهشهای اقتصادی*، (۴۸)، ۱۰۹-۱۱۹.
- بهاری، ا. ش. آ. ز. (۱۳۹۲). تاثیر ثبات سیاسی و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب توسعه یافته و در حال توسعه.
- پور، ز. ک. ب. ع. آ. آ. خ. (۱۳۹۵). جمعیت و اشتغال در ایران: دیدگاه سیستمی.
- پور، س. ف. و. ک. (۱۳۹۱). بررسی ابعاد مختلف ریسک سیاسی و تاثیر آن بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی. *بررسی های بازرگانی*، ۵۲.
- جعفری، ع. ح. ص. ا. ه. م. (۱۳۹۲). بررسی تاثیر نوسان های دائمی و موقتی قیمت نفت اوپک بر سرمایه گذاری تولید، و نرخ بیکاری در اقتصاد ایران. *فصلنامه اقتصاد انرژی ایران*، ۷۵-۱۰۱.
- جلیلی، س. ح. م. (۱۳۸۰). فساد مالی و اصلاحات اقتصادی در ایران.
- جلیلی، ظ. (۱۳۸۸). بررسی اجمالی فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با سایر کشورها. *مجله اقتصادی*، (۹۳-۹۴)، ۳۳-۵.
- جمالی، م. ص. ا. (۱۳۸۲). کاربرد مدل تصمیم گیری چند شاخصه فازی برای انتخاب شیوه مناسب سرمایه گذاری خارجی در بخش بالادستی صنعت نفت جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی*، ۱۶۷-۱۸۸.
- جوادی، م. ع. م. ج. ز. ب. ا. (۱۳۸۷). تاثیر حکمرانی خوب بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط. *مجله دانش و توسعه (علمی-پژوهشی)*، ۲۴.
- حاصل، ا. ح. م. ن. م. (۱۳۸۹). بازشناسی عوامل موثر بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی. *ویژه نامه بازار سرمایه*، ۷.
- حبیبی، ح. د. ا. س. ف. ق. خ. ژ. ن. م. (۱۳۹۶). بررسی، پایش و اولویت بندی عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان کردستان با استفاده از فرآیند تحلیلی سلسله مراتبی. (AHP) *همایش بین المللی*.
- حسینی، س. ی. ح. س. م. (۱۳۹۶). بررسی تاثیر ثبات سیاسی و کنترل فساد بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی مورد مطالعه: کشورهای منطقه منا. *فصلنامه سیاستهای مالی و اقتصادی*، (۱۷)، ۱۴۵-۱۶۸.
- خداویسی، ع. خ. م. ح. (۱۳۹۶). بررسی ارتباط نرخ ارز، نرخ تورم و نرخ بهره تحت رویکرد تئوری فیشر در اقتصاد ایران. *فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، (۲۴)، ۱۹۹-۲۲۱.
- درجانی، م. ص. ن. ا. (۱۳۹۲). تاثیر وفور منابع طبیعی بر سیاستهای مالی دولت در ایران (۱۳۵۷-۱۳۸۷) با تاکید بر فرضیه نفرین منابع طبیعی. *فصلنامه سیاستهای مالی و اقتصادی*، ۵۳-۷۰.
- درخشان، م. ف. م. (۲۰۱۴). تحلیل اثرات کوتاه مدت و بلند مدت تحریم های اقتصادی بر رشد اقتصادی. *فصلنامه علمی-پژوهشی*، (۳۶)، ۵۷-۷۳.
- دهباشی، و. م. د. ه. ا. پ. و. (۱۳۹۵). تجزیه و تحلیل تاثیر بی ثباتی سیاسی با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ایران بر تجارت بین الملل. *فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام*، ۳، ۱۰۱-۱۱۹.
- دودانگی، م. (۱۳۹۵). عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی در ایران. *فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش*

- های رشد و توسعه اقتصادی، (۲۳)، ۱۳۱-۱۴۷.
- دیندارلو، ع. گ. م. ی. (۱۳۹۵). بررسی اثرات تحریم بین الملل بر متغیرهای کلان اقتصادی ایران. فصلنامه تحقیقات مدل سازی اقتصادی، ۲۵.
- رحمانی، ت. و. گ. گستانی، م. (۲۰۱۰). تحلیلی از نفرین منابع نفتی و رانت جویی بر توزیع درآمد در کشورهای منتخب نفت خیز. مجله تحقیقات اقتصادی، ۴۴ (۴)، ۵۷-۸۶.
- رحیمی، ح. ر. ح. ا. (۱۳۹۳). تاثیر نوسان های قیمت نفت بر تابع سرمایه گذاری Q توین با رویکردی از تئوری اختیار واقعی. فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، ۱۰۵-۱۲۶.
- رحیمیان، ن. (۱۳۹۳). بررسی فساد اقتصادی و راه های مبارزه با آن. مجله اقتصادی، (۹، ۱۰)، ۱۱۶-۱۰۳.
- رشیدی، س. م. ا. ح. (۱۳۹۳). تحریم ها و تاثیر آن بر کسب و کار در ایران. مجله اقتصادی، ۳، ۴، ۲۷-۴۲.
- رضایی، ح. ش. ر. م. م. ف. س. د. ک. ز. ح. (۱۳۹۴). تاثیر نوسانات نرخ ارز بر جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران. فصلنامه اقتصاد پولی، مالی، ۱۰، ۱.
- زاده، ی. م. خ. ج. آ. ر. ک. ا. و. (۱۳۹۷). بررسی اثر حقوق مالکیت و ریسک سیاسی بر جذب سرمایه گذاری خارجی با استفاده از رهیافت pvar. فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات کاربردی اقتصادی ایران، (۲۶)، ۱۱۵-۱۴۴. <https://doi.org/10.22084/aes.2017.14465.2519>
- زاده، م. ق. (۱۳۹۴). فساد در ایران. فرهنگی (بیان)، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات، ۸-۱.
- سالاریان، م. ا. م. (۱۳۸۸). بررسی پدیده نفرین منابع طبیعی در کشورهای صادرکننده نفت و تاثیر حضور در اوپک بر رشد اقتصادی کشورهای عضو. فصلنامه اقتصاد مقداری، ۷۷-۱۰۰.
- ستاری، ز. ک. ت. س. ص. م. (۱۳۹۳). مطالعه عوامل تاثیرگذار بر فضای کسب و کار در ایران. مجله اقتصادی، (۱، ۲)، ۲۶-۵.
- سهیلی، ط. ن. ف. ش. ف. ک. (۱۳۹۸). اثر تحریم بر میزان وابستگی نفت و بازار مالی (رویکرد وابستگی اکستریمال). فصلنامه مدل سازی اقتصادی، ۱۷-۱.
- سیف، و. ا. (۱۳۹۵). فضای کسب و کار. تازه های اقتصاد، ۱۳۲، ۱.
- طوطیان، م. ت. ه. ن. م. ص. (۱۳۸۹). ارتباط بین فساد اداری و رشد اقتصادی. فصلنامه مدیریت دولتی، ۳، ۳.
- طیعی، ع. ص. س. ک. (۱۳۹۵). اثرات تحریم های بین المللی و سایر عوامل تاثیرگذار بر نرخ تورم در ایران (۱۳۹۳-۱۳۶۰). فصلنامه پژوهش اقتصادی ایران، (۷۴)، ۳۳-۵۷.
- علیزاده، ن. (۱۳۹۵). توسعه و بهبود فضای کسب و کار پیش نیاز جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در دستیابی به رشد اقتصادی. مجله اقتصادی، (۷-۸)، ۳۳-۵۱.
- فرد، ا. م. د. غ. (۱۳۸۸). نفت و دموکراسی: مورد کشورهای صادرکننده نفت. فصلنامه سیاست، ۲۴۷-۲۶۲. <https://doi.org/doi:10.1093/plankt/9.2.255>
- کاظمی، ا. ب. ا. ه. ف. ح. (۱۳۹۲). شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با استفاده از تکنیک TOPSIS. فصلنامه سیاست های مالی و اقتصادی، ۴، ۴۵-۷۲.
- کاظمی، م. د. (۱۳۹۳). تاثیر ریسک سیاسی بر سرمایه گذاری خارجی. پژوهش نامه ی ایرانی سیاست بین الملل، ۳، ۷۲-۹۲.
- گسکری، ع. ا. ح. ر. ح. ر. (۱۳۸۲). صادرات نفت و رشد اقتصادی. مجله تحقیقات اقتصادی، ۱۰۹-۱۲۱.
- گلنار، م. ع. ب. ک. (۱۳۹۳). طراحی شاخص بومی برای اندازه گیری فساد اقتصادی. فصلنامه سیاست های راهبردی و کلان، (۴)، ۵۷-۸۶.
- مبارک، ا. (۲۰۰۵). بررسی اثرات فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی در کشورهای اسلامی (با تاکید بر اقتصاد ایران)، ۱-۲۱.
- مرادی، ح. م. ه. گ. ن. ا. ا. (۱۳۹۵). نقش بهبود فضای کسب و کار در کشور در ساماندهی شهر تهران. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۴، ۱.
- معطوفی، ک. ت. ع. ا. ع. (۱۳۹۴). جایگاه فضای کسب و کار باثبات در توسعه صادرات پایدار، مطالعه صادرکنندگان ایرانی. فرآیند مدیریت توسعه، ۳-۲۹.
- ملکی، ر. ن. ز. م. (۱۳۸۴). بررسی تاثیر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تاکید بر کشورهای صادر کننده نفت. فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، ۱۴۷-۱۶۳.
- ملکی، ر. ن. م. (۱۳۸۴). بررسی تاثیر سرمایه گذاری خارجی بر رشد اقتصادی با تاکید بر کشورهای صادر کننده نفت. فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، ۲۳، ۱۴۷-۱۶۳.
- منیعی، ح. ا. ک. ا. ا. (۱۳۹۲). اثری ثباتی سیاسی بر رشد اقتصادی ایران: رهیافت غیرخطی. APARCH. فصلنامه پژوهش

و سیاستهای اقتصادی، ۶۸، ۱۷۵-۱۹۴.
 مهر، م. س. (۱۳۹۶). بررسی عوامل موثر بر سرمایه گذاری خارجی در ایران با تاکید بر نقش تحریم های اقتصادی. *مجله اقتصادی*، (۵ و ۶)، ۴۱-۵۸.
 میبدی، ع. ا. م. ش. ا. (۱۳۸۹). بررسی تاثیر سیاستهای پولی آمریکا بر قیمتهای جهانی نفت و درآمد واقعی نفت کشورهای صادرکننده نفت اوپک. *فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران*، ۸۱-۱۰۹.
 یکتا اشرفی، م. ر. ف. ف. (۱۳۹۱). بررسی اثر سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی: تلفیق روش های سیستم دینامیک و اقتصاد سنجی. *فصلنامه پژوهش ها و سیاستهای اقتصادی*، (۲۰)، ۲۹-۶۲.

- Afesorgbor, S. K. (2018). The impact of economic sanctions on international trade: How do threatened sanctions compare with imposed sanctions? *European Journal of Political Economy*. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2018.06.002>
- Aisen, A., & Veiga, F. J. (2013). How does political instability affect economic growth? *European Journal of Political Economy*, 29, 151–167. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.11.001>
- Elhiraika, A. B., & Hamed, A. H. (2006). Chapter 12 Explaining Growth in an Oil-Dependent Economy: The Case of the United Arab Emirates, 278(06), 359–383. [https://doi.org/10.1016/s0573-8555\(06\)78012-9](https://doi.org/10.1016/s0573-8555(06)78012-9)
- Guo, H., & Kliesen, K. L. (2005). Oil price volatility and U.S. macroeconomic activity. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 87(6), 669–683. <https://doi.org/10.20955/r.87.669-84>
- Gurgul, H., & Lach, Ł. (2013). Political instability and economic growth: Evidence from two decades of transition in CEE. *Communist and Post-Communist Studies*, 46(2), 189–202. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2013.03.008>
- Gylfason, T. (2002). Natural Resources and Economic Growth: What Is the Connection? *Fostering Sustainable Growth in Ukraine*, (2001), 48–66. https://doi.org/10.1007/978-3-642-57464-1_5
- jeffrey.D sachs, andrew M. warner. (1995). natural resource abundance and economic growth.
- Langarudi, S. P., & Radzicki, M. J. (2016). مدل شبیه سازی نظریه ی دولت و جامعه استبدادی (کاتوزیان)، ۴(Winter), 66–102.
- Lardic, S., & Mignon, V. (2008). Oil prices and economic activity: An asymmetric cointegration approach. *Energy Economics*, 30(3), 847–855. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2006.10.010>
- Morrissey, O., & Udomkerdmongkol, M. (2012). Governance, Private Investment and Foreign Direct Investment in Developing Countries. *World Development*, 40(3), 437–445. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.07.004>
- North, D. (1984). Government and the cost of exchange in history 1984.
- North, D. (2005). understanding the process of economic change.
- Radzicki, M. (2008). Institutional economics, post keynesian economics, and system dynamics: Three strands of a heterodox economics braid. *Future Directions for Heterodox Economics*, (March).

- Soto-Torres, M. D., & Fernández-Lechón, R. (2006). Feedback Processes in Economic Growth: Relations between Hours Worked and Labour Productivity. *Proceedings of the 2006 System Dynamics Conference*, (1988), 117–118.
- Tabassam, A. H., Hashmi, S. H., & Rehman, F. U. (2016). Nexus between Political Instability and Economic Growth in Pakistan. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 230(May), 325–334. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.09.041>
- Tang, C. F., & Abosedra, S. (2014). The impacts of tourism, energy consumption and political instability on economic growth in the MENA countries. *Energy Policy*, 68(2013), 458–464. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2014.01.004>
- Uddin, M. A., Ali, M. H., & Masih, M. (2017). Political stability and growth: An application of dynamic GMM and quantile regression. *Economic Modelling*, 64(June 2016), 610–625. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2017.04.028>

Abstract

One of the reasons for the difference in the level of development of countries is the difference in the performance of their different institutions. Institutions cause growth by adjusting the incentive structure and supporting productive activities, and in contrast, by deviating from productive production, increasing risk and hidden costs cause economic recession. In this article, while referring to the basics of institutional economics and the interpretation of unconventional economic variables, the dynamic study of a set of quantitative and qualitative factors and tries to express the reciprocal and logical relationship between variables using causal loops. This method is done using vensim software and predicts the desired variables, which is usually a more appropriate method for expressing complex and qualitative issues than other methods. The period under study begins in 1396 and predicts the Iranian economy over the next two decades. After applying the proposed scenarios, the results show that due to sanctions and institutional weakness, inefficient management, dependence of Iran's economy on oil and its revenue, and the government's lack of attention to other productive sectors, including the business environment, cause challenges. Have been in the process of economic prosperity.

Keywords: System Dynamics, Institutions, Corruption, doing Business, National Production
JEL: C23, O40, E30

Shahrood University of Technology

Faculty of Industrial Engineering & Management

MSC Thesis Strings economic trends economic systems planning

Dynamic assessment of unconventional factors on GDP

By:

Kosar Taei

Supervisor:

Dr: Mohamad.Ali. Molaei

Advisor:

Dr: Hossein Rezaei

October/2020